

1. kötet
ABONYI LAJOS

KENYÉR ÉS BECSÜLET

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ILLUSZTRÁLTA

ENDRŐDI SÁNDOR

GARAY ÁKOS

I. KÖTET.

IBUDAPEST MDCCCXVI
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

ABONYI LAJOS MUNKÁI

Első egyöntetű illusztrált díszkiadás 20 kötetben

SAJTÓ ALÁ RENDEZI:

ENDRŐDI SÁNDOR

ILLUSZTRÁLJÁK:

GARAY, GARA, POGÁNY ÉS SARKADI

Eddigélé megjelent a következő 15 kötet:

- A mi nótáink. Regény 2 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
A fonó krónikája. Elbeszélések 2 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
Itt a szép Alföldön. Elbeszélések 1 kötetben Garay Ákos rajzaival.
Az egyetem pallosa. Regény 1 kötetben Sarkadi Emil rajzaival.
Árvaleányhaj. Elbeszélések 1 kötetben. Garay Ákos, Gara Richárd és Sarkadi Emil rajzaival.
Magduska öröksége. Regény Garay Ákos rajzaival. — A pénz molnár románcza. Elbeszélés Gara Richárd rajzaival. A kettő 1 kötetben.
Apró regények. 2 kötetben Gara Richárd rajzaival.
E két kötet tartalma:
Az özvegy tehénkéje.
A Tyuki prókátor kliensei.
A fejetlen barát.
A fekete kutya.
Kenyér és becsület. Regény 2 kötetben Garay Ákos rajzaival.
Ágról ágra. Elbeszélések 1 kötetben Pogány Willy rajzaival.
A betyár kendője. Elbeszélések 1 kötetben Garay Ákos rajzaival.
Kandalló mellett. Elbeszélések 1 kötetben Pogány Willy rajzaival.

Meg fognak jelenni még:

- Az utolsó kuruczvilág. Regény. 2 kötet.
Pásztortűz. Elbeszélések. 2 kötet.
Emlékek. — Életrajz. 1 kötet.

Egy-egy kötet ára fűzve 4 korona, rendkívül díszes vászonkötésben 6 korona.

ABONYI LAJOS MUNKÁI

XI. KÖTET.

KENYÉR ÉS BECSÜLET

I.

ABONYI LAJOS MUNKÁI

XI.

KENYÉR ÉS BECSÜLET

I. KÖTET.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ENDRŐDI SÁNDOR

BUDAPEST MDCCCXVI
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

ABONYI LAJOS

KENYÉR ÉS BECSÜLET

I. KÖTET.

ILLUSZTRÁLTA

GARAY ÁKOS

BUDAPEST MDCCCXVI
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

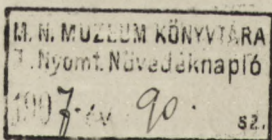
RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

~~2671~~
P. 4. könyv

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

88772

Légrády Testvérek könyvnyomdája, Budapesten.

I.

EGY JÓ ÖREG, A KI SZÁMOT VETETT AZ ÉLETTEL.

pest-debreczeni országuttól nem messze, kis falu szélén áll egy vén kastély. E vén kastély, mint az már ily ódon épületek sajátsága, szomorú tekintetű. Bizonyos esztendő november havában e kastély mégis szomorubb volt, mint bármikor valaha . . . Az öreg Endrényi ur estve még friss, eleven volt és piros: reggelre halva találták.

Mikor az ember mindent elveszített, a mi az életben kedves volt, ha szive és nemes érzése van, csak két utat lát maga előtt. Elcsüggedni vagy megnyugodni. Elcsüggedni: annyit tesz, mint lemondani az életről, megszabadulni az emlékek fájdalmaitól, a jelen nyomasztó terhétől, s visszahátrálni annak a kétségbeejtő tömkelegnek küszöbén, melyet jövőnek nevezünk. Sok részben gyávaság ez, de nagyobbára csak gyengeség, melynek tikkasztó hatalma alatt a szenvedő lélek meg-

törük. A gyávaságot nem védelmezhetjük, hanem a gyengeség irányában száalmunk mindig fennmarad; a lezuzott áldozatok sorsát többnyire némi vértanuság színezi. — A másik út: megnyugodni a végzet parancsában, nemes önmegadással a megtörténteket mint szomorú álmodat kell tekinteni, melynek ébredése is van: mint keserves sorsot, melyet hosszas idők homályos emlékké alakítanak át; mint a szíven ütött sebet, melynek vérzése mégis csak megszűnik, mégis csak beheged valaha. És mily jelentősége van e megnyugvásnak az életre? Elég-e reménnyel birni az élet folytathatásához? fohászszal, imákkal esdeni, várni szebb napokat? . . . Az ily élet küzdelme is hasonlít a vértanusághoz! Ez küzdelem az élettel. — A megnyugzásban erővel kell birni, nem az élet folytatásához, hanem egy új élet kezdéséhez. A költők számtalanszor mondták, hogy boldogság által újjá születik a lélek, a test. E szép gondolat régen átment a közéletbe, s minden érző kebel vágyódik e bűvös-bájos átváltozásra boldogságában. — De valjon a boldogtalanság által újjá születhetünk-e? Szomorú, visszás állítás lenne az, hogy valaki a boldogtalanság által is újjá szülessék, szivtelenül összetépje édes emlékeit, szakítson a szent kegyelettel, s ha megnyugvással akar élni, így lépjen új élete küszöbére. A boldogtalanság lever s azután emel; tűz, mely megkinoz égető fájdalommal, összeéget, de a hamvakból Phönixként hagy újra felemelkedni. Új életünkben nem marad zárt ajtó mögöttünk, mely a multak kegyeletétől elrekeszsen, hanem nyitott könyv, melyből szivünknek szeretetét, lel-

künnknek tanulságokat olvasunk. A boldogság által újra gyermekekké, a boldogtalanság által mint gyermekek is férfiakká leszünk . . .

Ez utóbbi sorok annyiban vonatkoznak azokra, kik sorsukban megnyugodva azért erővel bírnak, hogy életökben még örömet szerezzenek, mint a hogy a megelőzők illetik azokat, kik életüket már befejezettnek hiszik, s a boldogság lehetőségére még csak gondolni sem képesek többé.

Az öreg Endrényi ur szomorú vége, mely ez esetek számát szaporította, a mily véletlenül jött, olyan megdöbbentőleg hatott környezőire.

Vonásaiból kikelt, feldult arcza, elárulta tettét. A jószág, vidámság helyét, mely azelőtt a tisztas, öreg, barátságos vonásait szelid mosolylyal vonta be, halállal vivott kinok megmerevülése váltotta fel.

A tény maga nem volt titok, de annak indokai a tanakodók előtt a legmélyebb homályba voltak burkolva.

Minden újabb találgatás czáfolatot vont maga után feleletül. Az ismerősök előtt ez megfeythetlen esemény volt.

Az öreg ur az utóbbi időkben szokatlanul jobb kedélyü volt még mint fiatalabb korában. Szomorú elhatározásának talán sejtelmével sem bírva, régi magyar szokásként, elmulatozott a cigány zenéje mellett. Az akkori idők mulékony dicsőségéből a hőstettek mellett adomákat vadászott, hogy azokon mulathasson. Szeretettel ragaszkodott nem csak barátaihoz, ösmerőseihez,

hanem a legutolsó szegény paraszthoz is, a kit jó sorsa közelébe hozott. Estéit örömezt töltötte poharazó czimborák közt . . .

A mint hogy senki nem vette észre az életrendszerében történt gyors változásokat, úgy eszébe sem jutott senkinek az, hogy a vidor külső megett, az élet szeretetével meghasonlott lelket gyanítson.

Azok előtt, kik nem igen bocsátkoznak mélyebb lélektani kutatásokba, kik rendesen csak a külsőségek után ítélnek, mindenesetre megfoghatlan dolog az, hogy egy gazdag ember, ki meg van áldva földi javakkal, terhesnek találja az életet. — Emberek, kik csak a jelennel bibelődnek, nem értik azt meg, hogy valaki a jövőbe látónoki szemmel tekinthessen, s visszaborzadjon annak rémképeitől.

Endrényi urnak lehetett ugyan bánatra oka; de ebben az időben, kinek nem volt bánata? . . . Ő még halát adhatott. Az egész hazát megrázkódtató fergegteg úgy vonult el feje felett, hogy érintetlenül hagyta javait; fiai nem hulltak el a csatában, mint számtalan másokéi, — s magas állásánál fogva, melyet a közéletben elfoglalt, bizonynyal meg is mentheti őket a nyomasztó sors-tól, mely különben reájok is nehezednék.

A ki csak közelében élt, mind így gondolkozott:

— Ha valakinek négyezer hold legjobb minőségű földbirtoka van, egy csepp oka sincs kétségbeesni. Nem lehet körülmény az életben, melyben fel ne találja magát; nem lehet csapás, melyet kipótolhatatlannak tekintsen . . . A bánat, a kétségbeesés a szegény emberek-

nek való, a gazdag ember mindenkor rózsaszinben láthatja az egész világot.

— Ha valakinek harmincz-negyven ezer forint évi jövedelme van, mint Endrényi urnak, szemébe kaczaghat még a mindnyájunkat ért bajsorsnak is. Feláldozza két évi, ha nem elég, négy évi jövedelmét. Megváltva fiai sorsát, olyan kellemessé teheti az életet, hogy a mult legszebb napjai sem jutnak eszébe a jelen örömei közt.

Egyszóval: Endrényi urnál, állását tekintve, nem lehetett elfogadható okot táialni, mely őt szomorú tetére indithassa.

Ha visszatekintünk élete hatvan éves folyamára, s legkisebb foltot sem találunk, mely becsületét homályosítaná: kénytelenek vagyunk eltérni attól a gondolattól, hogy lépése a vesztett becsület kényszerűsége lehetett.

A köztisztelőben álló Endrényi ur egyike volt azoknak az egyenes lelkű, őszinte, igaz férfiaknak, kikről mindenki csak jót mondhatott. Egyéni jósága mellett még azokat a szép tulajdonokat is egyesítette magában, melyek a kor szavát megértő szabadelvűség fényétől övezve, népszerűséget szereznek.

Ezt a népszerűséget mindvégig megtartotta. Amár neve soha sem emelkedett olyan jelentőségre, hogy az első hazafiaké között említsék; s bár az utóbbi hónapokban a közélettől egészen visszavonult; elvtársait történeti fényű utjokban magukra hagyva: mégis megmaradt egyéniségének az a hatása, hogy nemcsak bizalmat, ragaszkodást tudott kelteni maga iránt, hanem

olyszerü fényt is vetett maga körül, melyet az emberek nimbusznak neveznek.

E nimbus a honfiúi érzések legfájdalmasabb napjaiban még növekedni látszott. Azok, a kik szívök, lelkök egész erejével csüggöttek a veszített ügyön, az elvnek egy az isteni gondviselés által megmentett bajnokát tisztelték benne. S mikor épp központjává válhatott volna e vidéken a bus érzések bizalmának, a pillanatok feszült figyelme alatt megszűnt élni.

Önként meghalni akkor, mikor reánk sokkal fontosabb szerep vár, mint a minőt jelentőségüknél fogva várhatnánk; mikor a közbizalom érzésünknek, hiuságunknak egyiránt hizeleg, — ez is a megfejthetlen talányok sorába tartozik.

Az öreg urnak családi élete azokat a legszebb örömeket hozta meg, melyekből mint rózsákból fűzik a késő kor boldogságának koszoruját. — A seb, melyet a kedves felesége évek előtt történt halála okozott, rég behégedt . . . Az emlékekből a legszomorubbat az idő gyöngéd keze a lélekről elsimogatta. A visszasóhajtásokban múltja emlékei közül leginkább azok váltak ki s azokat emlegette, melyeknek szépsége a szívnek örökké jól esik. Ezek az emlékezések szelid rozmarinokként fűződtek az öreg ur örömkoszorujának rózsái közé . . . Az öreg ur élete valóban meg volt koszoruzva. Fiait boldogan és szépen felnöve látta maga mellett. Szerette őket és büszke is lehetett rájuk. — Szép, deli, művelt, okos ifjak lettek, kik nem szerény családnak, hanem az országnak is dicszére válhattak. — A családi életben elsajátítottak min-

dent, a mi a mások szeretetéhez s a gyöngédséghez, ehhez a legnagyobb demokrátiához tartozik. A jó irányú iskolák megtanították őket az önbizalom erejével saját lábukon járni a legegyszerűsebb úton, — megtanították őket büszkélkedni a becsület öntudatára, az igazság szeretetére — szóval férfinak lenni.

Tisztelet és örök hála az oly tanítóknak, kik ily ifjakat nevelnek, s áldott legyen a legkisebb köve azoknak az iskoláknak, a hol a hazának hasznos polgáraivá nevelkednek . . .

A két ifju neveltetésének tökéletes volta két dolognak köszönhető. — Mig a nevelés terén egy országszerte elismert jelességű fiatal férfiú, Szabadi ur, a valódi tudományoknak, a szépnek és jónak tanulmányozását elméletileg vezette, az alatt, ugyanabban az időben, az ifjak az iskolákban — hol Szabadi ur folyvást velök volt — tan éveiket mint a szép és jó tanulmányának gyakorlati éveit töltötték.. Egyszerre volt az elmélet és gyakorlat..

És mit tanultak az ifjak? . . . A humanitási osztályokban valóban megtanulták az emberiséget. Megtanulták tisztelni, kegyelni a széptudományokat, s azokat a férfiakat, kiknek nevei a klasszikus kortól le a mai napig örök fényök szépségében megmaradtak. Tanulták tisztelni, szeretni az észet, az emelkedett lelket, becsülni ezeket a multban s az élő emberekben . . . A régiségtanból nemcsak a római és sarmata dárda különbségét, a gladiatorok játékainak sajátságait tanulták megösmerni, hanem az egyiptomi műveltség nagyszerűségét is, jellemző felfuvalkodottságában, a görög és római

építészet regényes bájosságát pazarságában, a chinai nyers erő ősi álmiveltségét, mely szellemnélküliségében oly közel áll a barbársághoz. Tanultak a perzsa, a hindu maradványokról, tanultak eszmélni a polgárosodásra, a haladásra, mely szellemével biztosan halad a maga útján. A regetanból nem Jupiter hamis kalandjait, Vénus bűvös csábképeit. Bacchus tobzódási vágyát, hanem Apolló nemes lelkét, Herkules csüggedhetlenségét, s Diana szemérmességét szerették leginkább. Nem a bohó események pajkosságán, hanem a szent berkek megragadó idylli csendjén szerettek elandalogni. A Nymphákat nem mint tánczoló, ruhátlan lányokat, hanem mint gyöngéd tündéralakokat bámulták. — Megtanulták a képzelődést ártatlan merengésekké korlátozni, — inkább költőivé mint ingerlővé tenni; leginkább megtanulták pedig, a sok isten emberi gyarlóságán mosolyogva, tisztelni a felvilágosodott világ legnagyobb jótéteményét, ész és sziv által helyben hagyott szent vallásunkat, s annak alapítóját, a legnagyobb szellemet, a legnagyobb szívet, mely valaha emberi testben a földön járt isten lelkével. — A klasszikus irók: Homér, Virgilius, Ovid, Cicero és a többi munkájából — kiknek művei Arago szerint a világ négy oldalával, az északkal, déllel, kelettel és nyugattal fognak csak elenyészni — nemcsak görögül és latinul tanultak meg, hanem megtanulták a gondolatot, az érzést helyezni mindenek fölé. A gondolatot, mely független a maga szabadságában, az érzést, mely nemességében csak emeli az embert a tökéletesedés felé. — A költészettanból, mely az ember fiát versírásra

akarja megtanítani: nem holdvilágot bámulni, ideál lánykát választani és rossz verseket írni tanultak meg; hanem megtanultak izléssel birni, gyönyörködni a lány és kedélyes, vagy lelkesülni a tüzesítő hazafias költeményeken. — Olvasták azokat kétszer-háromszor; megtanulták nem magolással, hanem becsepegtetve a szivbe, a lélekbe. Megtanulták tisztelni, szeretni egész rajongásig azokat a meleg keblü költőket, kik e költeményeket szerzették; megösmerték az irodalmat, belemélyedtek a legapróbb részletekig, s érezték azt, hogy csak oly kincse ez a hazának mint az arany és ezüst, mely a szép zöld halmok méhében rejlik. Megtanultak forró kegyelettel ragaszkodni az anya-, a szülőföld zengzetes szép nyelvéhez, mely még szebbé és zengzetesebbé vált a mesterkezek alatt, melyeket ihlettség és lelkesült öntudatosság egyaránt vezettek.

Az irodalom megszeretése, abéczéje, előkészítő elemélete volt a hazaszeretetnek. Átérezni azt, hogy mennyi forró lélek csügg lelke egész fanatizált odaadásával, szive lángjával, vérével a hazán, e szent földön, a legszebb példa, legragyogóbb szövétnék volt, mely valaha iránytadhatott, a legédesebb tanulmány, melyet az ifjúi kebel oly örömezt ölel magához... A legnagyobb abéczé, mely csak lehet a világon. — Megtanultak belőle érezni oly mesés érzelmet, melyet azelőtt nem ismertek soha.

Mikor a „*Romlásnak indult hajdan erős magyar*“ szivöket bús keservvel töltötte el, imádkozva rebegették égfelé az „*Isten áldd meg a magyart.*“ Mikor ábrándos fájdalommal sóhajtották „*Multadban nincs*

öröm!“ . . . gyermeki hangjokon büszkén tudták eldör-
geni utána: „*Mi zaj riad, mi nép tolong.*“ — Mikor
meleg megindulással töltötte el keblöket a „*Tied vagyok
hazám*“, — lelkesülve szavalták el utána a hazafias
költemények királyát vagy jobban mondva a többi fé-
nyes csillagok napját a *Szózatot* . . . „*Hazádnak rendü-
letlenül légy hive oh magyar!*“ Ez volt még a vizsgálá-
toknak is a fénypontja . . . Hogy bölintgattak erre fejük-
kel az öreg urak is. És büszkék voltak arra a pár köny-
csepre szemeikben.

A fiuk a két humanitási évben, tehát tanulmá-
nyaikon s az emberségen felül megtanulták az emberi-
séget, a vallást és a hazát szeretni.

A fiuk, azaz most már ifjak, legszebb reményekkel
lépték át a felsőbb osztályok küszöbét. Az eddig is oly
jeles irányt adó Szabadi urnak legnagyobb érdeme még
csak itt kezdődik. Tapintattal tudta a megvetett alapot a
legeredményesebb irányban tovább fejleszteni. A szám-
tant úgy tudta megkedveltetni s a természettudományt,
hogy a kíváncsiság ingere mindig a nehezebb tétélek s
kísérletek felé ösztönözte az ifjakat. A logikából s philo-
sophiából okoskodás, félszegvitázás helyett, a helyes gon-
dolkozás, ép észjárás felé irányozva gondolatmeneteket,
tanította e tudományokat az életben is alkalmazni
tudni. Jól tudva, hogy a mai kor boldogtalanságának
egyik legfőbb oka az istenség lételén való kétkedés, nem
engedte a bölcselkedést az istentagadásra csapongani,
sőt épen magának a bölcséletnek utján tanított a min-
denható létezésének buzgó tiszteletére.

A két tudomány, mely még ezek után következett, képezte ki legjobban a fiatalokat. A történelem volt az egyik, melyből most már nemcsak a hazát, hanem nemzetöket is megtanulták szeretni. Büszkék lettek a fajra, melyhez tartoztak, lelkesültek a költők által megénekelt mult dicsőségén. Nem azt számlálták, melyik király mikortól és meddig uralkodott, hanem elgondolták, hogy e szent föld megvédésében hány meg hány hős hült el . . . Nem azon büszkélkedtek, hogy miként törtek be az ösök az ijedt szomszédok szeppentésére; hanem mikor volt itthon az ország legfényesebb és legboldogabb . . . Nem azon örültek, hogy hány népet győztek le, hanem azon, hogy esok ugyanazon korona alatt együttélő néppel egyesülve mikor voltak hatalmasak. Volt, a ki mindent tudott magában egyesíteni. a király, a haza, a nemzet, a jogok s a velünkegyütt élő nemzetek szeretetét. A kinek emlékét dicsőség, büszkeség mellett meleg szeretet őrizi, . . . kinek korára ha visszagondolunk, csupán derűtséget s ragyogó fényes napot képzelünk hazánk felett. — Az ifjak Sajó-Mohi, Várna és Mohács felett tudtak elkeseredni, — de tudtak lelkesülni a harsonától bezengett Pusztá-Szer, a kalandos regényes Visegrád, a hős koszorus főt üdvözlő Nándorfehérvár, a fényben uszó Buda képzeletére. Voltak azután még napok, melyekhez a honfiui bús érzés édes fájdalomával ragaszkodtak . . . A mit a költők regényes ábrándozása, rajongó lelkesülése felszított keblünkben, azt a hazaszeretetet, a történelem átérzése lánggal övezte körül s elválhatlanul összeforrasztotta sziveikkel.

Az utolsó tudomány volt a jogtudomány, a köz- és magánjog. Ezt akkor, kivéve az orvosi, gyógyszerészi és mérnöki pályára készülöket, minden művelt magyar ifju tanulta . . . Ifjaink folyvást Szabadi ur gondos vezetése alatt ebből nemcsak azt tanulták meg, a mi az emberek között előforduló peres kérdésekre vonatkozik, hanem azt is, hogy ez alkotmányos haladást tanusító nagy könyv minálunk, az elleneink által barbároknak tartott magyaroknál, több száz éves irott törvényekből abban a korszakban készült, mikor a művelt Európa többi népei vallási elvek miatt üldözött emberek égetésével foglalkoztak. Megtanulták, hogy e könyv nemzeti, magán- és közéletünk alapját foglalja magában . . . a jogokat, melyekért szellemi és fegyveres csaták vívat- tak . . . Ifjaink megtanulták tisztelni azt, mintha maga a haza, a nemzet lett volna azokba a nyomtatott betűkbe szedve. — Megtanulták kegyelettel nézni, mint jó fiu azt az apai örökséget, mely az unoka számára szeretet mellett a becsületre is bízva marad.

A tudományok mellett Szabadi ur nem feledte el az életben megkívántató többi tulajdonok kifejlesztését. Nyelvekben, társalgási modorban, ő maga képezte őket. Tánczra, vivásra, lovaglásra más mesterek oktatták az ifjakat Szabadi felügyelete alatt.

Ily nevelés mellett párosult a fiukban a polgári- sult világ finomsága, a szakember képzettsége az igazi magyar vérrel s magyar őszinteséggel . . .

Szabadi ur az irigylésre méltó atyának két remek kiképzett ifjuval számolt be, kiknek egyike 19, a másika

17 éves volt — s a megfizethetlen fáradozásáért kapott egy pár ezer forinttal azután elvonult egy kisebb rendű középiskolába professzornak. — A szerény tehetségek többnyire önmaguk igyekeznek magukat eltemetni.

Endrényi urat, mivel fiaiból ily remek ifjak váltak, méltán mondhattuk hát családi örömökben boldognak . . . Csak félévig élvezhette velök az együttlét örö-

meit, mert Gyula, az idősebbik, ősei szokásaként pár évet katonai pályán töltött, egy Lengyelországban állomásozó huszárezrednél és Laczi, a kisebbik, barátjához, az első alispánhoz ment gyakorlatra. Időközönként az ifjakról érkező dicséretetek azonban boldogították atyai szívét. Pályájokon gyorsan feltűntek mindketten. Gyula

egy év múlva hadnagy, Laczi alszolgabíró volt. — Az öreg ur még boldogabb volt, mint egy év előtt . . . Az igaz, a mindnyájunk felett elrohanó fergeteg ifjainkat is magával vitte, s nem egyszer dobta őket közel a halál körmeihez, de kárpótlásul e félelmekért az öreg ur büszkélkedhetett, hogy fiait mint hősöket említik . . . Egyszer meglátogatták őt falusi magányában mind a ketten. A győzelmes tavaszi hadjárat közben történt ez . . . Az öreg urnak örömkönyek jöttek szemébe a két szép, délczeg ifju láttára . . . Huszonkét éves volt az egyik, a másik csak husz. és főtiszt volt mind a kettő . . . Ez az este, melyet a kandallónál együtt töltöttek, hittel, reménnyel volt tele.

Eltűnt napok fénye után az ifjakra nehezebb sors várakozott. Az egyik rab lett, a másik közkatona. Az öreg ur letörölte könnyeit. Nem látszott nagyon levertnek, sőt bizalmas barátainak még azt is bevallotta, hogy a mint fiainak dicsősége hízelt neki, ugy szenvedésökre is büszke . . . A ki büszke valamire, az abban boldog is egyszersmind.

A világ véleménye szerint e körülmény sem lehetett tehát szomorú elhatározásának okozója . . .

Különben is ily események rögtöni hatással szoktak lenni s a két történet között egy év és több hónapi időköz nehezült.

Minden találgatás meggyusult, a tanakodók utoljára is csak vállat vontak . . .

Végre abban egyeztek meg, hogy a titokteljes szomorú esemény kulcsa abban a levélben van, melyet

Rugdon gazda, az öreg ur egyik leghizalmasabb cseléde, még a megelőző este elvitt a tiszteletes urhoz . . .

Hasztalan biztak ahhoz is, hogy majd e levél útján fognak megtudni valamit . . .

Jegyző uram, rektor uram, bíró uram, harangozó, mészáros, a korecsmát haszonbérelő Eliás, és mind a többi falusi kisebb tekintélyek, kik ott egész gyülekezésben állottak a szomorú kástély oszlopos tornácán, az eseményről értesült tiszteletes urtól csak annyit tudtak meg, hogy a nagy levél hátulján a következő sorok olvashatók:

„Igazolásomul felbontandó fiaim által, a mai naptól számítva tíz esztendő múlva.“

Az egyszerű emberek szívei érzékenyek.

A feszült kíváncsiság helyt adott annak a szomorúságnak, mely már előbb is elfogta a részvevő kebleket.

Az esemény most még hatásosabb volt, mint máskor lehetett volna . . . Néma csüggedésben, ugyszólván dermedve állottak ott mindnyájan . . . Alig mert egyik a másik arczára nézni, félt, hogy azt olvassa le onnan . . . Hát mi belőlünk mi lesz még . . . Hát a mi számunkra valjon még mi sors várakozik.

Másnap az öreg Endrényi urat eltemették, csendben, egyszerűen, minden szertartás nélkül, a mint maga meghagyta.

Azt, a ki évek előtt a közügyekben szerepet vitt, ki, mint megyei első tisztséget viselő, jelentékeny egyén volt, most néhány egyszerű falusi ember kísérte a nyugalomra . . .

Halála csak a kis falu számára vált nevezetessé.
Azután megint a régi rendben folyt minden.
Csak a szomoru kastélyban nem.

Ott szótlantul, szomoruan jártak-keltek a cselédek, — mintha a borzalmas esemény hatása alatt nem bírnák feltalálni magukat Az igaz, senki sem tudta megmondani, hogy voltaképen mi célból tesz valamit, mit akar, azért csak jött és ment . . . —
Viszásan történt minden. —

Rugdon gazda lett volna köztük a legokosabb, de még mind ez ideig ő sem birt magához térni.

Az udvaron, a kastélyon, hol csakhamar minden pusztulásnak indult, meglátszott, hogy gazda nélkül maradt. —

A csakhamar beállott tél még szomorubbá tett mindent.

II.

A KESERVES UT.

SEKLÉR jómódú alföldi kis falu, szomszédos Endrényi falujával. Hanem

a ki ezt a szomszédságot nem tartaná többre egy becsületes jó magyar mértföldnél, még a magyar mértföldek hosszúságára számítva is, nagyon megesalódnék. Daczára annak, hogy közte és a másik között semmi más falu nem fekszik, a távolság mégis három vagy negyedfél órajárásnyi ut.

Egyik faluból a másikba naplement tájban még nyáron sem indulhat el az, a ki világossal akar megérkezni . . . E mellett utja nemcsak rideg és unalmas, hanem egyszersmind olyan bizonytalan s rendetlen, hogy annak százfelé vivő ágazatai, czifra kanyargásai között kiigazodni valóban csak a vidék lakosainak ügyessége s a jó helyismeret képes. Mindenesetre pedig, nemcsak ügyesség, hanem mesterség lenne ugyanazon nyomon jönni vissza, mint a melyen ment az ember . . .

Párhuzamos árkok között vivő utról itt szó sem

lehet . . . A mint Cseklérből kiér az ember, a sík lege-
lőn mint megannyi a központból futó sugár, legalább
is negyven-ötven keskeny utacska ágazik előtte. Ezek
az utacsók éreken, lápokon keresztül mintegy fél
óra járásra futva, jobbra, balra, szemben betünedez-
nek apró tagosítatlan gabonatóblák közé, ott a krétai
tömkelegnél czifrább kanyarulatokkal tévelyegnek, erre,
arra, előre, majd vissza. Cseklért hol jobb, hol bal olda-
lon, majd háta megett, majd meg éppen maga előtt látja
az utazó . . . Mikor az utacsók, melyek közbe ismét
bocsátanak ki oldalágakat, nagy sokára kivergődnek
a gabonatóblák közül, sivár homokbuczkák közé ér-
keznek. Ott ismét megsokszorozódott ágazatokban a lát-
határ minden iránya felé lomhán elnyújtózkodnak a
homokban, hol a kocsi egészen a tengelyig süpped . . .
Az utacsók itt a homoktorlaszok s buczkák között hol
felemelkednek, hol leszállanak . . . s mikor nagy bajjal
kivergődik az ember a buczkák közül, a fuvaros vigasz-
talásul megmondja az utazónak, hogy mindjárt elérte
a fele utat. A mi azután jön, már nem oly terhes, nem
oly lélekölő, hanem mégis kellemetlen. Szikes laposok,
fertők, pocsolyák terülnek el a mezőségen. melyre az
utacsók reácsökkennek, a kocsikerék minduntalan
zökentő gödörbe hull, majd iszapos sárfenék, majd
kőszikladarabokká száradt rögök következnek . . . Végre
feltűnik az endrényi torony . . . Az utak az urasági
taghoz értek, itt azután a tag hosszában a száz közül
meg kell keresni annak az utnak a végét, melynek nin-
csenek tilalom-árkok elébe hányva . . . Az ily engedé-

lyezett ut azután rendesen kukoriczatarlón visz keresztül, mely még Pest város külvárosi utcakövezeténél is irtózatossabb . . . Azután elébe áll az utasnak egy nagy, széles árok, mely az endrényi uraság földjét a falu felől szegélyezi.

Ezen az árkon meg kell keresni az időszak szerint változó átjárást . . . Mikor az utas ezen áthalad, be a faluig a volt jobbágyi földek között mehet szeszélyes kanyargásu utacskákon, melyek közül a választás tetszésére van bízva . . .

Ez a legrövidebb ut . . .

Van még egy másik, a rendesnek nevezett, szinte árkok nélkül, — hanem ezt a vidék lakói nem szeretik, mert ez nem olyan jó, mint a föntebbi . . .

Most már vegyük hozzá, hogy a tél beállott, a hó Miklós napjától fogva Luczáig folyvást esett, közbe egy pár nap rút fergeteg dühöngött, a buczkák völgyeit, oldalait hófuvatagok fedik — és ha mindezeket tudjuk, elképzeltetjük, milyen ut lehet s milyen utazásra lehetne számítani Cseklér és Endrény között . . .

Magyar szójárás szerint: vas annak a feje, a ki rászánna magát. És mégis Csekléren térdig érő hóban, utczáról-utczára törtetve, a kutyák hangos és mérges ugatásától kísérve, házról-házra járva egy uri ember fuvarosát keresett. Azt hinné bárki, hogy ily hideg időben fázik, didereg az ember; az uri ember ellenkezőleg, a terhes nyomtörésben, melyet még hozzá nehéz, meleg téli ruhában sietve tett, úgy izzadott, hogy homlokát,

arczát törölgetnie kellett . . . Az uri ember mintegy negyven éves lehetett, s nagyon tisztességes urnak látszott.

Mindenütt elbeszélte, hogy már pár nap óta itt van a falu közepén fekvő, rozzant fogadóban. A kellemetlen időjárás, a nagy hóesés, a fergeteg, melyben gyermekkel utazni éppen nem tanácsos, itt tartotta és most e reggelt, melyen az idő mérgét kiadva lecsendesült s enyhülni látszik, fel akarja használni a továbbutazásra . . . A jó falusiak fejöket vakarták, sziveskedtek, de nem igen ajánlkoztak, ki egygyel, ki mással igyekezett mentetegetőzni, valójában pedig mindnyája a szörnyü feladatnak mutatkozó uttól riadt vissza . . .

Az uri ember nem csüggedett, megtörölte homlokát s törtetett tovább . . .

A parasztok utánna néztek s a szomszéd magyarázgatta a szomszédnak a dolgot . . .

Az a sátoros kocsi, mely a vendégfogadó állása alatt áll s üléseit, oldalait befújta a hó, sőt a tetejére tenyérszerű vastag burkolattal nehezül, azé az uré . . . Az innen félóra járás messziségre vivő csinált uttól tért le a faluba . . . Kotomándról fuvaros hozta idáig, az azután visszatért, mert csak eddig volt fogadva.

A mint illik, két forintot adott neki ez az ur, azért az egy állomásért ezüstben . . .

Ma negyednapja délben érkezett, s a fogadóba szállt, azóta ott van . . . Éppen a rút idő kezdődött, szerencse, hogy megérkeztek . . . meg kis gyermekek is vannak vele, meg egy asszony, a ki olyan szépen

simogatta, esítgatta a türelmetlenkedő szegény gyermekeket . . . Szegények egészen át voltak fázva, mikor kiszedegették őket a kocsiból. Egy meg a gyermekek közül éppen csak még pólyában levő csecsemő, úgy sirt, úgy sivalkodott szegényke, míg a melegre nem vitték. — Bizony nagy baja, nagyon sietős utja lehet ennek a jó urnak, hogy ilyen időben utra kel. — Vagy talán költözködik? . . . Nehezen, mert nincs igen nagy bagá-

zsia vele, mindössze is csak egy ládát vettek le a kocsiról . . .

Azután megint csak eltanakodtak magukban . . . Milyen nagyon akarna menni az az ur, hogy szeretne sietni; mégis csak valami nagyon nagy bajának keil annak lenni, a mi sürgeti. Búsan csóváltgatták a fejüket.

Nagyon lehet ám a mostani időben sok embernek sietős utja . . .

Mikor meglátták, hogy az utcza tulsó felén sikertelen utjából visszafordulva közeleg, meg nem állhatták, hogy oda ne kiáltssanak:

— Hallja-e, édes jó uram! . . . A Baracsiékhoz menjen! . . . Elviszi a Baracsi Mihály fia János, ha senki nem viszi is . . .

— El a! — szólt a másik biztató tüzzel. — Elviszi a! . . .

Ugy hivatkozott rá, mint valami tekintélyre . . .

Az az ur a tulsó oldalon megemelintette a kalapját, megköszönte s kezdte magának magyaráztatni a házat, hol a fuvaros lakik.

— Ne-ne, de gorombák vagyunk mink — szólt a magyarázat közben az egyik. — Minek magyarázgatjuk a dolgot . . . Hiszen én szívesen el is vezetem az urat.

Azzal a paraszt eléje kapott, törtetett előtte s vezette Baracsi Mihályék felé . . .

A szomszéd addig kívül maradt a ház végén a kis ajtóban, várva a szomszédársat, és várt az eredményre.

— No? — kérdezte tőle, a mint az hozzája czepelettett.

— Nem jöhettek össze . . .

— Talán Baracsi is fél az uttól . . .

Amaz még bosszusabban felelt mint először.

— Istentelen bolond az a Baracsi! Gondolja, komám, tizenöt ezüst forintot kért . . .

— Sok! Sok! — bólintgatott a másik, — de tudja, komám, életével játszik is ám az, a ki most arra az utra ráadja magát . . .

— Már nekem mindegy — folytatta amaz mind nagyobb haraggal, — de én úgy megharagudtam arra a Baracsira, hogy mindjárt azt mondtam: Ne féljen az úr . . . Elviszem én az urat tizért. — Hát mondja, komám, mit tehettem mást, mikor nagyon megsajnáltam. . . . Majd uri ember izzasztaná, törné magát így, ha dolga nem szoritaná . . .

— Hát azután beleegyezett abba a tiz forintba? . .

— Azt mondta, hogy majd megizeni . . . Ahol megy ni hazafelé a vendégfogadóba . . . Meglehet, hogy a tiz forintot is sokallja. Nem tudhatja az ember senki dolgát. Ur lehet valaki, de azért nagy pénznek tarthat tiz pengő forintot . . .

Az uri ember csakugyan, mintha dolgát bevégeztnek tekintené, a vendégfogadó felé visszaballagott, lehajtotta a fejét, mélyen és komoran elgondolkozott . . .

Behaladt a kapun, behaladt a rozzant fogadó folyosójára, honnan a szobából koronként szivreható csecsemősírás, majd a nagyobb gyermekek viszálykodó zsidaja hallatszott ki . . . Az uri ember nagyott sóhajtott, de ez a sóhaj szive dobogását nem csendesítette. Végre felemelte a fejét.

Belőlről szelid, lágy női hang beszélt a gyermekekhez . . . Járt-kelt az a nő a szobában, kihallatszott, hogy csititgatva siró kisedet igyekszik karján elaltatni, s közbe-közbe figyelme kiterjed arra is, hogy gyöngéd

intéssel, melyet a legnagyobb szigorussal sem lehet feddésnek nevezni, a többi gyermekek között a minden második perczen meghasonlott békét helyreállítsa . . . s szánakozzék a másik erős köhögésén, mely minden hangjával szívébe üt.

— Mily angyali türelem! — szolt az uri ember magában az ajtó előtt megállva . . . Áldott lélek! . . . Gondoltad-e valaha, hogy ily szomorú lesz az életed, ha az én sorsommal összekötötted? . . . Te tudod, édes Istenem, hogy e sorsviszály felelőssége nem terbel engemet. . . . Te tudod, hogy mindent véghez viszek, mindent megkísértek, hogy őket jobb sorssal ajándékozzam meg . . .

Nem lépett be addig, míg a könnyet, mely szemébe lopódzott, le nem törölte . . .

Azután feltette magában, hogy annak a szegény nőnek lelki ereje fentartására s vigasztalására, mikor belép, mosolyogni is fog. Azonban a mint belépett, az elébe táruló látványra elfeledte a mosolyt, szíve is, nemcsak arcza elfanyarodott, a mosoly rajta keserűvé változott . . . A két kisebbik fiú, egyik három, a másik öt éves, egy fél zsemlyén veszekedtek egymással . . . A kisebbik sirt keservesen, a nagyobbik mérges volt és haragos . . . A mintegy hét éves leánygyermek olyan lenszőke fürtű, nagy kék szemű, kedves arcú, milyenek oltárok fölött a szárnyas angyalföket festik, az ablak zugolyában zsugorgott egy zámelyon, kis karjait mellére szorította s kinlódott, gyötrődött erős köhögésében. A vér fejébe tölult, elöntötte finom halvány arcát, melytől halántékának erei dagadva feszültek, s szemeiből

csorogtak a könyek . . . Köhögött oly erősen, szakadatlanul, hogy mind magának, mind annak, a ki hallotta, majd szive szakadt hallatára . . . A legidősebbik, egy kilencz éves fiu, a kályhához huzódva állt, csendesén és szomoruan. S mintha már birna annyi érzéssel, hogy

az élet bajaival s a helyzet aggodalmaival foglalkozzék, mélyen elmerülve, búsan gondolkozott . . .

A nő, karján a kicsinyvel fel s alá járt a szobában, s a gyermeket lágy suttogásával, csókjaival igyekezett lecsöndesíteni.

Végzetlen nagy lelki erejének s nagy szívének kellett lennie, hogy e pillanatok sulya alatt össze ne ros-

kadjon . . . Küzdött . . . még csak könyezni sem akart . . .
Miért bántani ezzel is szivet, melynek amugy is óriási
kínja van.

A férj hozzálépett s forrón, megindultan kebléhez
szoritotta . . .

— No, édesem, kaptál-e fuvarost? . . .

— Kaptam! — felelt az inkább lehangoltan, mint
örülve a siker fölött s izzadt homlokát megtörülve . . .

— Nagyon jól van — szólt a nő, — mert már
aggódtam, hogy tulságos soká is maradunk itten, és . . .

— Hanem irtózatossá mondják az utat . . .

— Mit sem tesz, itt nem maradhatunk, — szólt
a nő fejét lecsüggesztve, aztán kiméletes lágysággal,
mintha a lehangoltnak tetsző férjet félné keseríteni,
folytatta: — mert . . . mert tudod . . . hogy fogadóba
sokba kerül . . .

— Ugy van — felelt az bánatos egyetértéssel.

— Tehát megyünk! Mindjárt . . . rögtön . . . ugy-e?
— kérdezte a nő, mintha e sürgős kérdések mögött re-
mény és vigasztalás is rejtőznék, hogy a cél, mely felé
sietni óhajt, a hányatások után nyugalom és boldog
élet menhelye lesz . . .

A kis leányt a zsámolyon újra elővette köhögésé-
nek kínzó rohama . . .

A férfi odalépett hozzá, megsimogatta szöke szép
fejét, azután saját homlokát simította meg kezével, mint-
ha a borút akarná onnan elűzni.

— Oh Istenem! És ez a gyermek hogy köhög . . .

A nő is érezte az aggályos szavak mögött rejlő

gondolatot, mely a maradás óvatossága mellett szólt, szive vérzett szive fájt. . . Ámde másrésről megrettent ismét attól, hogy a késlekedés által a forrón óhajtvá várt békes nyugalomtól pár napra újra elesnének.

— Ne félj kedvesem! — szólt vigasztalón a férjhez, — be fogjuk őt burkolni. Hála Isten téli ruhánk van még elég, jól beburkoljuk . . . és szivemre húzva fogom melengetni . . . Menjünk! Ott, a hova igyekszünk, a két kedves is hamarabb jobban lesz, csakhogy mennél hamarabb . . . mennél hamarabb véget érjen bujdosásunk . . .

A férj szomoruan bólíntott fejével s csüggedten mondta:

— Ideje is már! Hiszen azon a ponton vagyunk, mely már a legnagyobb nyomort érinti . . .

Elfordult az ablak felé . . . A nő, karján a kiseddel, utána sietett . . . Ugy vette észre, hogy a férjnek szemébe könnyek toluhtak.

— Mihály! . . . Az égre kérlek . . . Mit csinálsz . . . Te csüggedsz . . .

Az fájó mosolylyal fordult vissza.

— Nem! Ne gondold ezt gyengeségnek! Ez csak a lelkiismeret fájdalma értetek . . . Miért is, miért is nem tudom magamat, hitvány egyéniségem álszemérmét, az életnek álfogalmait értetek feláldozni . . .

Azután daczos fájdalommal tette utána:

— De mikor nekem nem álfogalmak azok . . .

A nő nyájas mosolylyal vágyott vigasztalni.

— Mit sem tesz, feledjük e keserű évet. Most már

közel vagyunk ahhoz, melyhez minden reménységedet kötötted . . .

— És az utolsót — mondta rá a férj komoran . . .

— Légy bizalommal, a mint mondtad, az öreg Endrényi jó lelkü, nemesszivü ember, leveledet, melyben pártfogásáért kérelmet intéztél hozzá, megkapta.

A szomorú ember némi visszatérő bizalommal mellére tette a kezét . . .

— Igen! levelemet megkapta. Tértivevénye itt van. . . . Én egész bizalommal megyek hozzá. Ő régi jó ismerősöm s mindenesetre olyan, a ki nem fog elutasítani. Birtokán a gazdatiszti állás megüresedett. Érték, tudok a gazdasághoz is, ha tisztviselő és ügyvéd voltam is egész életemben. — Levelemben megemlítettem ezt is, de felkértem, hogy miután ügyvédséget folytatnom nem lehet, bármily szerény álláshoz juttatna terjedt ismeretsége folytán befolyásával, örök hálára leszek kötelezve.

— És én jól tudom, hogy az a jó ur térti vevényével egy időben érkező levelében azt válaszolja, hogy a gazdatiszti állomás nála csakugyan betöltetlen s örömeinek, megnyugvásának tartja, ha annak gondját oly becsületes kezekre ruházza át, mint a tied . . .

— Igen, de azt is írja levelében . . . Siessen ön, kedves barátom, hogy életben találjon még, mert én nem soká élek . . . Az öreg Endrényit sok bánat érte, ki tudja, nem járult-e ehhez valami nehéz, gyógyíthatlan betegség, melynek végét az orvosok előre meg szokták jósolni.

— Nem, édesem! Az a kitétel levelében egyenesen

csak az öreg emberek szokásos szójárása. — De azért korántse késlekedjünk, menjünk addig, míg itt számlánk óriásira nem nő . . . Most is már rettegek, hogy nagyon sok lesz . . . A fogadóból, ki nem igen mutat nagy szíveséget, én nem nézek semmi kedvezőt. Az ily barátságatlan fogadósok mind nagy húzó-vonók. Csak minél előbb el innen, mert itt úgy beadósítjuk magunkat, hogy ki se bírjuk fizetni.

A férj igent inteit fejével s aggódó arckifejezésével mutatta, hogy osztja nejének szorongását.

— Halljad csak, kedvesem — vetette fel újra a nő a szót. — Én már azalatt, míg oda voltál, körülbelől számolgattam magamban . . . Szoba három nap.

— Hibázol édesem — szólt a férj keserűen. — Négy napba fogja számítani . . . mert délben értünk ide, az is egy egész nap, ma délben megyünk, ez a fél nap is egész nap . . .

— Az lehetetlen . . .

Meg fogod látni!

— Jó, tehát négy nap másfél forintjával: 6 pengő. Ebédre hatunknak — ezt a kicsit nem számítom közénk — mindig csak három adagot hozattunk és csak kétfélét: levest és főzeléket. Egy ebéd tehát többbe nem jöhet, mint egy forintba . . . az is négy pengő . . . Hat és négy az tiz pengő forint . . . Vacsora, ez csak három volt, azt is egy forintjával. Három meg tiz az tizenhárom . . . Ennyi az egész.

A férj szomoruan csóválta fejét és neje számláját folytatni átvette a szót.

— Hát még, édesem, a fűtés kétszer naponkint, és a herbathé esténkint a gyermekeknek, az is rá fog menni összesen négy forintra... Igy lenne tizenhét forint.

Azután sóhajtván tette utána:

— Oh bár így lenne, édesem, de én félek, hogy több, sokkal több lesz.

A nő szorongva nézett fel férjére, megreszketett egész testében s némi rémülettel és szégyenkezéssel, mely arcát pirral borította, szólott:

— Irgalmazz, szent Isten, talán majd ki se bírjuk fizetni, talán majd itt szorulunk, nem is leszünk képesek tovább menni. Oh szólj . . . oh szólj! Mennyi pénzed van még?

— Huszonhét forint — rebegte a férj csüggedten.

A nő karjai a kiseddel együtt lehanyatlottak s nagy, mély bánattal sóhajtott:

— Csak annyi!

— Ennyi, kedvesem! Ez mind az, a mi a te nyaklánczod, karpereceid, az én és a te gyűrűid s felesleges ruháim árából maradt. Jól tudod, hogy a lovaink ára még Fehérvárott elfogyott . . . Elfogyott, mint elfogyott egy év alatt minden megtakarított készpénzem.

A szegény nő kebléhez szoritotta kisedét és mély, nehéz sóhaj tört ki kebeléből.

Rettegve, reszkető ajakkal kérdezte:

— És mennyiért visz el bennünket a fuvaros Endrénybe?

A szegény ember, kinek a gyötrődés szinte hasgatta szívét, alig mert felelni.

— Tíz forintért . . .

A szegény nő holtápadt lett, kinosan mondta:

— Tíz forintért! . . .

— Sok! . . . nagyon sok! — sóhajtott a férfi szomoruan.

— Borzasztó sok! — rebegte a szegény asszony elszörnyedve.

Aztán rémülettel felkiáltott:

— Nagy isten! hiszen nem fog maradni semmi pénzünk.

Félénk sürgetéssel fordult férje felé.

— Menj, menj! fizesd ki a számlát! Legalább tudjuk magunkat tájékozni. Menj édesem, az egekre kérlek.

A férj ment. A nő kinos, gyötrelmes perczek közt maradt hátra. Karján a siró kisdeddal, a kályha mellett a szomorú bánatos fiúval, ki oly korán érzi az élet legiszonyubb sorsát, a nyomort, s a szegény gyenge leánynyal, a ki szinte lázbeteg, mert átfázott az uton . . . Melyiket vigasztalja, melyiket gyámolítsa, melyikhez forduljon. Szive, a szegény anyai sziv, majd megrepedt. — Ez eddigi egész életének legkinosabb pillanata volt.

A férj visszajött . . . Arcza borusabb volt mint mikor távozott, lépése nem volt biztos, mintha roskadozott, szédült volna, feje lecsüggedt mellére.

— Nos? kérlek . . . szólj . . .

A szegény ember megtört, kimerült, oda roskadt az ágy mellé egy székre . . . s inkább hebegte, mint mondta:

— A számla huszonegy forint volt.

— Kifizetted? — kérdezte a nő megrémülve.

— Kifizettem! — rebegte amaz kinosan:

A szegény nő sikoltva tette le az ágyra gyermekét, kezeit összecsapta, kétségbeeső arczczal fordult férje felé s lázas izgatottsággal tördelte:

— Az istenért, az ég szerelméért, a megváltó szenvedéseiért . . . Mihály! . . . Nem tudunk tovább menni.

Kezeit tördelte, az ég felé emelte szemeit, nem fohászzkodott, nem könyörgött, hanem kétségbeesve rimánkodott vigasztalásért az ég urához. — „A ki minden legkisebb féregnek gondját viseled, nézz le ez ártatlan öt gyermekre, ne hagyj nyomorultul elveszni bennünket.“

A férfi ült csendesen szótlanul, ölébe tett kezekkel és mellére csüggedt fővel.

— Mihály! imádkozzunk, imádkozzunk!

A férfi nem felelt, csendesen összetette ölében kezeit . . . és arczán végig-végig, a nélkül, hogy kezét mozdítaná azokat letörlni, nagy nehéz könyvek peregtek, s a nélkül, hogy egy sóhajtása, egy reszketeg léleketvétele hallatszott volna, a nélkül hogy ajkai megrándulnának, sirt keservesen . . . Megkövült, megdöbbsentő, néma nagy fájdalom volt az, melynek élő képe volt.

A nő látta őt így, szive majd megszakadt láttára, oda tántorodott mellé, széttárta karjait és nyakába borult.

Ez megmaradt abban a merev fájdalomban, nem szólt, nem nyögött, csak keble dagadt a kintől.

Most hirtelen a nő rémülten szökött fel férje kebeléről, — ijedve érintette kezével homlokát, mellét, meg-

tapogatta kezeit. Férjén ijedt meg . . . Abban a pillanatban csak ez foglalja el egész valóját. A legnagyobb, a legirtózatosabb veszteség lenne ez a szomorú helyzetben, a legborzasztóbb csapás a mi érhetné.

— Mihály! Az istenért . . . Fejed hideg . . . kezeid hidegek . . . felső öltönyöd alatt inged nedves és hideg . . . Én teremtőm! Mi történt veled . . . Te elébb, mikor megérkeztél homlokodat törölgetted. Én azt gondoltam, hogy az csak az aggodalomtól volt, holott te kiizzadtál, átnedvesültél. És így voltál ismét odakinn . . . Te rosszul vagy . . . Te beteg vagy . . . Oh istenem csak ez hiányzik még . . . A te megbetegedésed hiányzik még csak, hogy egészen végünk legyen . . . Oh! szólj! beszélj! Rosszul vagy? Bajod van? Oh istenem, kétségbeesem!

A komor férfi egy pillanatra felvetette tekintetét, szeliden magához karolta az annyi rémülettől zaklatott szegény nő fejét s nyájas melegséggel válaszolt:

— Jó angyal! E felől légy nyugodt.

— Igen, de te reszketsz . . . és épen mikor a legkinzóbb aggodalomban, nyugtalanságban vagyunk, te hallgatsz, nem szólsz . . . Miért . . . miért van hát ez?

A férfi neje kezéért nyult, izgatottan megszorította azt, keserűen mosolygott, azután sötét ingadozással felelt:

— Küzdök! . . . Gondolkozom!

Az értelmet, melyet a férj e szavaknak adott, talán a nő is értette, talán érezte a nagy sulyt is, mely azzal a szegény ember szívére nehezül, mert ő is megszorította férje kezét és e nyomasztó perczen bátorítására sietett.

— Arra még van idő — szólt erőt véve és könnyeit

letörölve. — Veled türtem . . . Veled türök ezután is . . .
Nem panaszkodom . . . Az isten nem hagyott el eddig . . .
Nem hagy el hiszem ezután sem . . . Ne csüggedjünk.

A ki gyengébb volt, a ki gyengébbnek tudta magát,
az akart erősnek látszani, hogy a másik még erősebb
legyen.

A férj forró szeretettel zárta keblére nejét . . .
majdnem sirva mondta:

— Oh édes boldogságom, édes örömem . . . édes
vigasztaló őrangyalom.

— Most tehát gondolkozzunk azon — szólt a nő
némi megnyugvást nyerve, — hogy miként segítsünk ma-
gunkon . . . Mit adjunk el, hogy e helyzetből meneküljünk
s az óhajtott helyre megérkezzünk.

— Ismét . . . Ismét! — szólt sohajtva a férj.

— Eladjuk fülbevalóimat

— Oh istenem! már ettől is meg kell fosztanod ma-
gadát — szólt a férfi eltakarva arcát.

A jó, a szerető hű nő érzékenyen, édesen nézett reá
és mintha szemrehányást tenne, hogy amaz nem helyesli
szomorú áldozatkészségét, megindulással kérdezte:

— Miért a könny megint szemedben?

— Arra a nyomoruságra gondolok, — felelt az
fájó keserőséggel, — hogy még utóbb jegygyűrűdre is
kerül a sor.

— Arra soha! — felelt a nő ábrándos fájdalommal.

— Fülbevalódra sem kerül, édesem, — azt itt nem
is venné meg senki ebben az egyszerű faluban.

— Mit adunk el hát?

— Nincs más mód, eladjuk a kocsit . . . Fogadott lovakon utaztunk már egy idő óta . . . Megyünk tovább fogadott kocsin.

A szegény ember nejének sürgető kérelmére, ki másként semmi módon nem akarta elereszteni, friss ruhát váltott s ujra neki indult a falu töretlen utczáinak. Leküzdve szemérmeskedést, tikkadtságot, gyötrelmet, ment-ment megint egy újabb keserves utra és egy újabb, keservesebb s minden eddiginél iszonyatosabb meglepetés elé. A ki az étellel küzd, annak küzdeni, gyötrődni kell annak nehézségeivel. — Nem volt ő többé maga előtt semmi és senki más, mint olyan ember, a ki nem akar nyomorultul elveszni, s a ki retteg, irtózik ártatlan áldozatokat is vonni maga után . . . Feledett mindent, édes múltat, emlékeket, feledte ki volt, mi volt ő. Ő ember, atya, kinek gyermekei vannak, kik tőle várhatják csak mindennapi kenyeröket . . . Mit nem tett volna értök? Ily kis, ily csekély megalázkodást ne tenne meg, melynél csak egy parányi szégyenkedést kell félretennie.

Ily gondolatok között haladt és szerencséje volt, hogy ily gondolatok előzték meg a pillanatot, mely reá várt, mert különben annak iszonyúsága alatt roskadt volna össze. Szerencséje volt, hogy abban a perczben, melyről azt mondá, hogy küzd és gondolkozik, a felé to-luló vész ellen tudta nélkül, sejtelem nélkül előre készített menedéket.

A második ház, hova a kocsi megkínálása végétt belépett, a jegyzőé volt. Nem járt hiába, az öreg jegyző megvette a kocsit. Öröm volt ez neki, de rögtön rá a leg-

nagyobb, legmegrendítőbb fájdalom várt rá, mely csak e mostani helyzetében érhetne. Az öreg, törődött jegyzőnek, ki szivességgel látszott irányában viseltetni, elbeszélte utját . . . Az egy borzasztó, megrendítő hírrel lepte meg . . . Megdőbönt alakja, elsáppadt arca iszonyu lehetett e pillanatban, mert az öreg jegyző rémülve kiáltott föl. Talán le is hanyatlott, le is roskadt volna, ha az öreg jegyző nem nyújtja karját támogatására.

Azután rohant, rohant a remény nyugalmában hagyott családja felé, dult arczczal, összezúzott kebellet. — Egészen magánkivül volt mikor megérkezett.

Minden, de minden elveszett, reményeinek egyetlenét, legutolsóját elrabolták lelkétől.

Aléltan dőlt az őt váró kedves nő karjaiba, nem emberi hang volt az a fájdalomkiáltás és az a hörgő zokogás, a mit hallatott. A gyermekek rémülve sirva fakadtak és sirtak, reszkettek félelmökben.

— Az öreg Endrényi megölte magát, — suttogta kintől elfojtott hangján neje fülébe.

A szegény nő kibontakozott férje karjából, ráborult az ágyon fekvő s a közös sirásban résztvenni felébredt kisedre . . . A férj is odament és odaborult hozzájuk.

Ott sirtak, ott zokogtak soká.

Mikor a férj felemelte a fejét, egészen más arca volt mint valaha. Rideg, komor . . . és évekkal öregebb. De azért minden komorsága mellett vigasztalón keblére ölelte nejét s életet igyekezett adni neki.

— A koczka el van vetve. Most már meg kell lenni. . . Utunk változik! A székvárosba megyünk. Holnap be-

adom folyamodásomat . . . Régen felszólítottak, biztosítva vagyok. — Ne féljeteK. Mentve leszünk!

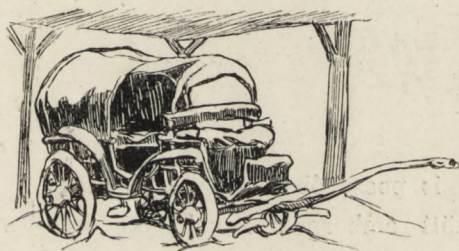
Ezzel erőt vett magán, kiment és elküldött a fuvarosért.

Az a jó, becsületes fuvaros csakhamar eljött.

— Most már nem megyek Endrénybe, a kerületi székvárosba megyek. Mennyit kér el kegyelmed?

Az csodálkozva, bámulva nézte a megváltozott arcot és jószívűn felelt:

Amennyit ad a tekintetes úr!

III.

A CSONKA.

KÉT nap óta olvadt. A hó süppedt a tetőkön . . . az eresz csorgott, s a verőfény játszott a lecsurgó csepekkel.

Irgalmatlan nagy sár volt az utczákon, még a deszkajárdákon is pocsogóban kellett járni . . . Az eléggé jól öltözött embernek lépteit, ki szemben a régi postaházzal a járdán óvatosan haladt előre, minden lépésnél egyhangú koppanás kísérte . . . Az embernek csupán egy lába volt.

A féllábu ember leszállt a deszkákról, el volt fáradva, oda támaszkodott egy ház falához . . . Épen egy ablak alatt állt meg, melyben három cserép igen szép muskátli bimbózott, az oldalon zöld kalitkában kis kanári madárka sivitott az oda verődő fényben, legbelől pedig egy szép barna leányfő mosolygott egy rojtos fehér függöny mennyezete alatt . . . Majd kíváncsian ki-

kandidott az ablakon. Az ablak alatt igen szép sűrű barna fürtöket pillantott meg, melyek gondosan voltak lesimitva . . . Szép barna szakálla és bajusza, eleven fekete szempárja volt a fürtök tulajdonosának . . .

Mily szép férfi! . . .

Aztán megint hirtelen, bosszusan visszakapta

fejét. A férfi mellé, ki ott állt az ablak alatt, két hónaljmankót látott támasztva . . . Még a fehér függönyöket is leeresztette . . . Elment az ablaktól . . .

Az elfáradott féllábu embernek homloka izzadt, hónaljmankóit odatámasztotta a falhoz, levette bárány-

bőr süvegét, s kis fehér kendőjével törölgette homlokát . . .

A mint így törölgeti magát, s bal kezében báránybőr süvegét tartja, egy villogó szemü, vidor, hajlékony, könnyed járású fiatal ember áll meg előtte, ki érzékenyen, szánakozva mosolygott rá . . .

Az ember öltönyének mellén is, könyökén is folt volt, — gyorsan kifejtette ez öltönyt gombjaiból, s lázas kapkodással nyult kopott selyem mellénye zsebéhez . . .

— Uram! ön csalatkozik! én nem koldulok . . .

A foltos öltönyü ember szabadkozott.

— Bocsánat uram, eszem ágában sem volt megsérteni kegyedet, hanem . . .

A féllábu ember nyájasan elmosolyodott . . .

— Mitsem csodálkozom! Féllábu ember vagyok... És sipkám le volt véve . . .

Az a másik, a foltos öltönyü ember sietett végig begombolni öltönyét, miközben vidoran gondolta magában: — „Különben szerencse is, hogy így ütött ki a dolog, mert úgy sincs több pénzem egy árva huszsnál“... A másik másodperczben a féllábuhoz fordult, s jószivü udvariasságból nevetni iparkodott:

— A töve minémüségét . . . valóban az a sapka volt az oka . . .

— Nem tesz semmit! . . .

— Az ördögbe nem tesz, — dehogy nem tesz! Nagyon megbánhattam kegyedet . . . Még magamnál is, egy ily hánytvetett, ágról szakadt embernél is alábbvalónak képzelni . . .

— Biztosítom, hogy csak mosolygok ezen, mint egy ártatlan tévedésen . . .

— No már ugy jól van . . . hanem . . .

Itt a foltos könyökű ember fejét vakargatta . . .
Kérni akart valamit, s ennek kimondásában habozott.

— Nos? . . . ön még valamit akart mondani.

— A töve minemüségét . . . szolt a foltoskönyökű és ismét vakargatta a fejét ütött-kopott kalapja mellett.

Most megint a féllábún volt a sor mosolyogni ezen eredeti szójáráson, melyet már másodizben hallott..

— Én elhiszem, hogy kegyed nem neheztel, hanem azért rémitően szeretném biztosításul derék, becsületes kezét megszorítani . . . Ne derogáljon az, ha szabad kérnem . . .

— Ugyan az isten áldja meg, mire való ez a sok teketória . . .

— Nem! nem! Szükséges ez a sok teketória . . . Tudom én azt, érzem én azt, hogy a világ előtt most én csak egy szegény megvetett zsidó vagyok . . .

— De hogy beszélhet már így, az isten áldja meg . . .

— Meg vagyok róla győződve . . .

— Ugyan hogy mondhatja azt, hiszen mosolya, szeme ragyogása épen az ellenkezőjét tanusítja . . . Maga sem hiszi a mit beszél . . .

— Isten ugy segítjen, zsidó vagyok . . .

A féllábu kaczagott . . .

— Elhiszem, — nem is azt mondom én, hogy beszéde tiszta, magyaros kiejtése, nyilt könnyü modora

nem azt mutatja; — hanem azon botránkozom meg, hogy magáról ily kiméletlenül beszél. — Gyorsan ide azzal a kézzel.

— Jó, jó! de tudja meg azt is egyszersmind, hogy én is . . .

Büszke boldogsággal kapta fel a fejét s hirtelen oda lökte kezét az eléje nyújtott tenyerbe.

— Reménylem, most mikor szent a békesség közöttünk, meg van nyugodva. És épen ezen a jogon merem kérni, bocsássa el kezemet, mert daczára annak, hogy három lábon járok, még sem érzek kezem segélye nélkül elegendő biztos állást.

A foltos könyökű ember elérte a tréfát s vidor tréfával felelt:

— Hát kinek van biztos állása? Nekem bizonylyan legkevésebbé.

Bohókásan felsóhajtott s folytatta:

— Hanem tudja-e? Az a kézszerítés nagyon jól esett nekem, az igaz, de én nem tudok ám ugy eltávolzni kegyedtől, hogy valami szolgálatot ne tegyek kegyednek . . . Mondja, lehetek valamiben szolgálatjára?

— Köszönöm! Szeretném tudni, ha messze van-e még ide a megyei főnökség . . . Ugy hallom pár hét óta ez a neve az új megyei hatóságnak.

— Nincs messze! . . . Itt a sárkon kell jobbra kanyarodni, ott a kegyesrendiek temploma mellett egy emeletes ház, az a főnökség . . . Lehetetlen eltéveszteni. El fogom vezetni oda. Azelőtt vendégfogadó volt az „arany sashoz.“

--- Köszönettel elfogadom szivességét.

Elindultak.

— Nincs mit köszönni . . . Nem nagy fáradság . . . Tudom az utját. Most is épen onnan jövök . . . Engedélyt kértem egy ócska lepedőre.

A féllábu bámész szemeket vetett rá, nem értette mit akar azzal az ócska lepedővel.

A feltos ember jóízűn mosolygott.

— Nem érti? . . . Hát annyi az egész, — kereskedést akarok nyitni . . . Ahhoz egy lepedő s egy engedély kell, hogy házalhassak. Egy jó nagy lepedőm már van, legalább ötven nyúl bőr könnyen belefér.

A féllábú érzékeny tekintetet vetett reá.

A feltos ember könnyü kedélylyel, melyben a beleöntött keserűség alig látszott meg, folytatta:

— Miért ne? . . . Az igaz, volt idő, mikor azt hittem, hogy egy más, nemesebb pálya is nyitva áll előttem . . . Homo proponit . . . Elmult eső . . . és hála isten nem kell neki köpönyeg . . . Avval úgy se szolgálhatnék most. Olyan jól fogom én most kiáltozni: „Mi van eladó!” — Még tán füttyülőt is veszek . . . Az igaz, nem lehet e hivatalra elmondani: „Sic itur ad astra.” Hanem csak jó biz az arról mégis, hogy nem hal meg éhen az ember. Élni csak kell.

A féllábu ember megállt a deszka-járdán, felnézett mellette haladó társára . . . Sőhajtott . . . Aztán csendesen, némán lesütötték szemüket, mintha megértették volna egymást.

A féllábu ismét megindult nehéz, lassu csu-

szásával, mintha egyetlen csizmájának ólom talpa lenne . . .

— Segitsek valamit? — kérdezte amaz részvétellel.

— Köszönöm! Inkább gátolna, ha azt akarná . . .

Majd csak eltaszigálom magam.

— Legfőlebb csak száz lépés már odáig!

— Csak!?! szólott a másik erőltetett mosolylyal, melyet a szenvedés kétértelmű gúnyja színezett.

Azután egy gondolattól ösztönözve hirtelen azt a kérdést intézte társához:

— Milyen ember a főnök?

A kérdezett vállat vont s azt felelte:

— Magyar születésű. — Neve Morágyi. Előbbi időkben megyei főjegyző volt.

A féllábu ismét kérdőleg nézett társára, mintha a felelet nem elégítette volna ki.

Amaz mosolygott.

— Csodálkozik, hogy azt nem mondom: hazánkfia. Tudhatja, hogy én mint szegény zsidó nem lehetek oly követelő, hogy ezt mondhassam.

— Engedjen meg! Önnek teljes joga van azt mondani. Különb en véletlen kérdésemnek felvilágosításaul mondhatom, hogy én hozzá igyekezem. Ez okon tehát nem születéséről, hanem egyéniségéről tudakozodom.

A vezetőtárs, bohókás aggodalommal nézett szét az utcán, mintha a véleményadást a nyilvános helylyel nem tartaná megegyezőnek.

A féllábu igyekezett megnyugtadni.

— Én az emberekkel való bánásmódjáról, kedélye minőségéről szeretnék tudni.

— A töve minemüségét, valahányszor szerencsém volt hozzá, irányomban olyan volt, mint egy professzor vagy mint egy bakancsos.

A féllábu szeliden csóváltgatta fejét s vezetőjének azt mondotta:

— Furcsa hasonlítás! Professor és bakancsos . . . Mintha minden professor és minden bakancsos nyers lenne.

— Meglehet, csalódom! Őszintén kérdezett kegyed, azért felelek őszintén. Én ugy tapasztaltam, hogy ez egy komor, beteges sárgafekete haragos ember . . . Egyéb-iránt tudja kegyed, az én fajtám iránt kevés ember udvarias, lehet hogy ő is csak ez általános bevett szokást követte.

A féllábu hallgatott, amaz megint csak rákezdte:

— Azonban mégis csak haragos ember az . . . A kinek mindig ránczba van a homloka, szemöldöke öszszevenva, szeme lesütve, s olyan epesárga, annak vagy mindig a feje fáj, vagy mindig haragszik. No de! . . . Pszt! . . . Egy szót se többet! Nem illik az emberekről a rosszabbat feltételezni. S a mi azt illeti, itt is vagyunk már a kapuban. Szerepem eddig tartott! . . . Isten önnel . . .

A féllábu oda támaszkodott a főnökség falához, kezét nyújtott neki és soká pihentette rajta meleg tekintetét.

— Ihol van ni! Istenemre, most meg kegyed nem

ereszti el a kezemet. — És hogy néz reám. — Bizony még elérzékenyít.

A féllábu megindultan rázta a kezét, melyet a magáéban tartott, s nyájas hangon rebegette:

— És mi nem találkozunk többé?

Gyöngéd volt és szerénytelenségnek tartotta egyenes tudakozódással fordulni a szegény felé, ki maga érezte legjobban alázott sorsát . . . Miért kérdezte volna, hogy ki ő és hol lakik! Előbbi kérdéséből, s a nézéséből mely azt kísérte, úgy is meg kellett őt annak értenie.

— Ha valaha megtisztelne ez óhajtással, — felelt a szegény zsidó ifju — a „Ménykút“ kell kérdeznie! Ez a nevem. — Semmivel több, semmivel kevesebb. Csupán Ménykú! Elég ennyi. A parasztok ugyan úgy mondják: a Ménykú zsidó. De ez utóbbi hozzátétel nem épen szükséges.

— Különös név! — szólt a féllábu.

— Azelőtt Blitz volt.

— Most mért nem inkább Villám.

— Egy kicsit az is voltam valaha, — felelt a foltos könyökű s szavait egy jelentékeny kézszorítással kísérte.

— Az én nevem pedig Frey . . . Szólt a féllábu magát bemutatva, s ezzel a mint a másiknak a kezét lágyszeliden eleresztette a magáéból, egyszerre . . . önkénytelen megindulással, de erős hangon mondta: — „Az Isten áldjon meg . . .“

Amaz pirulva, szerényen, úgy hogy maga is alig hallotta, mondta utánna:

— Isten áldjon meg . . . “

Alig is hogy kimondta, mintha valami illetlent követett volna el, szégyenkedve sietett el onnan, és sietett mindaddig, míg az utca csavarulatát el nem érte. Csak ott birt visszanézni . . .

A féllábu pedig ez alatt folyvást utánna nézett, s a míg nézett, mind azon gondolkozott: . . .

— Valjon ezt a hajlott orrt, ezt a kiülő állat, ezt a göndör barna fürtű főt, ezeket a nagy merész szemeket, láttam-e én már valaha? vagy csak a fajnak félreismerhetlen jellege ismerős előttem.

A szegény féllábu ezzel a nagy kapu felé mozgásra noszogatta ólom lábait.

A nagy kapu alja, melyből az emeletbe felvezető lépcsők vezettek, volt a rendes hely, hol az illetők a főnök által való elfogadásra, mint előszobában várakoztak.

A féllábú is a falhoz támaszkodva, magát hónaljmanóin pihentetve, itt foglalt állást. — Kétszeresen kellemetlen helyzet volt ez neki. Ez alázatos előszobászkodás nemcsak hogy fárasztó volt törődött tagjainak, hanem egyszersmind lelkileg is kinzó volt az reá nézve, hogy itt szájalom és báméskodás tárgya legyen. A mellett hogy erős férfilelke volt, s bánatos sorsán nem csüggedett el, még sem volt annyira önhitt, hogy szomorú dicsőségére büszke tudott volna lenni.

A ki csak némileg valamire való embernek tekinthette magát, képes volt utat-módot találni rá, hogy egyenesen bevezessék. Legtöbbnyire tehát a nép szegényebb osztályaiból valók foglalták el a kapu alját. —

Emberek, kik inkább idéztettek, mint önként jöttek, s egyszerü, szörös atyafiak, kik a mily javítlanok voltak, éppen oly aggodalmas szorongással néztek elébe szokatlan szereplősöknek.

Ügyököt-bajokat, melyeket később bizonynyal a hivatalos tekintély előtt a félelem összezavart, szavaikkal sehogy sem birtak érthetővé tenni, most egymásnak sugva, érzékenyén panaszolgatták. Lassu hangu szóváltásuk a méhköpü dongásához hasonló zajgást idézett elő.

Most egyszerre, mintha villám csapott volna le, hogy megnémítsa az ajkakat, csend állott be. Mintha a lángpallosu angyal állott volna meg előttük, a parasztok riadva kapták le kalapjaikat. Arczukat nem a szégyen pirja, hanem a megrettenés sáppadása borította el.

Az, ki az utczáról a kapu alá bombaként betopant, s szokásához hiven megállott, hogy szikrákat szórjon, valóban ilyen hatást akart előidézni.

A haragos embernek már hangja sem volt kellemetes. Mind szélességében, mind magasságában koloszszális volt. Arcza lángvörös, szemei gömbölyüek, ajkai duzzadtak voltak . . . Hosszu torzonborz bajusza és szerfölött nagy, tömött szemöldei arcának némi kegyetlen jelleget adtak, mely kifejezést kövér fitos orra még mogorvábbá tett. Vadság és dölyf sugárzott tekintetéből. — Megtestesülése volt a tekintélynek, mely rémités által hat és uralkodik.

Orrlyukaiból, melyekbe jóformán be lehetett látni, erősen fujt, gömbölyü szemeit szilajon forgatta. Minden erejével azt akarta mutatni, hogy rendkívül haragszik . . .

— Hát kend megint itt van? -- förmedt rá a legelső parasztra, kit magának kiszemelt. — Nem mondtam én kendnek, hogy úgy van, úgy kell lenni, a mint én elrendeltem . . . Ott most én parancsolok, érte kend? — Vagy nem tudja kend gyarló, ostoba eszével átlátni a dolgot? Majd megértetem én kenddel, hogy nem kószál ide minduntalan még jobban összezavarni ezt az egész érthetlen komédiát . . . Mit, még talán vissza akar itt nekem felelni . . . No hiszen!

Aszegény jámbornakesze ágában sem volt szólani . . .

— Azért mondom! . . . százszor is szájába rágtam már kendnek, vén bolond . . . hogy azt az egész jószágot a hivatalos eljárás minden kellékeivel zár alá véttem . . . A kendtek ura . . . azaz nem ura, mert én ott urat, a hol az megszűnt, nem ismerek . . . Tehát a kendtek gazdája előlte magát . . . Hm! . . . Elölte! Mert volt oka rá. — Gazdátlan vagyokra kötelessége a hatóságnak rátenni a kezét, míg a törvény az esetre határoz . . . És tudja meg, ezt a kezét a kend bolond agyafurtsága nem fogja onnan elmozdithatni. Csak nem nyugodhatnak kendtek ott abban a faluban! Meglássák kendtek, hogy egyszer nem jól járnak velem. Vagy talán az a tiszteletes uram, az a jegyző uram bizgatják kendteket? . . . Mondja meg kend otthon: a papnak a dolga, hogy prédikáljon, a nótárius uramnak pedig a dolga, hogy ne lopja nagyon a falut . . . Különben majd abba is nemsokára belenézek. Elég. Értette kend? Értett kend a mennyit értett . . . Gondolom, nem kell több szót mondanom. — Méregbe ne hozzon kend, annyit mondok!

Itt egy másodpercnyi szünetet tartott, de csak azért, hogy egy kedvére valót fujhasson, azután egyet dobbantott a lábával.

— Mégis itt van kend?

E szavainál dühösen széjjel nézett, hogy e tekintettel a jámbor ember távozását annál jobban siettesse.

E pillantásával a féllábut látta meg, a ki hónalj-mankóin a falnál támaszkodott . . .

— Hát maga kicsoda? Mit akar itt? — Ez nem utczaszeglet. Itt nem szabad ácsorogni.

A féllábu arcát nem a sáppadás, hanem gyöngépir futotta be, melyet a megbántódás okozott . . . Szívén szurást érzett, de az csak egy keserü mosolyt csalt ajkaira.

A megalázott, sorsát érező és az igazi férfi az, ki nem szokott ily megtámadásokra felelni . . . A féllábu mind a kettő volt egyszerre... Nem szólt semmit . .

Haragos embert néha ily viszonzás meg szokott sérteni, a ki pedig haragos és dölyfös egyszersmind, azt még jobban bosszantja . . .

— Magához beszélek, amicze, magához! És azt kérdezem -- rivalgott rá haragosan a dölyfös férfiú -- azt kérdezem, bárgyuság vezette-e ide e helyre, vagy vakmerőség . . . hogy másként ne mondjam?

A féllábu felemelte ábrándos szemeit s bánatosan, a keblét előntött keserüség árnyalatával hangjában válszolt:

— Uram! mikor lábamat elvágták, ajkamra a legkisebb szó nem jött. A szavak, melyeket ön hozzám intéz,

talán élesebbek azoknál a műszereknél, mert szavakat csikarnak belőlem, akaratom ellen. — Uram! Ön kíváncsi sorsomra, felelek tehát, ha akarja tudni: Én csakugyan . . . egy nyomorék koldus vagyok.

A dölyfös ember még jobban fujt. Mikor nem tudott szó jönni ajkaira, az rendesen azt mutatta, hogy már alig bir magával. Most egyszersmind meg is volt szégyenítve.

Azt mégis csak botránynak tartotta, hogy egy nyomorék irányában dühének kitörést engedjen. Nem szép dolog, kivált ily hatalmasnak, a hátrálás, de ily erkölcsi szemrehányás után kénytelen volt hátat fordítani.

Ezt azonban azzal a vigasztalódással tette, hogy az elfojtott mérget majd alkalma lesz egy másik halandóra kiönteni. — Megfordult és dölyfösen megindult az emeletre vivő lépcsők felé.

Szilárd, csengő hang szólalt utána:

— Uram! . . .

A dölyfös vadul visszatekintett.

A féllábu legkevésbé sem hagyta magát e tekintet által megzavartatni; ő volt, a ki folytatta:

-- Uram! cserében s kárpótlásul azon fájdalomért, melyet nekem okozott, legyen ön szives megigérni, hogy belépve a főnök urhoz, feledi azon kellemetlen benyomást, a mit látásom önnek okozott.

A dölyföst a legdurvább szavak nem bánthatták volna úgy, mint e keserü kérelem.

Megállt . . . Fujt. Felelni akart . . . Küzdött. — Vad ereje a gyenge nyomorék ellenében nem talált han-

got. Egész gyűlölete csak egy megvető visszapillantásban nyilatkozott.

Alig hogy a haragos férfiut a lépcsőkön eltűnni látták, az ott ácsorgó parasztok lopott pillantásokat cseréltek egymással. Bár egyszerű emberek voltak, az előttök lejátszott jelenetből annyit mégis meg birtak érteni, hogy most ez egyszer az ő ijesztgetőjük volt a legyőzött fél. Csodáló tisztelettel s szívök által sugallt kegyelettel néztek a győztesre . . .

Az az öreg paraszt is, kit az imént a nagy bajúszú mumus úgy agyonrémitett, előrefurakodott a többi közül. Csakugyan megátalkodott vén ember lehetett az, mert az elég keményen tanácsolt elkotródás helyett, csak a többiek háta mögé rejlőzött el. — Most azután, mi helyta félsz nem bántotta, egyszerre szájas lett az öreg. —

— Ihol van ni! . . . Csak én tudnék így megfelelni neki . . . De mihelyt csak rám néz, oda a bátorságom. — Kemény ember ez a főbiró. — Csak én tudnék olyant mondani neki, hogy szóhoz hagyna jutni egyszer. Ha csak feltátom a számat, egyet dobant a lábával . . . Mindjárt becsukom eszem nélkül . . . Pedig sokat kellene neki megmondani . . . Mióta minden ingó-bingóságot ellicizálták a kastélyból, csakugyan minek van ott lepecsételve minden ajtó? . . . Szellőztetni kellene a szobákat, mert az úrfiak csak haza jönnek valamikor. Ez a legkisebb baj volna . . . De ihol van ni, elmúlt már Mátyás, ránk tavaszodik az idő egészen . . . A tavaszi vetésről kellene gondolkozni . . . Mit vetünk? . . . Eladtak minden magot . . . Min szán-

tunk? . . . Eladtak minden ökröt, lovat! . . . Mintha az öreg Rugdon nem bírta volna a gazdaságnak gondját viselni addig, míg az urfiak közül valamelyik haza vetődik . . . Csak bele okulhattam én a gazdaságba harmincz esztendő óta. — Kár volt a dolgomba avatkozni. Attól tartottak talán, hogy meglopom az uraimat. De hiszen jobban le van az én becsületem pecsételve, mint akármelyik ajtó a kastélyunkon . . . Jobban ment volna minden, mint a hogy most nem megy semmi. — Jól van! Én nem bánom! de tudom, én nem leszek oka semminek . . . Vetetlen maradunk. — Kipusztulunk . . . Azt tanácsolta a tiszteletes ur, hogy jöjjenek be ide s adjam elő a dolgot, a mint van. — Már negyedszer tettem meg ezt az utat, de olyan nehéz hozzájutni, mintha száz ajtót kellene kinyitni. Ugyan édes uram! nem tanítana meg engemet arra, hogy lehetne könnyebb szerivel a főnök ur elébe jutni?

A féllábu, ki vagy akarta vagy nem, kénytelen volt az öreg panaszait végig hallgatni, mosolyogva felelte.

— Türelemmel.

— Bizony csoda, hogy eddig el nem fogyott. A nótárius urral már instáncziát is irattam, magam adtam itt be. Azt sem tudom, kézhez jutott-e vagy nem. — Nem jött rá semmi válasz. A tiszteletes ur erre megint csak azt mondta: Egy élő szó többet ér, mint száz instánczia. — De hát hogy ejthetnék én egy pár élő szót a főnök urnak, ha soha elébe nem juthatok. — Pedig, Istenemre mondom, ha ez így tart, olyan kár ér bennünket, hogy soha ki nem heverjük . . .

A féllábu részvételmes tekintettel nézett az öreg parasztra. Becsületes arczáról a legőszintébb aggodalmat olvasta . . . És az, a kinek még magának volt szüksége pártfogásra, — oly erőshitű volt, hogy pártfogását merészelte felajánlani. Biztatta, hogy megemlíteni őt a főnök urnak... Az öreg paraszt olyan hálálkodásba fogott, melynek se vége se hossza nem akart lenni . . .

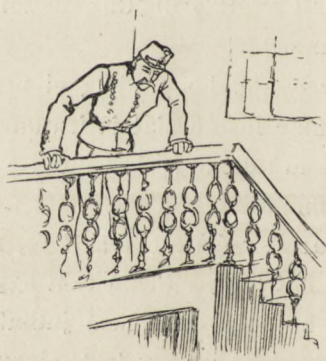
Szerencséjére a lépcsőzet felső rácsajtaja megnyilt, s azon egy harsány hang lekiáltott:

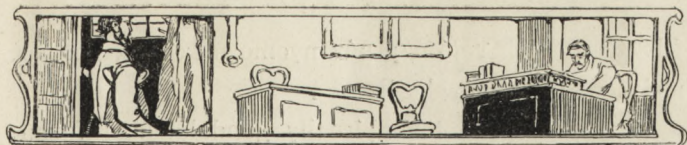
— Egy féllábu ember van ott! Az jöjjön fel.

— No hiszen majd lesz ennek most! — szóltak a parasztok. Magát Freyt is meglepte e véletlen s nem tudta elgondolni, hogy jutott e kitüntetéshez . . .

Nem a dölyfös ember bosszuja idézi-e fel ily hamar, hogy őt egy még haragosabb ember elé állítsa?

Mindenesetre azzal a szomorú meggyőződéssel indult meg, hogy reá két haragos ember között a legkellemetlenebb jelenetek egyike várakozik.

IV.

A HARAGOS FÖNÖK.

INT egy gyenge gyermeknek, ki erejét felül-
muló terhet czipelt maga után,
Freynek a lépcsők fejénél fenn ki
kellett pihennie magát. Hozzá járult
fáradtságához még sejtelmes elfo-
gultsága is. — Talán e pillanatban

érezte legjobban megalázott sorsa egész szomorú sú-
lyát. —

Az elfogultság és tikkadás csak pár perczig tar-
tott. Eh! a férfi megküzd az élettel, sóhajtott magában,
s avval bebotorkált az eléje nyíló hosszú vékony folyo-
sóra. Megállt az ajtó előtt.

Kezét csendesen rátette a kilincsre és szerényen
kopogtatott.

Hallgatódzására belülről csak nagy, mély csend
felelt.

A csend ily esetekben lehangoló szokott lenni...
Nem is akarják hallani... Nem érdemesítnek a

feleletre? Előbb való egy pár nyomoru bevégzetlen sor, melyre a papír várakozik . . .

A várakozók többnyire ily gondolatokkal foglal koznak.

A szegény féllábu ember egyet sóhajtott s újra koptatott.

Most egy lassu, tompa hang ütődött füleibe.

— Szabad! . . .

Frey csendesen benyitott, mankóit óvatosan emelte, nehogy zajt okozzon . . .

Egy szép világos szoba volt az, melybe lépett s mely a sima ablaküvegeken bejátszó nap mosolygásában pompázott. — A fűtött szoba kedves mérsékelt melege, jótékony hatással volt az érkezőre. Üdülés egy ily szállásnak csak láthatása is . . . Örülni, mosolyogni kell az itt lakók boldog arcának.

Frey köszönt . . .

Köszönését ismét a fáradt, tompa hang fogadta.

A főnök maga volt, a dolyfös ember nem volt a szobában.

A főnök tenyerébe hajtott fővel ült asztalánál és írt. Semmibe sem vette, hogy kivüle más is van a szobában; csak írt folyvást, s nem ritkán elárulta azt is, hogy egyszersmind gondolatain töprenkedik . . .

Nem ünnepélyes, hanem kellemetlen és kínos csend az ilyen, hatalmas és folyamodó között. A felszemvevés magja látszik mögötte rejtőzködni. — A papírt szántó tollnak perczegése legbosszantóbb az elfogódott, türelmetlen szívnek.

Freynek keblé bántó kétségek közt hanyódott.

A főnök néha lomhán fel-felemelte a fejét, de nem azért, hogy reá pillantson, hanem alkalmasint inkább azért, hogy egy megérkezni nem akaró gondolatot lessen . . .

Ilyenkor alkalma volt őt szemügyre venni.

Arca aszott volt és sárga, ritka haja odasimult száraz halántékához, melyen a fürkésző szem előtt az ér erős lüktetése is meglátszhatott. — Szemei oly lomhák voltak, mint a minő bágyadtnak látszott egész lényében . . .

A szemlélő előtt kellemetlenebb jelenség volt még a dölyfös, haragos embernél is.

Frey mogorva, életunt embert látott benne. Embergyülölöt.

Szegény Frey csak állott. Érezte, hogy a csendet megtörni nem neki áll jogában . . .

A főnök ismét éppen oly lomhán, mint már több ízben, felemelte a fejét, — s titkolva odatekintését tompa komorsággal szóllott:

— Üljön le! . . .

Frey meglepődött, s tétovázott . . .

Azután nem mozdult, mintha a kegyet restelte volna elfogadni . . . Mintha nem gyögédségnek, hanem türelmetlenségnek vette volna.

A főnök pár szót irt le, s papírja fölül tettetve, mintha oda sem nézne, némi boszankodással ismételte:

— Üljön le!

Frey lassudan egy székhez lökdöste magát. Leült.

A főnök tovább írt s tovább is úgy tett, mintha oda sem nézne.

Most ísmét hirtelen izgatottság vette elő és türelmetlenül szólott:

— Nem hagyta nyitva az ajtót?

Inkább a képzelődő beteges rettegése volt ez, mint titkolódzás.

— Nem! . . .

A főnök hirtelen letette a tollat, felütötte a fejét s mogorván kérdezte:

— Miért nem beszél? . . .

Mind a mellett e szavaiban a mogorvaság megett volt egy kicsiny élénkség is.

— Vártam, míg nagyságod kérdezni fog.

— Vagy úgy! szólott a főnök ísmét visszaesve tompaságába.

Keresztbe tette lábait, maga elé nézett. Akarta hogy valami eszébe jusson, azonban elfeledkezett, s elmélázott.

Frey kánpadon ült, csendeskén megnyikorgatta maga alatt a széket. A főnök a mily hirtelen melázásba esett, éppen oly hirtelen felébredett.

— Igaz! szólott némi élénkséggel . . . s székéről oly hirtelenséggel, melyet tőle várni nem lehetett, felemelkedett, hogy íróasztala emelvényén az iratok között keresgéljen . . .

Frey illedelemből szinte fel akart kelni székéről.

— Maradjon ülve! kiáltott reá a főnök durczásan. —

Frey megütődve ülve maradt, s onnan szabadkozott.

— Nagyságod . . . hogyan . . . miért . . .

— Miért? szolt a főnök bosszús türelmetlenséggel. Furcsa kérdés! Azért mert önnek nem kellemes állni . . .

— Ah uram! . . . köszönöm — szolt egy kis érzékenységgel a féllábú.

— Mit köszön? . . . Nincs mit köszönnie!

Azután tompán utána tette:

— Én ugy akarom! . . . s ön engedelmeskedik!

Frey szinte sajnálta, hogy az ember pillanatnyi előzékenységét is elakarja hazudni magától.

A főnök megtalálta az írást, melyet keresett. Végig olvasta. Arczán némi elismerés, némi kis elégedettség röppent át . . . Ujra végig nézte. Nem tudni annak tartalma, vagy a betük szép vonalozásai ragadták e meg figyelmét.

Frey magának csak jót magyarázott.

A főnök hivatalos komolyságot öltött, s kérdezte:

— Hogy hívják önt?

— Frey Gusztáv.

A főnök merőn reá nézett s azután biztossággal mondá:

— Önt nem ugy hívják.

A féllábú egész biztossággal felelt:

— Uram! ez a nevem! . . .

Ismét a főnök szolott határozottan:

— Ön Szabadi Gusztáv! Miért nem viseli e nevet?

A féllábú arczát gyöngye pír futotta be, és sóhajtott.

— Nagyságos úr! ön ismer engem? kérdezte. A főnök bús mogorván nézett maga elé. Fejét rázta.

— Nem ösmerem. Különben én kérdezek és ön felel. Nem pedig megfordítva . . . Azt kérdeztem miért nem viseli e nevet . . .

— A legujabb rendeletek megtiltották . . .

— Vagy úgy! szólt a főnök, elárulva, hogy e körülmény csak most jutott eszébe.

Ezután nagy lélekzetet vett, mely valósággal egy sóhajtás palástja akart lenni.

A letett folyamodást ismét kezébe vette s bírálgatva szemlélte:

— Ön írta ezt?

— Igen!

— Kitünő szép írás . . . szép kerek alaku betűk. Ügyes folyékonytság . . .

— Ah uram! az csak nagyon mindennapi . . .

A főnök lomhán felnézett, s kedvetlenül letette az iratot az asztalra.

— Térjünk át tehát a folyamodás tartalmára . . . Ön itt e városban hangversenyt óhajtana adni.

Frey az öröm kapzsiságával, hogy végre a tárgyhoz értek, élénken felelt:

— Igen . . .

S e rövid szó után az édes remény boldog bizalmával leste a kedvező feleletet. Szemei sugárzásán, félig nyílt mosolygó ajkain látszott az, hogy mily sok az neki a mit vár.

A főnök búskomoran gondolkozott, végre tompán kérdezte:

— Ön tehát virtuóz . . .

Frey szerényen lesütötte a szemeit.

— Oh! Én igen távol vagyok attól, hogy művész legyek . . .

A főnök bosszús türelmetlenséggel közbe vágott:

— Akkor hát mi a manóért akar ön hangversenyt adni.

— Élni akarok! felelt Frey érzékenyen . . .

A főnök ránczba rántotta homlokát s izgatottan leült . . .

— Koldulni nem bírok, folytatta Frey s nem is akarok. A mit nyerek az emberektől, azt meg akarom érdemelni. Az ajtó, melyet az előtt naponta kinyitottam, most be van zárva előttem. A napszámosság lehetlenné van téve számomra . . . Ugy akarok keresni kenyeret . . . a hogy . . .

— Elég! szólt daczos élénkséggel a főnök, öklével az előtte levő irományokat távolabb lökve az asztalon! . . s hogy az illető meghatottságot ne gyaníthasson, keresztbe vetett lábát könnyedén lóbázta.

Frey azonban bizott s szelid nyugalommal várt. Szemeit le nem vette arról, kinek hatalmában volt, hogy neki létfenntartását és élete csekély örömeit megadhassa.

A főnök melle izgatottan járt. perczről perczre sápadtabb lett . . . Erejébe került kimondani:

— És az még sem lehet . . .

Szegény Frey szíven ütést érzett . . . Megrendült.

— Nem lehet? tagolta elfojtódva, s szempilláin egy pár égő könycsepp jelent meg . . .

A főnök izgatottan felkelt székéből s miután nyugtalanul pár lépést tett a szobában . . . megállott Freytől nem messze, s bosszús határozottsággal ismételte:

— Nem lehet . . .

Frey szomoruan keblére csüggesztette a fejét s kezét összetette az ölében. Ekkorra a két könycsepp erőt vett rajta, s legördült arczára . . .

A főnök az ablakhoz ment. Azért-e, hogy kinézzen rajta, vagy azért, hogy ne lássa azt, a ki ott ült? — Ne kutassuk azt . . .

Egy percz mulva koppanást hallott, ismét egy másikat. A féllábú a szék mellől, mankóit szedte magához.

Csendesen visszafordult az ablaktól . . . Sáppadt volt és mogorva.

A féllábú már hónaljmankóin állott . . .

— Mit akar? rivallt rá haragosan.

— Távozni! felelt az szomoruan.

— Hova?

— Nem tudom!

Most a szegény féllábú felelete volt ijesztő tompaságú. Abba a nem tudomba, valami nagyon mély jelentőségű szomorúság volt öntve.

A féllábú igazat mondott, valóban nem tudta hova menjen.

A főnök zordonan nézett reá.

— És ki mondta magának, hogy innen távozzék?

— Uram! kérelmem visszautasítottván, mi teendőm maradna itt hátra.

A főnök türelmetlenül vállat vont.

— Mintha én nem tehetnék mást . . .

— Én érettem!

— Min csodálkozik? Ki mondta azt, hogy magáért. Most Frey vont vállat. Valóban ez egy érthetlen ember.

— Nagyságod! Bocsánat, ha nem jól értettem.

— Nem jól értett? . . . Már meg azt mondja, nem jól értett. A manóba, dehogyan nem értett.

Frey úgy vette észre, hogy egy futó mosoly lebent el a főnök úr ajkain. Az egyedüli, mióta vele volt, az is csak egy másodpercznyi villámfutás . . .

A főnök ismét zord lett, zordonabb mint előbb volt. Frey azt hitte, hogy iménti tapasztalata csalódás volt.

— Üljön le! — szólt a főnök hideg tompasággal.

Frey engedelmeskedni készült.

— Nem oda! A manóba! csak nem akar mindig az ajtó mellett ülni . . .

— De hát hova?

Az utczára nyíló ablak mellett volt egy íróasztal, az asztal fel volt halmozva papircsomagokkal. A tavaszi nap végig ragyogta rajta a fehér papíriveket, s szírványokat csalt elő az iratokat lenyomó üveg félgömbökben . . . Az asztal előtt egy üres szék állott.

A főnök durczásan oda mutatott.

— Ide üljön le!

— Miért? — kérdezte a kétkedő.

— Miért? Oh teremtőm! Hát csakugyan nem akar ez engem megérteni.

Frey habozott, de leült. — Csakugyan nem tudta mit gondoljon.

— Mit kíván tőlem nagyságod?

— Hát miért szoktak egy íróasztal mellé leülni?

— Azzal elébe tolt egy halmaz írást . . . s egy tiszta ivet. — Itt kell kezdeni.

— Hiszen nagyságod ösmeri irásomat! — szabadkozott a fiatal ember.

A főnök bosszúsan csóválta fejét, fogait szítta, ajkait harapta, s durczásan tört ki:

— Ön itt fog írni ma. . . . holnap, holnapután . . . és azután . . . és azután . . .

Frey letette a tollat kezéből s az egyszerre megjött sejtelem megilletődéssel emelte szemeit a főnök felé. — Az, mintha keble egy szöözönre most szabadult volna, türelmetlen hadarással folytatta:

— A manóba! Éhen nem hagyom meghalni . . . Élni kell neki . . . És ő nem akar engem megérteni. Diurnistának lenni nem magas rang, az igaz . . . De mégis csak élni kell . . . Kiki azt a segélyt adja, a mit adhat. Husz forintból havonkint mégis csak lehet élni valahogy, ha szüken is. — Azután amellet ez itten szép világos szoba, az asztalnak igen jó világos elhelyezése van. — Aczéltollakkal irunk, tollfaragással sem kell kínlódni.

A főnököt, nála szokatlanabb hosszúságú beszéde

kimerítette, fáradtan zselyeszékébe dobta magát, erősen lélekzett, s ennek csillapítójául ismét elkezdte keresztbe tett lábát lóbáztatni.

Frey pedig ezalatt felkelt, erőt kellett magán vennie, hogy el ne lágyuljon, s meghatottsága, megindulása le ne vonjon férfi büszkeségéből . . . Szeme ragyogott, tekintete melegen pihent a főnök úron, úgy érezte, hogy hangja reszketővé válnék, ha többet mondana mint e szót:

— Köszönöm!

De ez egy szó, a hang melyen mondva volt, teljesen kifejezte, hogy az ajánlatot mily nagy jótételnek érezi, s mily meghatottsággal fogadja el.

A főnök izgatottan felkelt, könnyedén vállat vont és sietett oda dobni:

— Nincs mit köszönnie! Ne köszönjön nekem semmit. Ne tekintse szívességnek! . . . Nézze ugy, egész szárazon a dolgot, a mint van. Gondolja, hogy nekem szükségem van szépírására . . . És azután . . . azután . . . azután . . . Punktum!

Frey azonban, mint a ki nem hisz, s mint a ki mást szeret hinni, folyvást azzal az érzékenységgel nézett reá.

A főnök nem szerette e meghazudtoló nézést, elkapta róla szemeit, hirtelen odafordult az ablakhoz, a hol már az imént is volt, ott a közép ráamához támasztotta homlokát. Hátra nyult zsebéhez, onnan elővonta fehér kendőjét. Most egy hangos orrfúvás hallatszott.

Ezzel lomhán visszafordult, pár lépést tett Frey

felé, mütétét a fehér kendővel ismételte, hogy az a valóról meggyőződjék. Gyakorlatilag megmutatta ott előtte, hogy nem egyéb mással foglalkozott, hanem csakugyan az orrával.

Frey, a főnök urnak saját magával üzött játékával szemben kiméletes tudott lenni. Ugy tett, mint kívánták tőle — nem vett észre semmit. Ezalatt újra leült és írás-hoz fogott.

A főnök úr komolyan oda lépdelt az íróasztalhoz. s oly közömbösen nézve reá, mint a hogy szokott volt nézni elődére, Strublik urra, kit az új rendezéssel egy járásbíróshoz helyeztek át, ezeket a hivatalos színezetű szavakat intézte hozzá:

— Most pedig tudja meg, mik a kellékei annak a hivatalnoknak, ki előttem kedvességben kíván maradni. — Keveset beszélni, kevesebbet gondolkozni. Inkább dolgozni, írni, az előszabott mintázatok után, mint saját észjárással, fogalmazni. Az asztalfiókban mindenre formulárékat, similéket fog találni. Azokhoz tartsa magát. Pontosnak kell lenni. Megtartani a kiírt hivatalos órákat. Előbb nem jönni, később nem távozni. — Ebben pedánsságot követelek. Ha az óra a kommánál üt, nem szükséges a pontig haladni . . . A mit itt hall, és ír az ember . . . saját maga előtt is legyen az titok. — Ennyi az épületen belől . . . Most az épületen kívül . . . Komoly-nak lenni. Nyilvános helyeket mellőzni . . . Ujságokat olvasva a benfoglaltakon nem okoskodni. Érzéseket, véleményeket nem nyilvánítani. Egyáltalában pedig nem kell politizálni . . . Képesnek érzi-e magát ezekre?

E beszéd a hivatalba való bevezetés volt.

A kérdezett úgy vette e szavakat, mint a rab a bilincseket, melyeket rája raknak, hanem azért lassú vontatott hangon felelt:

— Élnem kell. Képesnek is kell érezni magamat az élhetés feltételeire.

Egy nyomorékra ilyen feleletért korántsem lehet neheztelni . . . A főnök úr a felelettel igen, de a hanggal, melyen az mondva volt, nem volt megelégedve. — Nem koldus hangja volt az, ki alamizsnát fogad el, hanem a kiküzdött, magával számot vetett férfié, ki magát a kényszerűségnek adja meg. — A főnök úr durcásan elfordult.

— Még egyre kell figyelmeztetnem . . . Nem mint-ha arra akarnám figyelmeztetni, hogy elsőbbségi iránt kellő tiszteletet mutasson — az fölösleges, — hanem csak azzal a tanácscsal akarok szolgálni, hogy új állásában az alázatosság sokkal erősebb támaszbotja lesz, mint a büszkeség, melyet mindnyájan az ifjui reményekkel együtt viszünk az életbe . . .

Ez életrézetet minden előbbi mondásaitól egészen elütő hangon mondta. — A tapasztalatnak egy kis keserősége színezte azt, s a tanítgatás mellett, gyengéd szemrehányás is volt benne.

Freyt meglepte ez.

— Hogy értsem ezt? . . . Reményem, rövid együttlétünk alatt semmi okot sem szolgáltattam még arra, mely nagyságod irányában engem megfélelkezősemről vádolhatna.

— Nem! . . . felelt a főnök határozott nyugodt-

sággal. Hanem mielőtt ide hozzám belépett. Önnek heves szóváltása volt, mely önt csípős nyilatkozatra ragadta . . . Kerülje az ilyen kitöréseket. — Lássa a főbirót megsértette, s ezt nem hallgathatom el, mivel neki megígértem, hogy e tettet roszallom.

Frey fájón mosolygott.

— Tehát elbeszélte?

Kis híjja volt, hogy azt nem mondta: „Tehát vádaskodott?”

— Igen elbeszélte! És ha magára nézve kedvezőnek találja azt, hogy felhívtam, azt épen annak köszönheti, hogy elbeszélte. — Egy részről látni akartam azt az embert, a ki elég erős volt szembeszállni haragjával, másrészt eszembe juttatta azoknak a szép betűknek íróját . . .

A főnök úr ez utóbbi szóváltás közben kivetkőzött előbbi komor és türelmetlen modorából, mintha izgatottságának oka apránként enyhült volna, arcán, bágyadt szemeiben néha-néha némi kis közlékenységi vágy lopódzott.

Frey emberismerő akart lenni, s a nélkül, hogy írásából felemelte volna szemeit, most két dolgot vélt fedezni . . . Azt, hogy a szélsőségek közt ingadozó főnök magaviselete és modora egy elégületlen ember játéka önmagával; és azt, hogy a haragos főbiró előtte nem annyira kedvességben, mint tekintélyben álló egyén.

A főnök ott állt a terem közepén, egykedvűen szívtart vett elő zsebéből, végét gépiesen elcsípte, — s a nél-

kül, hogy abból a legkisebb élvezet látszanék ki, lomhán rágyujtott. Nem volt komor, hanem mélézott . . . Freyt nézte, a nélkül, hogy azt sejtetni szeretné.

Egyszerre ismét zsebébe nyult, tárczájából két darab tizforintos bankjegyet vett elé, s oda tette Frey elébe az asztalra.

— Persze szállást fogad és kosztot! Mindenesetre szüksége lesz egy kis pénzre . . . Itt van egy hónapi fizetése előlegesen.

A nélkül, hogy Frey köszönetét bevárná, megfordult, s mintha nagyon meg lenne elégedve magával, szokatlan dolgot cselekedett, füttyült . . . s mozgása ismét izgatottabb lett.

Frey csak írt folyvást, s míg írt és hallotta azt a szomorú és ízetlen füttyülést, gondolkozott a harczirol, melyet az érzések vívnak az emberek keblében, s nehogy azt — ki mint egy álmjáró jár s kel — megzavarja, fel sem tekintett . . .

Az járt fel s alá nyugtalanúl, ki tudja, e nyugtalanság nem tartozott-e annak nyugodtabb, boldogabb pillanatai közé.

Mintha még bántaná valami, mintha nem hagyná nyugodni egy vágy, mintha ösztönözné s bizgatná, hogy még ez mind nem volt elég, a mit cselekedett; ismét megállt a szegény Frey asztala előtt.

Különös dolog. Most meg már hangjában némi nyájasság is rezgett.

— Mondja csak Frey! . . . Nincs még valami kívánsága?

Rég nem feledkezett meg magáról ennyire, hogy ily előzékenységet tanusítson.

Frey lassúdan felemelkedett ülő helyéről, s szerényen válaszolt:

— Ha megengedi nagyságod! Csakugyan volna egy kérésem.

Az időt alkalmasnak hitte e kérés tételére.

A főnök mélázva várt szavaira.

— Egy öreg paraszt van oda lenn! . . . szólt a szegény dijnok. — kinek megígértem közbenjárásomat nagyságodnál. — Az volna kérésem! Ha kegyesen kihallgatná . . .

A főnök nem ilyesmit várt, csalódásán elszomorodott.

Mintha felébredett volna, s most térne magához, az elszomorodás után előbb sóhajtott, aztán összeszedte magát, szemei bágyadtak, szempillái lomhák, ajkai bigyettek lettek. Megint az a komor, ízetlen, unott ember lett, a kit mogorva, haragos embernek ismertek.

Semmi sem maradt benne az előbbiből.

— Jól van — felelt durczásan a főnök. Székébe vetette magát. Kezével lomhán csengetyüjéért nyult. Csengetett. A hivatalszolga, ki most már polgári öltönyt, sziürke kabátot és pantallont viselt, megjelent. A főnök megjelölte a behivandót.

Alig pár pillanat mulva hallatszottak a folyosón az öreg paraszt nehézkes léptei. Azután egy ügyetlen hangos kopogás . . . A belépést egy kis kászolódás előzte meg. Az öreg paraszt bundát, kalapot lerakott oda kívül.

Most megjelent diadalmas, de mindamellett bá-
mész arezczal.

A főnök ismét elkezdte hanyag láblógázását, és
várta, hogy beszéljen . . .

Ennek nem kellett nagy biztatás, hogy végtére be-
szabadulhatott, a jó öregből csak úgy dült a szó. Beszért
egy negyedóráig pihenés nélkül. Beszéde az operák pot-
pourrijához hasonlított. Változatok, mindig egy téma
körül. Szófüzésében pont, mely határt szabott volna, se-
hol sem fordult elő. Panasza bevégzetlen, függőben ma-
radt constructiók tömkelege volt, melyet mesterség volt
végig hallgatni, s még nagyobb mesterség megértenie
egyolyannak, a ki ügyének semmi ösmeretével nem bír . . .

Frey azért az untatásért, melyet a főnök urnak ez
ember által okozott, már szemrehányást tett volna ma-
gának, ha egy név meg nem üti füleit, mely figyelmét
érdekléssel bilincselte magához.

Irt, de hallott mindent, s azoktól, miket a kuszált
beszédből megbirt érteni, szive reszketni kezdett . . .

A főnök szivarja kiégett, a kezében morzsolgatott
véget undorral eldobva magától, boszúsan szólt:

— Elég! . . .

Azután Frey felé fordult:

— Asztalán, a második emelvényen jobbról van
egy sorozat. Vegye elő . . .

A paraszt ezalatt, mint a ki nehéz munkát végzett
be, izzadt homlokát törölgette. Nyugodt volt és magával
meg volt elégedve.

A főnök összevont szemöldei alól utasította Frey-t.

— Keresse ki az E-betűt . . . s olvasson el mindent, mi az Endrényi név alatt van.

Frey reszketve vette kezébe a sorozatot, s mint a ki sejtelemmel bír, hogy szomorú dolgokat fog megtudni, félénken olvasta:

— Endrényi! 1-ör: Basa Simon, járási szolgabíró jelentése néhai Endrényi Endrényi Sámuel véletlen és titokteljes haláláról. Vizsgálat. Tanúk kihallgatása. Eljárási költségek.

Frey megállt és sápadt lett mint a fal.

— Tovább!

— 2-ik okmányszám. Lezárolási végzés. Összeírása a hivatalosan lezárolt Endrényi-féle jószágoknak. 3-dik. Leltára az ingóságoknak. 4. A hivatalos lezárolás alkalmával tett költségek.

— Tovább!

— 5-ik sz. alatt. Zárgondnok kinevezése. 6-ik sz. Jegyzéke az elárverezett gazdasági, udvari és kastélybeli ingóságoknak. 7-ik sz. alatt. A hivatalos árverezés alkalmával tett költségek és díjak. 8-ik szám alatt. Blitz Izsák és Ignác fiának bejelentett követelése az Endrényi tömeg ellen.

Frey ismét megállt, a betűk összefolytak előtte.

— Tovább!

Még egy sor volt előtte, egy egészen új sor, melyről még a porzó sem pergett le.

— 9-ik sz. alatt: Basa Simon járási főszolgabíró jelentése néhai Endrényi Sámuel hűtlenségi (notae infidelitatis) esete felől.

Frey az asztalra ejtette kezéből a sorozatot, s karjai mellé hanyatlottak.

A főnök az öreg paraszthoz fordult:

— Nyugodtan elmehet! A helyszínére nemsokára küldöttség fog kimenni és minden intézkedés megtörténik.

Az öreg paraszt nagy hálálkodások mellett távozott. Több volt, mint nyugodt . . . A szegény ember mit sem értett egyebet, mint a főnök ur utóbbi szavait. — Arczán az önhitt diadal sugárzása ragyogott.

Eltávozta után a főnök ur rendkívül bosszús volt. Irni akart, nem tudott. Ellökte maga elől a papírt. Az irásokat összevissza hányta maga előtt. Nem volt nyugta. Szivart

vett elő. Izgatottan gyufát tartott elé. Nem szelelt neki. — Ketté törte. Eldobta.

Azután oda ment menhelyéhez, az ablakhoz.

Frey pedig irt . . . Elhibázta . . . Uj ívet vett elő . . . Azt is elrontotta . . . Soha sem irt ily rosszul, ily kuszáltan és hibásan életében. — Abba hagyta, — s szomoruan nézve maga elé . . . elmélázott.

Mélázott mindaddig, míg asztalára egy hosszú árny vetődött. Feltekintett. — A főnök állott ott, s mintha csak őt eltávolítani akarná, hogy egyedül maradjon, izgatottan szólt.

— Menjen! fogadjon szállást magának . . .

Frey elvezettette magát.

Egy szép alacsony házhoz vezették, melynek négy ablaka volt az utczára, — és egyben három cserép muskátli pompázott.

Ott volt egy kiadó szoba!

Szép fehér falú, fehér függönyös, nyájas udvari szobácska volt az. Benne újon húzott tiszta ágy fehérlett.

Itt mindent gyöngéd kezek nyomai jeleztek.

Frey régen volt ily barátságos helyen.

És még sem tudott aludni egész éjjel.

V.

A NYOMORÉK UJ ÉLETÉNEK KÜSZÖBÉN.

holdvilág besütött az ablakon. Frey szé-
kén ült s merev szemekkel nézte. —
Sugaraitól a fehér függönyök átlátszó
fátylakká váltak, a hold ingott s mégis ők
látszottak ingani. A szoba az a része, hova az árnyak
vetődtek, titkolózásra csaló félhomályba burkolózott . . .
Az árnyak játszva huzódtak a falon. A függönyök vá-
lasztékánál besimuló fény sáppadt világitással ráta-
padva az ágy fehér párnáira, delejes álom-ingert hintett
szét, másnál kéjes szendergést idézett volna elő. — A
szoba csendjében csak az ábrándok szellemei suttoztak.
— Minden, de minden a mit Frey maga körül látott, egy
szép szerelmi órára kínálkozott. — Freynek nem jutot-
tak ily bohóságok eszébe. Szeméről az álmot nem az
ingerlő ábrándok, hanem a legkeserűbb visszaemlékezések
vonták el. A hold bánatos világa éppen a legtikasztóbbér-
zésekkel delejezte meg. Szive elszorult e nyomás alatt.
Lelke mint egy fáradt beteg gyengülve meghanyatlott.

A mit a világ előtt önérzete és szemérme mögé rejtett, mit annyiszor elaltatott férfiaságával, a hittel, a lelki erővel, a szomoru gondolat, a tépett lelkek, a sors-tól alázott lények legszomorubb gondolata: a jövő, mint el-elűzött fekete madár vissza-vissza szállt és beborította nehéz szárnyaival. A mint elbágyadt abba a végtelenbe, melyet maga mögött hagyott, melynek határa a feledésbe vész el vagy a végtelen beláthatlan ürességbe, mely sötét feneketlenségében folyvást távolodik s tovább mélyed előtte: megdöbrent és elkábult. — Nincs ott tárgy, mely mutatná magát, nincs alak, lény, mely kiválnék a fekete semmiségből, nincs szín, mely változatosságot adna, még a behunyt szemek előtt meg-megjelenni szokott apró káprázatos sziporkák is hiányoznak. Fekete ür az, melynek semmiről sincs határa. Üresség, melyet magán kívül, magán belől érez az ember. — A legnagyobb elhagyatottság. — Szomoru egyedüliség, melyet még terhesebben érez az, a kinek nemcsak lelki vágyai hiúsultak meg, hanem a ki testileg is nyomorékká lett, s a ki a mellett még az élet fentarthatásának aggodalmaival is küzködik.

Mi sorsot, mily jövőt várhat az ilyen az életben?

Mi van fenntartva számára, ki a szó teljes értelmében koldus.

Hogy össze nem zúzta, szét nem tépte már eddig is a kétségbeesés!

Más embernek ily körülmények között az öngyilkosság határozata hányszor megfordult volna már az eszében.

Ő mint a vértanu a kánpadon, nemes önmegadá-

sával türi, szenved a sors kínzásait, mint Prometheus türte a saskeselyüt, mely szívét szaggatni naponkint megjelent.

Frey hozzá törődött e gyötörtetésekhez. Ismerősei voltak, azok gyakran eljöttek hozzá, mikor fillér nélkül, bénán, csonkán, újra kilépett a járó-kelő emberek közé. Mikor ismerősök közé jött, kik büszkeségöknek tartották, hogy ismerősei lehetnek, s megelégedni ezzel a büszkeséggel; mikor rokonait újra látta, kik sírva fogadták, s csakhamar éreztették azt, hogy megunták s tehernek tekintik — már látogatták e gyötrődések. Mikor igen gyakran szükségeiről kellett gondolkoznia... mikor sokszor nem tudta, hogy hol fogja éjjelre fáradt tagjait megpihentetni, rendszeren megjelentek azok. Naponkint egy-egy kedves tárgyától kellett megválnia, pénzzé tennie, hogy nyomorult életét tengethesse. E tárgyak között nem egy kedves emlék volt, melyet meg is könyezett... Órája, láncza, gyűrűi, apródonként mind elfogytak... A szegény ember folyvást szegényítette magát egész addig, a mikor már szegényebb nem lehetett. Voltak olyan napjai, mikor reszketve tartotta kezében egynehány utolsó garasát, félt, rettegett azokat éhe csillapítására fordítani, — s elköltsöket húzta halasztgatta a másik napra. Voltak napjai, mikor már kipusztította, kimerítette csekély értékét, mikor semmije nem volt s nem is tudhatta, ha a holnapi napon képes lesz-e valamivel éhét enyhíteni.

Ilyenkor mindig megjelennek azok a keserű gyötrődések . . .

Férfi volt. Akkor lett volna könnyelmű, ha ily érzései s gondolatai soha se érkeztek volna. Megszállták e gondolatok, de soha sem törték meg. Ebben épen ellentéte volt sok másnak, kik leroskadtak a teher alatt, melyet elviselhetetlennek éreztek. Ő szembe szállt, harczolt mindennap.

Most már kérdezzük: nem érdemelte-e meg másodsor a hős nevet. Azért a tövis koszorúért, melyet békével hordozott.

A bánatos magány először többnyire az emlékeket idézi fel. — E merengés épen azért lehangoló, mert a lélek ennek képeiből csapong át a jövő felé, s a sok véletlent, ismeretlent, nem is sejthetőt, a jelen bánatos hangulata alatt akarja kutatni.

Frey is, visszaemlékezéseinek felsóhajtva, jövőjében nem birt semmi vigasztalót gyanítani.

Ha ép-kéz láb ember lenne, így a balsors által pályájából kitaszítva, vagyon nélkül, szegényen, mégis könnyen feltalálná magát. Az életben annyi mód kínálkozik azoknak, kik nem fáradnak ki, kik lótnak, futnak addig, míg egy kis mentő csolnakhoz jutnak, melyen mégis csak által uszszak az életet. Az ő számára csak szalmaszál van.

Huszonnyolcz éves korával más körülmények között fiatalnak érezné magát. Elnézné dús növésű barna fürteit, mély fekete szemeit, a korához aránylag kis növésű bajuszt, az állát koszorúként övező selyem puha szakállt, elgondolná magáról, hogy most van élte legszebb szakában. Vállaiban erőt, sugár derekában

hajlékonyságot, épséget tapasztalva, könnyű, vidor, egészséges embernek érezné magát. Büszkén utalna arra az önérzetre, hogy egy ép, egészséges embernek perczig sem szabad élet-fentartásán kétségeskedni.

Igy arra gondol, hogy tán a holnapi napon már öreg és tehetetlen.

A távol multnak sötétedő szürkületében mint ködfátyolkép panorámái jelentek meg s vonultak el előtte azok a kedves helyek, hol legszebb napjait élte.

Az első képen mosolygó völgy jelent meg. Az előtérben himes pázsiton keskeny gyalogut vezetett, a ritkás erdők által koszorúzott halmok aljában urasági major pihent. Nagy kapuju, félkör ablaku juhaklok nyujtókodtak egymás mellett, átellenben több nyitott ajtajú béres ház közepén boltives folyosójával, zszindely szegélyzetü nádfedelével a tisztü lak állott . . . A juhok csengői s a juhász tilinkója zengették be az erdőt . . .

A béres házak kéményeiből füstoszlop szállt az ég felé, a nyitott ajtókon kis gyermekek csoportja tolongott ki, másrésze hemzsegetve játszadozott a porban. A tiszt lak tetején galambok turbékoltak a verőfényben. A folyosón fehér fodros főkötőjű asszony sürgött-forgott és a tiszt-tartó, vállas termetes férfi, parancsokat osztó hangja hallatszott, ki míg nagy tajtpipájából bodor füstöket eresztgetett a légbe, szeliden lehajolt a gyermekhez, ki lábainál játszott, ölébe vette, százat csókolt rajta, azután oda jött az asszony, az is segített neki a csókpazarlásban. S a három-négy éves fiúnak arcza tündökölt, szeme csillogott, mosolygott, nevetett, bohóskodott, s mind a mit látott maga előtt, olyan volt mint a paradicsom.

Ez a szép kép azután elveszett egy pár könnycsepp káprázatában.

A szép völgyre sötét éj szállott. — Az erdők árnya, melynek hímes pázsitán annyiszor kedvtelve bolyongott, rideggé, ijesztővé vált. — A vidor mosolygó tiszt lak helyett sirhalmok domborultak előtte képzetében.

A szép paradicsom örökre elveszett számára.

Jött egy másik kép . . . Vidám kis falu a Duna mentében, — a falu szélén tornáczos kőház zszindelyfedéllel, két termetes kéménynyel, magas és széles ablakokkal. A házat kastélynak nevezték . . . Vasárnap délután volt . . . A kőoszlopos kapu, mint a hogy egy vendégszerető magyar háznál szokás, tárva-nyitva volt. A kapun át ki lehetett látni a kiseded templom elé. Ott ünneplő öltözékben, fehér ingvállakban, fehér kötösben, piros szalaggal cziczomázva fürge parasztleányok czi-

czáltak . . . Az árva fiu oda támaszkodott a kapu kőoszlopához, s míg odabenn a kastélyban vidám zene hangzott, tánczos párok lejtettek, — kezében könyvvel, le-sütött fővel merengett azon, hogy ő sem egyik, sem másik multságban nem vehet részt. A szegény vagyontalan árvának, kit egy gazdag nagybátya fogadott örökbe és neveltet kegyelemből, illendően meg kell húznia magát, s még e szünidőket is tanulmányra kell fordítania . . . A nagybácsi bizonynyal összeránczolná homlokát, ha magának némi kedvteléseket megengedne. Kisesne kegyelméből. — Ott

áll és mereng hát egyedül, de még sem bús, merengésébe valami édes várás vegyül . . . felmosolyog. Az elhagyottnak nemtóje megjelenik. Fürge kis lány osont ki a kastély vig terméből . . . A kis lány

szőszke fürtjei lebegnek, a mint szökdel, nagy kék szemei a teljes ibolyáknál szebben mosolyognak, arcza piros, vidám, őszinte. A lányka tizennégy éves gyermek. Örül azon a mit tesz, s gyermeki egyszerűségében mit sem törődik azzal, hogy részvétével az elhagyott fiu iránt rokonszenvét árulja el . . . Csak megnézni jött őt, csupán azt nézni, hogy mit csinál, — megkísérleni, hogy becsalja a vigadótermekbe, csak egy pár mosolyt sugároztatni feléje . . . Megfogja a kezét . . . Szemébe néz. — Nézése virág, beszéde játszi kis dal . . . Ugy állnak

ott a gyermekek . . . E percz a legnagyobb boldogság neki s a fiunak.

Oh Istenem! . . . Az édes első szerelem mennyire képes minden bűt, bajt feledtetni.

A tizenhat éves kor tündéri varázsa, az első szerelem búbája megaranyozta e napokat, a rokoni szánalom által nyújtott menhelyet körülragyogta költészetével, nem hagyta érezni a kegyelemkenyér keserűségét. Az eszményképpé vált angyal mosolya viruló tavaszt teremtett körülötte, melyben rózsák fakadtak, szerelmi versek, dalok teremték . . . A sziv, a lélek feledett mindent s egy édes hiu ábránd az örök ifjuság álmával hízelt . . .

Ezt a szép képet ismét egy pár könnycsepp semmisítette meg.

Az első szerelem eszményképe mint tünékeny pára szétfoslott képzelete előtt.

A sóhaj, mely kebléből előtört, keserűséggel öntötte el kebelét. A rideg jelenbe visszaesve, csak a szeretetlenséget, a hidegséget látta, melyekkel balsorsában rokonainál találkozott. — A kegyelemkenyér nálok megpanaszlott alamizsnává változott . . . Egy árvára, mint gyermekre, a szánalom, bár kénytelenségből, mégis csak kiterjesztette gondjait. A nyomorék, kit tehetetlensége másodszor tett gyermekké, náluk most tehernek mutatkozott . . . Az emberek önzők, nem sokat törődnek azal, a kitől az életben mi viszonszolgálatot sem várhatnak, — elfordulnak azoktól, a kik életpályájok számitási körén kívül esnek. Mit várhattak volna a nyomo-

réktól? — Az agglegény nagybátya nem találta többé terveirez illőnek, nem hizelgett többé neki az a vágy, hogy örökösének válassza. Semmi helye többé a szivben, a házban egy kis szegletke marad a számára . . . s a legmegalázóbb nyugdíj, mely csupán a naponként elébe rakott eledelből áll. A szeretetlenség, mely minden lépten-nyomon elárulja magát, legjobban fáj azoknak, kik a sorstól aláztatva, tudják, hogy mint vértanuk éppen az ellenkezőt érdemelnék. A sorsa által tulfeszült érzékenységű sziv nem képes elviselni a megbántást, mely őt az életben semminek tekinti, mely szivben, világban megtagad tőle minden helyet, lételét fölöslegesnek, magát szükségtelennek mondja. — A nagybátya őt mint nyomorékot ugy fogadta, ugy látta házánál, hogy nem soká kellett gondolkoznia az irányában tanusított érzelmek értelmezéséről. Látta, érezte, hogy itt csakugyan semmi helye sincs többé. Ez a hely is elveszett számára örökre . . . Elhatározta, hogy pár hónapi alamizsna után távozik. Helyet enged a többi, a távolabbi rokonoknak, kik távozását mindenesetre csak jó szemmel fogják nézni. Eszményképének anyja, Máli néni, számos gyermekü özvegy, ki teljes életében nem a jólétet, hanem inkább a fényüzést találta az igazi boldog életnek, mindenesetre legjobban fog örülni határozatának. Hadd legyen alkalma könnyen élni annak, a ki szép vagyonnal sem birt megélni a nélkül, hogy magát az adósságok örvényébe ne sodorta volna. — S ez, a ki érdemetlenebb, hadd éljen könnyen, gond nélkül: ő önereje és önérdeme után igyekszik megélni.

Hát a szép kis Linka, a kedves eszménykép? . . .
Ha találkozott volna vele, hogy fogadta volna
őt . . .

Frey tenyerébe hajtotta homlokát. Fájdalom és
szégyen fogta el. Linka régen elfeledte. Szerelmét más-
nak áldozta fel. — Őt csak azok védhetik, kik hiszik,
hogy vannak körülmények, melyek a botlásokat ki-
mentik . . .

Eszményképe is sárba dobva, bemocskolva hevert
előtte.

Évekig őrzött szerelmi emlékei hasonlítottak a
virágos kerthez, mely fölött vihar vonult el.

Az egyedüli lény, a ki szerette, az sem létezett szá-
mára többé.

Most egyedül, szeretetlenül áll a világon, a mult
tépő bánatával, szivét számüzöttnek, lelkét rabnak, tes-
tét bénának érezve, kérdezgette magától, ha van-e a
világon elhagyatottabb, nyomorultabb, árvább lény,
mint ő . . .

És ő mégis rábizta magát önerejére. És ő mégis
ugy érezte, hogy önereje, önérdeme után élni fog.

Életének többi pillanata is elmosódva ellebbent
képzelete előtt s ugyanabba a sötét semmiségbe tűnt el
mind, melynek feneketlensége nem birt betelni . . . Az
Endrényi-ház, hová mint végzett ifju nevelőül lépett, a
jó öreg, igazi magyar jellegű, nyílt tekintetével, az atya
büszkeségére felnevelt ifjak, megjelentek egy pillanatra
lelke előtt. Most megingott a vén kastély, összesülyedt
mint egy habalkotmány, magához rántotta az előkép-

zelt alakokat, a sötét chaosz egyet kavarodott s elnyelte az egész látományt.

Frey sohajtott, ez a hely is elveszett számára örökre.

Majd megjelent képzeletében a nagy terem, a tanári szék, a telt padok . . . tekintete életvidor, mosolygó ifju fők tömegén tévedezett . . . Egyszerre harsány zaj zugja be a termet. Mintha földingás rázná a falakat. mozognak, düledeznek, futó villám cikázik el a fők tömege felett. Egy az ágyudörgéshez hasonló robbanás . . diadalujjongás és jajveszékelés vegyül egybe és sűrű füstfelhőben elvész előtte minden, a mit látott . . .

Frey csüggedten leereszti karjait, ez a hely is elveszett számára örökre . . .

Felteking, néz az ablak felé, egy fekete árny vonult el sietve az udvaron. Oly tehetetlen, hogy ha kíváncsi lenne is, nem futhatna megnézni. Mikorra oda vánszorongna, akkora már az rég eltűnt. Szomoruan bólint a fejével . . . Itt ül a székében, — megtörve, csonkán, bánán, s keserű gúnynyal eszmél arra, hogy az ő egész világra nem több, mint egy egyszerű kis szék, a melyre leül.

Fájón mosolyog.

Ime, itt van az önérzetes lélek vágya, ereje, mely a lélekzésben nyilatkozó állati étellel nem elégszik meg, mely a talpalatnyi földön is, mit perczenként elfoglal, nem vegetálni akar, hanem tért óhajt, keresve kereszelt, melyet magának kitűzhet, a jövőn elmélkedik. melyben támpontot fürkés. Az, a ki az előtte tátongó

semmiségbe bágyadtan tekint, az, a ki semmiből következtetéseket nem merithet, erővel jövőt, egy egész életet akar alkotni magának. Ime az erős lélek, önérzete által mindennel birni látszik, a mivel nem bir. A megnyugvás legyőzi az emlékezések, a szenvedések kísértő rémeit. A hit visszaad mindent, a mit veszített. Büszkén emlékszik a költő szavára: „nincs veszve bármi sors alatt, ki el nem csüggedett.“

Azt hitte, hogy merengéséből ez erőteljes eszme ébreszti fel, mikor az udvarról harsány hang ütődött füleibe, mely úgy tetszett neki, mintha már hallotta volna valahol.

Mankóin az ablakhoz vánszorgott. — Kinézett.

Az L. betű alaku ház utczára vágó szárnyának folyosójára odaláthatott ablakából . . . Két nőt látott ott egymás keblére borulva.

Ámbár délben a szobafogadáskor csak pillanatra látta őket, mégis felismerte, hogy a háziak azok . . . Az özvegy papné és leánya . . . a szép Juczi, ki szépségéről nevezetes volt a városban.

Juczika sirt. A papné fájdalommal, tehetetlen bosszúval nézett a férfira, ki velök a szobából kijött, s az utczai kis ajtón távozott . . .

Magas, szélesvállu férfi volt az . . .

Frey megösmerte . . . Boszusan csóválta a fejét . . .

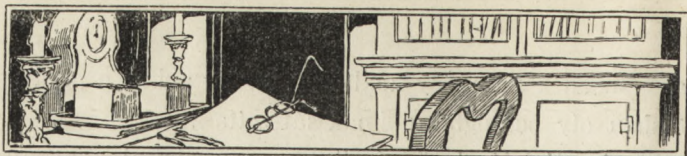
Ez ember tehát mindenkinek kellemetlen percze-
ket okoz.

Valjon mi történhetett itt? . . . Mi köze lehet ennek

az embernek e szegény nőkhöz . . . a kik abban a pillan-
tásban oly boldogtalanoknak látszottak.

Az éj hátralevő részében e gondolattal gyakran
foglalkozott . . . A látott jelenetet pedig még reggel sem
birta feledni.

VI.

EGY GYÖNGY A SZEMÉTDOMBON.

A ismét láttam Móriczot! — szólt Regina kis fehér kezeit elvonva a zongora billentyűiről . . .

Az öreg úgy tett, mintha nem is hallotta volna. Megigazitotta a szemüvegét, tollát belemártotta a szoba csinoságával merőben ellenkező ronda tintatartóba, s kapzsian számolt tovább 575 és 1243, 1818; 1818 . . . és . . .

Regina boszusan egy zajos akkordot vágott . . .

— Nincs a világon forte-piano, mely el ne romoljék ily ütések alatt... mormogott az öreg, felsem tekintve.

— De ha nem hallgatsz reám! . . . szólt Regina, lecsüggő barna fürteit egy fejrázintással hátravetve homlokáról.

— Regina! . . . Nem értem, hogy bánsz így egy valóságos Boezendörfferrel, mely atyai figyelmeknek 600 forintjába került . . .

— Én nem arról beszélek! . . .

— Hagyj békén! . . . Tudod, hogy vannak dolgok, a mikre rá sem hallgatok. Inkább játszd el nekem azt a szép marsot az operából abból a Nabukodonozorból, a min a mi eleink Siont siratják . . .

— Nem játszom! . . .

— Persze, nem játszod, mert atyád kívánja; — mert jobban szereted játszani azokat a fertelmes paraszt nótákat, a „káka tövit“, „az alföldön vagyok én egy halászlegény“ . . . Megérem, hogy még azt is játszogatod, hogy „a tolvaj bement a zsidó konyhájába . . .“

Regina kaczagott, s gyönyörű fehér fogain, melyek a kaczagás közben kicsillantak a piros ajkak közül, kaczerán gyönyörködött a szemben álló tükörben . . .

Egy futamot tett a zongorán, s nemcsak játszotta, hanem szép csengő hangján a legtisztább magyar kifejtéssel enyelgve kezdte dalolni.

Az öreg boszusan kiáltott reá:

— Regina!

Regina büszkén nézett reá . . .

Az öreg sáppadt volt az epétől . . .

— Gyönyörű dolog! Te részt veszel abban a gnyolódásban, melylyel fajunkat csufolják. Illik ez Regina. Egy művelt kisasszonyhoz való magaviselet ez. — Nem törődöl azzal, hogy ez nekem fáj . . .

Regina vállat vont s úgy felelt:

— A mint te nem törődöl azzal, a mi nekem fáj.

— De kérlek hallgass . . . ime a papné adósságához számítom a kamatokat . . . 1818 . . . és

— No biz az nehéz dolog, — kaczogott Regina . . . kettő meg kettő az négy . . . A mennyi a tőke, még egyszer annyit adsz hozzá . . .

— Regina, te megint gunyolódol . . .

— Nem én! . . . Csak eszedbe juttatom, hogy ti hogy szoktok számolni . . .

— Háládatlan rossz leány vagy . . .

— Hát te milyen atya vagy? Nem harmadszor mondtam-e már az imént, hogy ma ismét láttam Móriczot . . .

Az öreg halvány arcját feléje fordította s úgy rimázkodott:

— És én hányszor mondtam már neked, hogy ne hozd elő . . .

— De miért ne hozzam elő . . .

— Mert én kitagadtam a semmirevalót! — felelt az öreg sötéten és tompa hangon.

— Hiszen ne félj . . . Nem is vágyik egy filléredre se . . . Mindent Ignácznak adhatsz. Nem azért hoztam elő

— De én kitagadtam a szivemből is, — szólt az öreg zordonan.

— Azt elég nem jól tetted, a vérnek nem szabad a vért megtagadni . . . Lásd én jobb vagyok, tegnapelőtt ékszereimet küldtem el neki, hogy adja el, szerezzen pénzt, hogy tanulmányait folytathassa . . .

Az öreg döbbenve nézett reá . . .

Regina mosolygott:

— Ne félj semmit! . . . Móricz nem fogadta el, visszaküldte az ékszereket . . .

Az öreg bámult, mint valami csodán . . . E tetteben nem annak szivhezszóó értékét, hanem a hihetlenséget bámulta . . .

Regina a Móricz tette által keltett büszkeséggel folytatta:

— Látod ilyen sziv lakik Móriczban . . . Ő büszke és erős . . . Tudod-e, miből él Móricz ezután. — A legalávalóbb, a legnyomorultabb keresetmódot választotta az, a kinek oly gazdag atyja van. — Házalni fog, házról-házra „mi van eladó“-t kiáltozni.

— Én is azon kezdtem! — felelt az öreg nyugodtan . . .

— És nem szégyelled azt, hogy míg egyik fiad bőségben uszik, gazdag, kihez urak jönnek pénzért rimánkodni, — míg leányod úgy él, mint egy kisasszony, selyemben jár, soiréeket rendez, a másik fiad, mint a szegény sokgyermekü Amsli, locs-pocsban batyut czipel a hátán . . . Nem szégyelled azt?

Az öreg gúnyosan közbevágott:

— Te szégyelled, de én nem! . . .

Regina vérvörössé pirult, szeméből nemes megbántódás sugárzott, lenézte az öreget.

Kezét szivére tette s büszkén felelt:

— Én nem szégyenlem, hanem sajnálom!

— Mi van rajta szánni való?

— Az, hogy oly lélekkel, oly szivvel, oly neveléssel,

a legnagyobb önkinzás házalónak lenni . . . Az, hogy oly készültség, milyennel Móricz bir, más, nemesebb pályára jogosít . . . Az, hogy egy szép élet, egy reményteljes jövő lesz így összezúzva.

Regina tüzes szavaira az öreg hidegen válaszolt:

— Mit bánom én!

— Még azt mondd — rivallt rá haraggal Regina — hogy mit bánod te . . . Te a ki atya vagy, a ki segíthetnél rajta. Bocsánatod megengesztelné büszkeségét, mely most tőlem is, kit úgy szeretett, mindent viszszautasít.

Az öreg fogai közül sziszegte:

— Hát nem tudod te, hogy mi mindent vétett ellenem ez a semmirevaló . . . Ez a betyár.

— De igen tudom! . . . Haladni akart a korrall, — engedett az észnek, a szellemnek . . . Megtámadta az ezredéves konok, részvétlen, merev magaviseletet, mely fajunkat a világtól, a hazától s nemzettől, melylyel együtt élünk, elzárja. E földet hazájának fogadta s szerette azt és meg is mutatta, hogy szeretete nem pusztaszó . . . Százszor elmondta, hogy fajunk egy magában álló sivár homoksziget, viruló zöld terület közepében, mely csillog ugyan a fvényben hemzsegő aranyszemek-től, de minden szépre és jóra nézve terméketlen. Holt rész a testen, melynek se célja, se rendeltetése . . . Érezte a törvények s a többi fajok közös megvetését, de egyszersmind bevallotta, hogy saját körünkben szintugy megvan az a magnessel ellentétes erő, mely a közeledés

helyett, a világtól, melyben élünk, mindinkább eltaszit. . . . Oh atyus! Nem a vallásról beszélt ő . . . Az egy igaz Istent, az ezredévek gondviselő atyját, a szent törvényeket, a hagyományokat senki sem szerette, senki sem tisztelte jobban, mint ő. E szegény elnyomott fajhoz jobb szívvvel nem ragaszkodott senki, mint ő . . . Ő csak azt óhajtotta, hogy ne csak hasznát vegyük e földnek, mely lakást ad, hanem nevezzük hazánknak s szeres-sük, simuljunk e néphez, mely maga közé fogadott. Sajátítsuk el szokásaiból, érzületeiből mindazt, a mi szükséges ahhoz, hogy közéletünkben ne legyünk tőlük különbözök, viseltessünk részvételt bajai, örömei iránt, mintha tulajdon bajaink s örömeink lennének azok . . . Ne beszéljünk idegen nyelvet közöttük, mely sem a mienk, sem az övék. Legyünk zsidók, de legyünk magyar zsidók.

Az öreg savanyu arczczal hallgatta végig a kedves Regina beszédét és gunyosan mosolygott . . .

— Kibeszélted magad? Jó! . . . Nagyon szépen beszéltél . . . Én nem azt bámulom, a mit beszéltél, azok csak bohókás ábrándozások, melyekre ha az ember gondol s velök bibelődik, elhanyagolja dolgát, üzletét s nem gyarapodik . . . Én csak azt bámulom, csak azt mondom, a mit a rab mondott a tömlöcztartónak, mikor a börtön égett fejük felett, „ha azt akarod, hogy oltani segítsek, vedd le elébb rólam a lánczokat.“ Hanem szólok Móriczról . . .

Az öreg megpihent s azután keserü haraggal mondta:

— Azt mondtad, hogy tudod mit tett Móricz, — azt mondom én neked, hogy nem jól tudod.

— Ugy volt, a hogy mondtam!

— Nem mondtál semmit! . . . Móricz orvosnövendék volt Bécsben és pedig már másodéves. Mi szükség volt auláskodni, azután otthagyni Bécsset, lejönni Pestre. Ott czimborázni a világfelforgató fiatalssággal. Irkálni, firkálni eszeveszett módon. Egy kárhozatra méltó broszürben ocsmánykodni saját faja ellen . . . Hiába, hasztalan idővesztegetéssel költeni pénzemet . . . Tudod-e hogy én 300 forintot küldtem neki, mint esztendei járulékot . . . Elköltötte mind . . . És tudod-e, hogy azután a bolond beállt katonának, s micsoda katonának, kevély urak és goromba, ostoba parasztok katonájának. Miért s kiért harczolni, azokért, kik utálnak, gyűlölnek, lepöknek bennünket. Ezekkel a tetteivel vérig megbántott, de legjobban megbántott akkor, mikor szemrehányásokat tettem neki, s azt mondta: hogy én egy megrögzött vén rossz zsidó vagyok, kinek csak a pénz az istene. — Nem kíván többé fiam lenni. — Jó! Nem is vagy fiam! Kitagadtam, kiteptem a szivemből. Az Isten meg is fogja verni őt . . . A faj, melyet a legundokabb gyanukkal illetett, mint ragadós nyavalyát fogja őt kerülni . . . s a faj előtt, a melyet megszeretett, még is csak a gyűlölt zsidó marad. Nem jó lenne még egyszer véle találkoznom, megátkoznám, s akkor a fű, melyre lép, kiszárad a nyomán, a kút, forrás, melyből inni készül, kikapad . . . Regina! Regina! Tudod-e, hogy vesznek el az ilyen emberek . . . Kitérnek, Regina . . . Elhagyják

atyáik vallását, s ha atyai átok éri őket, a szeméten vesznek el. Én egy fillér segélyt nem adok neki.

— Nem is pénzt kérek én tőled számára, csak bocsánatodat.

— Regina! nem hallottad előbbi szavaimat?

— De igen!

— Ugy hát vigyázz . . . Ne huzd le fejére az apai átkot . . . Oly haragban vagyok, ha még folytatod, félek, hogy megátkozom . . . Ne csinálj nekem lelkiismeretterhet. Ne legyen neked ő reá semmi gondod . . . Az egy gazember, egy hitehagyott, egy istentagadó, a ki nem közénk való!

Az öreg azután szelid lett s elsimogatta Regina szép homlokáról az összevont kis ránczokat.

— Lásd Regina, milyen jó vagyok én hozzád. Szeressük mi egymást s legyen az nekünk elég . . . A mi rajtunk esett, tekintsük úgy, mint foltot, melyet a vitriol a legkisebbig kiégetett. Szegény házaló zsidó voltam. Az Isten megsegített, meggazdagodtam. Előbb boltos, azután kereskedő, így fokról-fokra, végre lettem tőkepénzes. Minden második, harmadik esztendő megkészszerzi értékemet, s miért ez mind? Azért, hogy hosszú nélkülözések után benneteket bőségben lássalak. Reám semmi panaszod nem lehet. Felneveltelek kisasszonynak. Olyan vagy, akár egy grófnő . . . Szép, nevelt és gazdag . . . Megtanultál első mesterektől zongorázni, énekelni. Tánczolsz mint egy szárnyas angyal. Beszélsz francziául, angolul. Járatom neked a franczia divatujtságot. — A mi ruhában a legujabb divat a vilá-

gon, azt megkapod. Jársz csipkében, selyemben. Valóságos, igazi brilliantjaid vannak. Kedvedért háza.n ujra épült . . . Szobáink díszszel és fénynyel lettek bu-torozva. Sokba került. Holt tőke, . . . a melynek jövedel-mezése még a jövőbe van helyezve. A keresztyének azt mondanák párthie vagy, én azt mondom, hogy te fogsz párthiet csinálni. És az én szívem repes örömeiben, ha arra gondolok, hogy te milyen ragyogó, dúsgazdag, iri-gyelt dáma fogsz lenni. Lásd . . . Ugy-e nem vagyok én egy rossz vén zsidó, kinek csak pénz az istene. — A pénz az eszköz, a mely emel . . . Ész, szív, e nélkül csak üres gondolat és csak egy darab meleg hus . . . A pénz hatalom, mely erőt ad, s e hatalmat adó erő eszközöm nekem, de nem bálványom . . . Ha van bálványom ne-kem, úgy az te vagy Regina!

Az öreg megfogta Regina kis kezeit, szeliden meg-rázta s melegen nézett szép szemeibe.

Mit a harag, a gúny nem birt megtörni, a szere-tet melegsége legyőzte a leányka felindulását.

— Oh atyus! te jó vagy, épen azért akartam szí-vedhez szólni, s még nem veszett el minden reményem. Fog még idő jönni, mikor megengesztelődöl az eltaszi-tott iránt . . .

— Regina, — hallgass kérlek . . .

Regina szomoruan lehajtotta fejét . . .

— Jó! ha csakugyan oly engesztelhetetlen vagy, most hallgatok.

— Nemcsak annyit kérek, hanem azt is: igérd meg nekem, hogy scha többé elő nem hozod ezt.

— Azt én nem ígérhetem, felelt Regina durczásan. . . .

— Lásd én neked ezért, tudja Isten mit nem adnék. — Hozatok egy echt cashemir schawlt, 800 forintosat. No! . . . Mit mondasz hozzá? . . .

— Semmit . . .

— Hát nem tartottam meg multkor is a szavamat . . . Nem hozattam neked meg a Báron Józsika, Báron Eötvös románjait, és a mellett a magyar ujságot a „Hölgyfutárt,“ pedig tudod, hogy ki nem állhatom azt a pöffeszkedő, dicsekedő fajt, mely magát mindenek közt legkülönbnek tartja, s ezt nem szégyelli tele torokkal kiabálni . . . No . . . kis Reginám, ígérd meg nekem, a mire kértelek, hadd láthassak nyugodtan számadásomhoz . . .

— Nem ígérem! Még ha te viszontigéretet tennél is, hogy dolgaimba, szivem érzéseibe soha sem avatkozol, pedig ez a legtöbb egy nőnél . . . Még sem ígérem meg.

Regina hamisan mosolygott.

Az öreg is nekibátorodott . . .

— Hamis vagy te Regina! Te épen talán azt akarod velem cserében megígértetni . . .

Az öreg tréfás akart lenni, s enyelgve szólt:

— Valamit szóltál a szívről . . . Ha a lányok a szívről beszélnek, az jelent valamit. És az előbeszéd olyan mint a spanyolfal, mely mögött valami rejtőzik. No! No! Én nem faggatlak . . . Én jobb vagyok, ki mondom, hogy sziveddel soha sem fogok intézkedni . . .

Reginára kellemetlenül hatott a szőnyegre került tárgy, hirtelen elkomolyodott s merész határozottsággal szólt:

— Azt nem is fogadnám el soha. — Elfordította a fejét.

E szavakba annyi erő és határozottság volt, hogy az öreg kissé megdöbbsent, s gondolkozott azon, ha vajjon ígért-e ő valamit vagy csak ajánlotta, hogy ígérni fog . . . Ugy tett, mint a fukar hajós az árbocznagságu viaszgyertyával, melyet vész idején az oltárnak ajánlott, s mely később a meneküléskor semmivé olvadt kezei közt.

Az öreg hökkenne gondolta: Ilyen leánytól nem lehet ígéretet kicsalni . . . Jobb elhallgatni, nehogy a felhozott tárgy újabb vitára adjon alkalmat . . . Az öreg régi praktikus nézetekkel birt, arra is a mi most fejébe szeget ütött, rögtön készen volt a megoldással . . . A kis gyöngyre gondolt, mely elvesz a habok, hullámok torlódása között. Megnyugodott, mosolygott: a fényezésbe el lehet temetni az ábrándokat s olyan vágyakat, melyek nem egyebek álmoknál . . .

Hadd gondolja a leány, hogy ő hátrál, — nem mindig az veszít, a ki hátrál. — Állt, nézett, s mindazokból miket érzett, tekintetével nem árult el semmit . . .

Regina az olyan leányok közé tartozott, kik fölött igaz érzéseik uralkodnak. Ennek az érzésnek a fennebbi erőteljes nyilatkozata után, olyan lehangoltságba esett, melyet finomabb és emelkedettebb lelküek mindig érez-

nek, valahányszor prózai jövő rémképe lebben el
előttök . . .

Nem azért volt nő, hogy atyjának rögtöni elhall-
gatását meg ne tudja magának magyarázni . . .

Magában mosolygva, megvetette ez elhallgatást . . .

Bánatos lomhasággal kezébe vette a kis magyar
ujszágot; betüket látott, de nem olvasott.

Hagyta, hogy az öreg nézze; az nem hatott reá
semmit . . .

— Hát csak nem játszod el nekem a mit kér-
tem . . .

— Most olvasni jött kedvem, felelt a leány fél-
vállról.

— És olvasod azt a kis haszontalan ujságot, nem
hogy inkább, ha már olvasol, olvasnád a Dumas ro-
mánját a Monte Christo-t . . . nekem fennhangon.

Regina fel sem nézett, oda sem hallgatott, csak
nézte a kis lapot, s egy versecskén, melyet már bizony-
nyal több nap előtt elolvasott, most újra elmerengett.

Az öreg Izsák ujjára tekerte aranylánczát s ön-
kénytelen irigységgel mormolta magában:

— Ah a Monte Christo! az volt ám az ur!

Mit bánta Regina Monte Christot, az a kis igény-
telen vers, melyen gyönyörködött, többet ért neki . . .

Az óriási próza elveszett egy költészetparány
mellett.

Oly édesen rokonszenvezett az ismeretlen költő
érzésével. --- A szavak, a kifejezések, mintha csak saját
szívéből jöttek volna.

A kis vers jóformán meg se felelt a költészet igényeinek, de azért szép volt neki, mint minden érzékeny panasz, melyet a szív megért. Bele álmodta magát a helyzetbe, mely a fájó panaszt teremtette. A költemény czime volt: „Az őrhelyen.“ Képzete lerajzolta előtte a fiatal költőt . . . Művelt, finom, szép ifju lehetett az, ki halványan, bánatosan lehajtott fővel szomorkodik őrhelyén. A hó pelyhekben szállong le reája, befedi, beborítja vállait, — fázik a hidegtől s még édes emlékei sem bírják felmelegíteni.

A lányka merengve olvasta:

Épen mai nap egy éve,
Épen így esett a hó;
Pattogva játszó tűzével
Suttogott a kandalló.

Kandallónk vidám tűzénél
Elmerengtünk boldogan;
Mily boldog az a ki remél,
S az a kinek hite van.

Sziveinkkel játszadoxva
A sejtelem édesen,
Sziveinkben csak vágy volt még,
A dicsőség s szerelem.

Balsorsban is boldog marad,
Ki már egyszer szeretett,
Még az emlékek is adnak
Vigasztalást, meleget.

Édes emlék, fájó teher,
Elhordozunk évekig;
Mégis legboldogabb, a ki
Sohasem ábrándozik.

És a leányka nem törődött azzal, hogy a ki ábrándozik nem a legboldogabb, — ő éppen az ábrándozásban keresett menedéket.

Az öreg Izsák pedig számolt tovább . . . 1818 és még egyszer annyi . . .

Az ajtón csekély zajjal, mint a hogy finom, illedelmes vagy a csúszómászó emberek járnak — Ignác lépett be.

Valóságos keztyüs gavallér, ragyogó fényű czillinderrel, s előre álló hófehér fatermördekkel . . . A scháwlon gyönyörű smaragd tú pompázott.

Az atya nyelte őt szemével, a mint felpillantott.

Ignác az öreg vállára tette kezét.

— Ujságot és örömhirt mondok. — Követeléseink az Endrényi tömeg ellen felvételtek s helyben hagyattak . . . A kifizetés idejét az árverés határnapja fogja meghatározni. — Egy évi rendetlen kezelés a birtok értékét megtöri. — Bámulsz! kérded, mit használ az nekünk . . . Hm! ki tudja, még talán éppen Blitz Izsák, vagy Blitz Ignác fog oda beköltözöködni . . .

Regina, ki imént Ignác érkezését tekintetbe se vette, az Endrényi név hallattára mintegy álmaiból rez-

zent fel . . . Első gondja volt a tükör felé pillantani, ha valjon nem látszik-e pirulása. Azután oda figyelt a beszélőkre, megtudni mi összeköttetésök van azoknak azzal a családnévvel, mely ama kis versecske alá van jegyezve . . .

Szomorú dolgokat tudott meg: — mint ellenfelek állnak szemben vele. — A csatamező harcosai után bizonynyal legkérlelhetlenebb ellenfelek: az adós és a hitelező.

Szegény Regina, parányit sem volt oka e dolognak, mégis megszegyelte magát s a gazdagságot, melyben élnek. — Nem tehetett róla, szívével az Endrényiek pártjára állt . . .

Bosszuságára még egyszer újra elrészletezték előtte az ügyet.

Ignác arcza ragyogott, — de nem az örömtől, hanem a kapzsi ádáz gyönyörétől, melybe káröröm vegyül s mely az arcot visszataszítóvá teszi.

Regina nem nézhetett reá, elfordította fejét. — A másnak szép és fess Ignác, csunya, undok volt neki.

— Igaz! — szólt Ignác, — a Móriczot is láttam.

Az öreg elsötétült, s oly tekintetet vetett reá, mint Julius Caesar, mikor mondta: és te is fiam Brutus! . . .

— Csak messziről láttam, — a gescheft jól mehet neki, mert nagy batyut czipelt a hátán.

Regina vérét forrni, arczába szökkenni érezte, . . . undorral mormolta:

— Utálatos!

— Mily megtiszteltetés, — felelt gúnynyal a fess Ignác.

— Szívtelen! Nem is gondolsz reá, hogy ő testvéred.

— Testvérem? Igen! születésre, de nem mostani életünkre. Ő akkor volt testvérem, mikor még alig voltunk többek mint szegények. Mostani állapotunkhoz semmi joga, semmi igénye nem lehet.

E szintoly természetellenes mint ostoba állításra Regina nagyot kaczagott . . . Abban a kaczagásban annyi fájdalom volt, amennyi gúny.

Az öreg kapott a mondaton, mint egy bölcs igazságon.

— Igazsága van neki! — mondta.

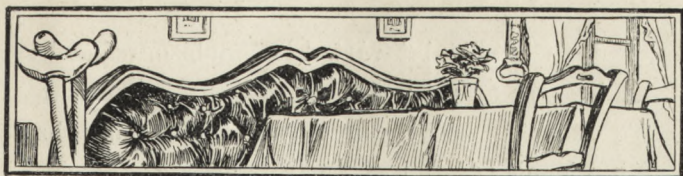
Ignác azt várta, hogy a leány mint egy furia dühösen fel fog szökkenni ülőhelyéről. Csalódott. Regina megvetéssel nézett feléjük, azután nemcsak fejét fordította el, hanem egyet rántott a székén, s egészen hátat fordított nekik.

— Szegény öreg! — suttogta Ignác az öregnek. — te neked ebben a lányban sem lesz örömed.

Regina ült szótlanul, durczásan, mintha bosszút forralna magában . . . Hozzá sem nyult a kis ujság legujabb számához, melyet észre sem vett, mikor a szobaleány asztalára tette . . . Pedig abban, az a szenvedés által termékenynyé lett ösmeretlen költő ösmerős nevével ismét egy új költemény állott . . . ily kezdettel: „Ösi kastély lombos fák árnyában.“

Blitz Izsák és Ignác pedig éppen annak a kastély-
nak és a hozzá tartozó birtoknak leszállított értékét szá-
molták az előtök heverő papírszáleten.

VII.

A NŐK AZ ÉLET VIGASZTALÓ ANGYALAI.

H istenem! Milyen csodás erejű az emberi lélek, az emberi szív! Hogy istápolja mint a dajka ezt a nyomoru porhüvelyt. Mihelyt egy kis nyughelyet talál e porhüvelynek, mihelyt egy kis köre

van, melyre érdekléssel széttékinthet, újra bizalommal van az élethez, szíve, reménye erősödik. — A sors tiporja le, s újra a sorstól vár megújulást... Mindent veszített, s mindent vár.

A ki el nem csügged, ismét meglátja a rózsaszín léggépeket. — Vakmerően erős, bizalmas és ugyanakkor gyenge, mert megengedi magának, hogy higgyen. Erős mint az óriás Antaeus, ki százszor földre sujtatva, mind a százszor újabb erővel kel fel; s gyenge mint a hanyatlott virág, elmosolyogja magát a legelső napsugárra.

Frey is apródonkint, azaz hetek alatt, bele találta magát helyzetébe, melynél bizony a sorstól legszerényebb

óhajtásaiban is különbet várt. Élő tanubizonysága lett annak, hogy ez az okos lény, melyet mi embernek nevezünk, szomorú kényszerűség eseteiben, géphez hasonló tud lenni. Leszámítva azokat a perczeket, melyek magasabb s nemesebb gondolataikkal a léleknek mintegy ünnepnapjai voltak, Frey egész nap irt. Irógép volt, fáradsága díját meg akarta érdemelni; csomagokkal szaporította azt az óriási irathalmazt, melynek elhordásához rendszer-változáskor társzekerek kellettek. Oly művelt lelkű, szép készültségű, s magasabb gondolkozású embernek, mint ő, alig volt lélekölőbb munka, mint az üres szószaporítások másolata. Azonban megadta magát: — az az édes öntudat, hogy nyomorék létére nem kegyelemből él, hanem saját fáradságával tartja fenn magát, feledtette nyomornult helyzetét.

Most már néha vidámnak is lehetett látni őt. — Iróasztalánál ülve, hol mindent kiváló csinban tartott, munka-szünet alatt, egy-egy adomát el is mondogatott kedélyunott főnökének, kire a pár percnyi felvidámitás mindenesetre jótétemény volt. Sőt az özvegy papné egyetlen cseléde, a kis szolgáló, egy reggelen azzal a hírrel kedveskedett urnőjének, hogy a hallgatag féllábu ur már dalol is, és pedig nagyon szépen dalol Egészen megtanulta tőle azt a nótát, mely ugy kezdődik: „Még Aradnál szépen szólott a banda . . .“

Kedélyére mindenesetre jó befolyással birt az, hogy mindenki, kivel új helyzetében érintkezett, hozzá kedves figyelemmel s előzékenységgel viseltetett. — A haragos főbíró kerülté őt, mint a farkas a tüzet. A ne-

mes jellemeiben van valami parancsoló erő, mely az arczra van felírva, s mely a hatalmasra is hat, s a fölébredt gyűlölséget belső forrongásba riasztja vissza. — E férfit különben a többi alsóbb hivatalnokok is inkább félték, mint tisztelték.

Frey irányában azonban nem tudták megtagadni a becsülést. Voltak a főnökségnél olyanok is, kik nemcsak tollat forgattak valaha kezökben, — ezek meg nem is tudtak Freyra nézni a nélkül, hogy nézésök forró és nedves ne lett volna egyszerre. A külföldiek, kiknek nyelvét náluk jobban beszélte, szinte kényszerültek tisztelni őt. Maga Strublik ur, kinek a sors annyira felvitte dolgát, hogy valóságos aktuár lett, a főnökségnél tett látogatása alkalmával oly csodálkozásba esett Frey szép és hibátlan írása fölött, hogy nyitva maradt ajkait alig bírta elismerő szavakra mozgatni.

Frey közelebbi ösmeretségbe jött a főnök ur családjával is . . . A főnök tőle telhetőképén meg akarta hálálni azokat a perczeket, melyeket a szegény csonka tett kellemesekké. És mivel? — Vasárnaponkint, — már hiában oly szívhez szóló szokás az, hogy ez a nap, az isten napja, jó tettekkel legyen megkülönböztetve. a többitől — meghívta őt magához ebédre. E tettében részvét, önzés és jóakarát volt . . . Önzés, — mert magának akart könnyebbülést szerezni ez által, melyet sem magányos, sem hivatalos óráiban nem talált fel.

A családias zsidóság a szegény csonkának ismét egy olyan új, kedves látvány volt, melyet régen nélkülözött. Ő és az őt vezető komor ember a szeretet

félszékébe nyitott itt be, hol jóságos női szíveskedés, s gondtalan gyermeki öröm, csevegés fogadták. A gyermekek játékaiktól futottak hozzája, s mint ösmerősre úgy mosolyogtak . . . A főnök urnak több gyermeke volt, de vidor és szép gyermekek, kiket kedvtelve lehetett nézegetni. — E gyermekek gondja okozta a redőket, melyek a főnök ur homlokát árnyaszták, s az a jóságos mosolyú asszony volt az, ki e redőket elsimítani igyekezett. — Bár gyenge, szűk mellü, kis termetü asszonyka volt a főnökné, bár elhervadt szépséget látott benne a szemlélő, élénk szemével, ajka örök mosolyával nagy jóságot árult el, mely nemcsak jó szívre utal, hanem jó lélekre is. Anyja és őrangyala volt családjának; szíve, kedélye menhely, mely a gondokkal terhelt férjnek erőt adott s másoknak örömet.

A szegény csonkának e csodálatos ebédek minde-nike valóságos ünnep volt. A főnökné részéről nem szánalommal, hanem meleg ragaszkodással találkozott. Csupán a nők képesek arra a tapintatra, hogy oly véletlen szivességeket tegyenek, melyek még a gondolatokat is megelőzik. — A főnökné pedig az ilyen figyelmekben úgyszólván pazar volt . . . A szegény csonka számára karszék helyett, oldalkarfás zselyeszéket tétetett az asztalhoz. Mankóit az eleven gyermekek elől biztos helyre rakta. — A nélkül, hogy az észrevette volna, egyik vasárnap szóbeszéd közben ügyesen kitalálta kedvencz ételeit, s már a másik vasárnap a szegény embert ezekkel lepte meg . . . Egy bizonyos vasárnapon pedig a kis virgonczi Ödön csintalan pajkossággal az asztal alá rej-

tözve, mintha csak játszogatnék, hosszát körületét megmérte ép lábának, úgy a csonka czombnak is, a mint arra anyja megtanította, — és rá egy hónapra a jó aszszony egy mester-kéz által készült géplábbal lepte meg. A jó nő gyöngéd is volt és azt állította, hogy e mesterművet Pestről s nem messzebről hozatta.

Szegény Frey szemei tele futottak könnyekkel . . . s oly bohó volt, hogy annak a szomorú látványnak megörült.

A komor ember sem maradt hátra a gyöngédségben. Iratot nyújtott át neki, mely által fölsőbb helyen engedélyezték, hogy Szabadi nevét újra használhatja. Itt is a gyöngéd női kéz munkált férje révén.

Szabadi mosolygott.

A kis Szerena, a család kedvencz gyermeke, örvendő együgyűséggel kérdezte:

— Mama! mi baja a bácsinak, az elébb sirt, most meg nevet . . .

Sorba vették a gyermeket és úgy csókolták.

A komor ember, érzékenyülései számára, ablakhoz volt szokva, most is ablakot keresett.

Szabadi pedig, hogy a kis Szerena szavait igazolja, vidoran nevetve szólott:

— Ime, most már csaknem egészen a régi ember vagyok!

Tiszta örömhang volt ez, de abban a csaknemben volt egy kis szomorító, nem Szabadi, hanem hallgatói számára, kiket a szó önkénytelensége meghatott.

Szabadi ezek után az események után e családhoz forrón ragaszkodott. — Közéjük mennie öröm volt, köztük lennie: boldogság a sivár életben.

Ezenkívül még egy kedves helye volt neki. — Kis csincs szobája egyszerű, de tiszta butoraival . . . fehér függönyeivel . . . Ez volt az a hely, a hol hányattatásai után először talált állandóbb nyugalmat. Mint a szülőföldhöz, oly előszeretettel vonzódott hozzá. A hely, a szobácska, melyet kedves otthonjának nevezett, hazájává, álnodozásai s gondolatai központjává vált: az új élet, melyen lépdelt: innen bocsátotta ki szálait, s minden ismét ide vezetett vissza.

Mikor mi azt mondjuk: otthon, az a mi nyelvünkben azzal a fontossággal bír, hogy a helyhez, melyben lakunk: szívünket s lelkünket oda kötöttük . . . Nem a tanuló otthona ez, mely félig-meddig a szelidebb fogás színezetével bír, sem a katona otthona, mely könnyelmű változatosságában a helyhez való ragaszkodást nem tűri meg. Az életével számot vetett ember otthona volt ez, a ki mikor magát egy életpálya kérdésére s az abban való küzdelemre elhatározta, egyszersmind megszerette azt a helyet, a hol testileg nyugalmat talált, a hol a négy fal között háboríthatlanul társaloghatott gondolataival, mely helyet a vele egy fedél alatt lakók nemcsak tűrhetővé, hanem kedvessé is tettek . . . A háziak, kik saját maguk helyzetéből tanulták ismerni a nélkülözéseket s az azok által termett aggodalmakat — részvevők voltak az elhagyott, egyedül álló ember sorsa iránt . . . Ha a főnökné részéről előzékenységgel talál-

kozott, úgy a szegény özvegy papné az anyáskodó gondoskodást fejtette ki körülötte. Ugy tekintette őt, mintha fia lett volna. Azért a csekély díjért, melyet havonként szállásért s ebédjéért fizetett, nem a kimért kötelezettséggel, hanem olyan lelkiismeretességgel látta el, a mi-
nőt csak szegényes ereje megengedhetett. Egy szegény nyomorék, és a szükségletét képező tárgyak sokkal több gondviselést igényelnek, mint egy épkezláb ember. — Szabadi sokkal szerényebb volt, mintsem igényeket nyilvánított volna, mégis csakhamar azt vette észre, hogy nemcsak személye, hanem öltöneyei, fehér ruhái, minden legkisebb holmija apródonként a jó öreg asszony gyámsága alá került. És a mi oda került, annak jó dolga volt — örökké ép és örökké tiszta maradt minden.

Más szállás- s kosztadó fukar, felpanaszolja még a nem teljesített kötelezettséget is. A jó öreg asszony nem számította, hogy ő mire van kötelezve, enmaga toldotta meg mindennap kötelezettségeit. A szegény csonka egy hónap eltelte után, észrevétlenül, abba a kellemesebb helyzetbe jutott, hogy nem volt egyéb házi gondja, mint felöltözni s elbotorkázni a főnöki irodába. Mindezt a magának érdemet nem tulajdonító szeretet okozta. Csak egy anya tehet így, a ki nem szól, nem beszél, hanem szeret és azt tanusítja is lépteiben, tetteiben.

Hogy a magával való gondoskodás terhét levették vállairól, a szegény bénának ez a legnagyobb jótétemény volt.

A jó öreg papné pedig cselekedeteire s gondos-

kodására annyira nem volt hiú s önhitt, hogy még azt sem mondta el: „Mindez fel van írva a magas egekben.“ — Ő eljárását szíve szerint, a legtermészetesebbnek találta.

A szép Juczi, mint mindig úgy itt is, anyjának jobb keze volt; sugár, melyet a nap s illat, melyet a virág küld magától. A szíveskedés már magában kellemes, hogyne lett volna az még kellemesebb, ha azt az ifjuság, szépség kedvessége teszi becsesebbé . . . A szép Juczi gyöngéd és udvarias volt irányában, mintha ő lett volna a férfi s akit kedveskedéseivel felkeres, az tartozott volna a gyengébb nemhez, mely az istápolást az erősebbektől igényli. A szép Juczinak gyengédsége abból állt, hogy Szabadival szemben örökké szives mosoly ült az ajkain, soha egy pillantása el sem árulta azt a kellemetlen, visszariasztó hatást, melyet annak első látása okozott. Soha egyetlen meggondolatlan szóval nem mutatta azt, hogy nem olyan fiatalembernek tekinti, mint másokat. Szabadi a kedves tavasz beálltával egyszerű metszetlen poharába minden reggel friss bokrétát kapott Juczikától. A kis szobában száz meg száz mosoly repdesett szét s ezek a parányi teremtmények oly hatalmasak voltak, hogy a szerény szobácskának bájt kölcsönöztek s vidorságot csaltak egy elhagyott ember arczára.

Mindezekből Szabadi azt a tanúságot merítette magának, hogy a szeretet legrészvevőbb a női keblekben, hogy a nő igazán a gyöngéd vigasztalásra van teremtve, és mind a részvevő szeretet, mind a gyöngéd vigasztalás enyhíteni képes a szenvedés nyomorát . . .

Szabadi el sem tudta gondolni, hogy valaha mivel hálálhatná e szeretetteljes bánásmódot. Szegénységétől, gyenge erejétől mást nem várhatott, mint hogy őszinte nyíltsággal azt tükrözze vissza, hogy közöttök oly jól s bizalmasan érzi magát, mintha őket családjának tekintené.

Ezeknél fogva neki a kis szoba egészen otthonává lett. — A tiszta fehér ágy, az egyszerű tölgyfaasztal, a tarka szalmafonatos székek, a fiókos szekrény bármely drága butoroknál kedvesebbek voltak előtte. Más képeket nem nézett volna oly gyönyörűséggel, mint az ágya fölött függő egyszerű négy képet, melyeknek nőalakjai a télt, tavaszt, nyárt, őszt személyesítve, a szoba faláról reá mosolyogtak. A műértő izlés szánelommal elmosolyodott volna rajtuk. A szegény csonka azért szerette meg őket, mert szomorú óráiban ezek mosolyogták reá először azt a vigasztalást, hogy a természet bájai a legboldogtalanabbak számára is pompáznak . . . Egy egész év látható ott, mely jön és megy és megint kezdődik. És minden év egy boldogítóbb reménnyel kecsegtet. E gondolatokat, melyeket az a merengés okozott, alkalmasan kiegészítette egy másik kép, mely szemben ezekkel a két ablak között álló fiókszekrény felett függött. E kép egy nagyra törő német lánghész remeke volt . . . Apró tarka emberkéek egymás mellett szép sorjában állítva és ültetve, rendkívülibbnek rendkívülibb tagtartással betüket, a betük pedig egy német mondatot alkottak, melynek körülbelül ez volt az értelme: „A boldoglét elbizottá tesz, az elbizottság ha-

nyaggá, a hanyagság szegénynyé, a szegénység gondolkozóvá, a gondolkozás önérzetessé, az önérzet erőssé, az erő iparkodóvá, az iparkodás jómóduvá, a jó mód ismét boldoggá.“ — E kép, mely az életet magába visszatérő körben forogtatta előtte, épen úgy, mint a másik négy a természetet, arról győz meg, hogy e hitvány mázolás nagy befolyással volt lelkére, szívére. Ő, ki csak a jelent tartotta magáénak, oly hatalmasnak érezte magát önérzetében, hogy a jövőről is merészelt tervelgetni.

Alig mult el nap, hogy e tarka sorokat el ne olvasta volna. Ugy vette, mintha a falra égi kéz rajzolta volna azokat számára, hogy minden felébredésnél szemébe tűnvén, tőlük mindenkor friss erőt nyerjen.

Ezeket a képeken kívül csupán még egyetlen ékesége volt a szoba fehér falainak. Egy kisdud négyzetű fekete rámacska, épen a tarka betűs kép alatt. Ebben a rámacskában nem volt kép, hanem egy tenyérszerű darab három színű szalag, melyet egy befonott barna hajfürtöcske gyászszalagként övezett.

Szabadi egy szívhez szóló regény végső fejezetét látta ebben.

E szomorító emlékek oly varázsa volt, hogy Szabadi, valahányszor szemlélte, mindig sóhajtott. El-elgondolta magában: valjon nem ez az oka annak az aggódo lehangeltségnek, a ki-kitörni készülő könyveknek, melyek a háziak szemeit olykor-olykor elhomályosították. Valjon nem az evvel összeköttetésben levő dolgokról szoktak-e beszélgetni, mikor együtt üldögélve varrogatnak, s halk beszélgetésökbe sóhajok vegyül, mikor ebéd-

nél sokszor a visszaemlékezések némasága lepi meg őket, melyről azt szokták mondani, ilyenkor angyal repül el a hallgatagok felett.

A nők, a kik különben bizalmasok és közlékenyek voltak Szabadi irányában, e tárgyat, mintha csak titok lett volna, soha még csak véletlen szóval sem érintették.

Szabadi megszokta ezt, s elfelejtette azt is, hogy kezdetben némi kíváncsiságot érezett. A nőknek csak épen jelen sorsa érdekelte őt, de nem látott olyant, a mi aggodalmakra okot adott volna.

Hogy valami szerencsétlen, helyrehozhatlan katasztrófa nem érte őket, a felől bizonyos volt, — mert az oly nyomokat hagyott volna maga után, melyeket évek sem törölnek el. Nem voltak ily nyomok. A jó özvegy beszédét a keserűség soha se tette panaszkodóvá és Juczika csak úgy szerette dalos madarait, virágait, mint 14 éves korában. Többször volt vidám, mosolygó mint ábrándos.

Nem csoda hát, hogy ily látszatok mellett a kis szomorú ereklje is egyszerű emlékké olvadt le az előtt. ki eleinte annak nagy fontosságot tulajdonított. Tudja isten, jobban is esett neki, hogy azt most már nagy fontosságúnak nem gondolta.

Egyszer azonban a véletlen ismét előtérbe tolt a kised emléket.

Az idő esti szürkület volt, mely a hivatali órák után következett.

Szabadi hazajött s a mint szobájába lépett, szokatlan látvány szegezte le lábait.

Juczika ott állt szobájában, bánatos, lehajtott fővel a fiókos szekrény előtt.

Nem az volt szokatlan és soha meg nem történt dolog, hogy Juczika ott állt, az előfordult mindennap, hiszen ő viselt gondot a szoba rendjére, mindennap ő hozott friss virágokat, melyek a szoba levegőjét kellemes illattal töltötték be. Hanem az a szomorú kifejezés volt meglepő, mely a szép lány arczát elsötétítette, s az volt szokatlan, hogy Juczika a kis fekete rámás emléket csüggedten tartotta lehanyatlott kezében. Ugy állt ott, mint egy szomorú fűz.

Szabadi szemrehányást tett magának, hogy beléptével talán kiméletlenséget követett el.

A leányka a helyett azonban, hogy megütődöttnek mutatná magát, s mintegy titkolóznék meglepett tette miatt, s zavarba jötten rejtegetné megindulása okát, nem tette le kezéből a kis emléket, még csak helyét sem változtatta, hanem bár bánatosan, de nyájasan szólt a belépni akaróhoz:

— Nézze . . . nézze, édes Szabadi ur . . . milyen bánat ért . . . bennünket.

Szabadi nem tudta még, miről van szó, de szinte jól esett neki, hogy a leányka nem őt magát ért bánatról beszélt.

— Mi az? — kérdezte azután részvevően.

A leányka sóhajtott . . .

— A kis emlékképet itt a szekrényre borulva találtam; a falból szegestől együtt ide hullt le.

Ismét egyet sóhajtott:

— Tudja-e, mit jelent ez?

Szabadi egyszerre nemcsak szóval, hanem mosolygással is akarta vigasztalni. Mosolyogva felelt:

— Az azt jelenti, hogy a szeg mozgóvá vált a falban, s a képet saját sulyának ereje vonta le.

Juczika fejét csóválta bánatosan . . .

— Az nem azt jelenti! . . .

— Mit jelenthetne mást? . . . Valaki járt a padláson, az megrázkódtatta a falat, vagy kívülről ütődött valami a falhoz, az adta a képnek a túlfokozott erőt, hogy lehulljon.

Juczika folyvást bánatosan csóválta a fejét.

— Nem, édes Szabadi ur, nem azt jelenti ez, hanem azt jelenti, hogy baj éri azt . . .

A leányka hirtelen félbehagyta szavait, mintha attól félt volna, hogy többet mond, mint a mit a körülmények megengednek.

Szabadi az elhallgatottakból azt értelmezte, hogy baj éri azt, a ki a kis emléket adta . . . s nem tudta azért-e, de ő is elfogódni érezte a szívét . . . Hallgatott. Az okoskodás megszűnik ott, a hol az érzés lép előtérbe. — Egyszerre átczikázott gondolatán, hogy nála boldogtalanabbak is vannak a világon.

Juczika e közben arra a gondolatra jött, hogy minden találgatást elodázzon magától, s az elébb be nem végzett mondatot kiegészítette:

— Bizony baj éri azt a házat, a hol ilyesmi történik . . .

Szabadi ismét mosolyogni iparkodott.

— Megfejthető természetességekben soha sem kell rejtélyt keresnünk.

A leányka, mintha csakugyan jól estek volna neki a bátorító szavak, melegen nézett Szabadira. Ugy, a hogy egy testvérre, egy rokonlélekre nézünk, a kiről tudjuk, hogy minden szava csak azért van, hogy vigasztaljon.

— Lássá, — szólt Szabadi boldog mosolylyal, — én nem sejtelmeket, én a valót éreztem legszomorubb csapásaiban, és mivel nem csüggedtem el, hitet, reményt bírok az élethez . . .

Juczika hálásan nézett reá.

— Azt akarja mondani, ugy-e . . . hogy én megrettenek csekélységek előtt, melyeket tekintetbe venni

sem lehet . . . Oh! higgye meg . . . nemcsak ez bánt. Ha terhesebb felhők nem vonulnának egünkre . . . ha nem kellene rettegnünk egy hatalmas ellenség előtt, ki üldöz, higgye meg, ily csekélységek semmi benyomást nem hagynának szivemben . . . Az üldözött vad a levél zörrenésétől is fél. — Ha az az ember, az a gyűlölt ember . . .

E pillanatban a folyosón valami megzördült, mintha ajtó nyílt volna.

A lányka a zajtól visszariadt. S hirtelen félbeszakította szavait.

Hallgattak . . .

Figyeltek . . .

Az ajtó felé léptek közeledtek.

A lépést nem ösmerték, idegen léptek voltak azok.

A vendég megállt az ajtónál . . . ott beszélt az özvegy asszonynyal.

Juczika figyelt, szive megdöbbsent.

Az a hang ösmerős hang volt . . .

Nem mert hinni.

Ujra figyelt jobban.

Most a vendég a kilincsre tette kezét.

Juczika arcát elöntötte a pír, azután gyorsan elsáppadt, mintha ájulás környékeznél, székbe fogódzott, hogy erőt vegyen magán.

Szabadi tétovázott, találgatva nézelődött . . .

Valami fejlődést várt.

A jövevény benyitotta az ajtót . . .

Egyedül jött, az özvegy asszony kívül maradt. Ez mindjárt kisebbitette a jelenet jelentőségét . . .

Szabadi most a hatást várta, melyet a leányka és a vendég egymás láttára érezni fognak.

Míg ő illedelmesen, azok közömbösen köszöntek egymásnak.

Nem ösmerték egymást . . .

Juczika még egvszer köszönt és jeléül annak, hogy távozik, meghajtotta magát . . .

A vendég udvariasan félre állt, utat adott a távozásra . . .

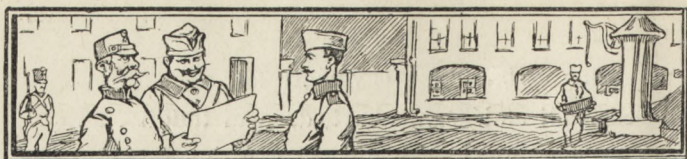
Szabadi csodálkozott. Szabadi akkor látta, hogy a vendég az ő vendége . . .

Álltak és bámultak egymásra . . .

Szabadi emlékezni akart, de nem tudott . . .

A jövevény mosolygott. — Mosolygott oly jó-
izüen, hogy a viszontlátás örömeitől szemei szinte
könnybe lábbadtak.

VIII.

AZ OBSITOS CSEREPÁR.

jövevény sajátságos alak volt. Ruházata nagyon szegényes állapotra mutatott. Rongyos nem volt, hanem minden egyes öltönydarabja esetlenül állt rajta, mintha az egész zsbivásárról került volna. Öltönye ujja a kézcuklóig, nadrágja jóformán csak bokáig ért. — Gombokkal nem épen pazarul ellátott mellénye durva inget, hanyagul kötött nyakkendője hosszú sovány nyakat láttatott. Arcza is sovány volt s halványságával savanyu életmód tanujele. Ajkait s állát néhány napos sűrű tüskék lepték el, a mi azt mutatta, hogy beretválkozni szokott és e szokást már egy idő óta elmulasztotta. Desperátus kóborlónak tünt fel, durva bakancsára sár száradt, egyedül szemének eleven tüze, vidor mosolya, tagjainak könnyű mozgékonytsága, fejének s tekintetének kellemes hordozása mutatta, hogy egyéniségevel visszás helyzetben van. — Ez őt magát is mulattatni látszott.

Egész bizalmassággal mindkét kezét megfogta Szabadinak és melegen szorongatta azokat. — Szemébe nevetett:

— Bizony nem ismer meg! . . .

Szabadi vállat vont, s azt gondolta, hogy a jövevény legfőlebb egy régi ösmeretlen bajtárs, ki talán csekély segélyre is reászorult. Csupa illedelemből így válaszolt:

— De mintha emlékezném! . . . Várjon csak. — Nem jártunk-e együtt iskolába . . .

A jövevény jóízület kaczagott . . .

— Igen is jártunk! . . . hanem azzal a különbséggel, hogy ön a professzor volt és én a tanítvány . . .

Szabadi merően nézett a jövevényre. Ez az utóbbi mondás megindulásba hozta kebelét, — nézett jobban, erősebben, most már a lelkével is. Már-már a reá meredő arczon ösmerős vonások kezdtek elöbontakozni, mikor a jövevény vidor zajongással kitört:

— Csakugyan nem ismer . . . Oh Istenem, már látom, hogy csakugyan nem ismer . . . Én Endrényi Laczi vagyok . . .

Evvel se szót, se feleletet nem várt, Szabadi nyakába vetette magát, összevissza csókolva a meglepett embert.

— Laczi, édes jó Laczim! . . .

— Kedves Guszti bácsim! . . .

Ismét megölelték egymást . . .

— Hogy meg nem ösmertelek mindjárt . . .

— Azt nem csodálom egy cseppet sem.

— Pedig ha most elnézlek, egész a régi vagy . . . Ámbár én nem láttalak ily egészen megférfrasodott fiatalnak, nekem fogalmam sem volt arról, hogy szakállas légy, hiszen pelyhek sem voltak álladon, se ajkadon, mikor utoljára láttalak . . .

Laczi bohókásan nevetett.

— Ah! Guszti bácsi, ez már anyaszéna, tudja isten hányadik sarja ez . . .

Szabadi kedvtelve nézett végig rajta.

— Nem győzlek nézni . . . Tudod-e, hogy ma nekem nagyon szép napot szerezte . . .

Ezt természetesen megint ölelésnek kellett követni. . . . Laczinak hálásan evvel kellett a meleg nyilatkozatot megköszönni s egyszersmind bizonyítani, hogy ő is szépnek tartja e mai napot.

— Kedves, jó Guszti bácsi! . . .

Ez az ölelés megint tovább tartott, mint a másik. . . . Szabadi azonban egy perczre összerántotta szemöldét. — Laczi úgy érezte, mintha Szabadi alatt megcsuklott volna valami s most jobban reánehezkedett volna . . .

Laczi ezt az elérékenyülésnek tulajdonította s boldogan hagyta őt keblére dőlni.

Szabadinak ismét erőfeszítésébe került magát az előbbi egyenes állásba visszahelyezni. — Ez az erőfeszítés, melynek okát nem tudta, Laczit nagyon meglepte. Attól tartott, hogy az elérékenyülés társánál tulfokozott megindulást idézett elő. Csodálkozva nézett reá . . .

Reszkető ajkakat, könyomlást várt, de nem lá-

tott sem könyeket, sem reszkető ajkakat, hanem a mit látott, az még jobban meghatotta . . . Szabadi arczát sötét boru futotta be, s az ott maradt mély bánata jelül.
— E látványra ő is elszomorodott.

Szabadi sóhajtott. A mult és jelen összehasonlítása okozta e sóhaj, mint a hogy a gépláb csuklása, a szomorú bénaságára való emlékezés, meghozta elébb a bánatot . . .

Az ember elfelejti nyomoruságát és mindig jönnek olyan pillanatok, melyek emlékeztetik . . .

Szabadi lábai reszkettek, szerencséjére épen keze ügyében találta a széket, melyről imént felkelt, reá nehezkedett s a nehezkedést zörrenés követte . . .

Laczi kutatva nézett a szék felé.

— A lábam volt az! . . . — szólott Szabadi szomorú mosolylyal . . .

Majd szomorú fejbólintgatással kérdezte tőle:

— Szegény jó fiu! . . . és te nem találsz semmi változást rajtam?

Laczi a jószivü hizelgés magának is jól eső melegével sietett felelni:

— Nem én! . . . Én a réGINEK találom, csak olyan-
nak, mint évek előtt . . . Ah, Guszti bácsi, nem öregedett
egy mákszemnyit sem . . . Ha magamról szólanék.

Szabadi szomorúan mosolygott:

— Édes, jó Laczi! . . . Te tehát nem tudsz sem-
mit? . . .

Laczi tekintete kérdést fejezett ki.

— Nem érezted-e, hogy karjaidban imént meg-

csuklottam . . . szinte sajnáltalak, hogy oly teherrel nehezdedtem reád . . .

— Oh, édes Guszti bácsi . . . hiszen el voltunk érzékenyülve . . .

— Igen! . . . de csak hittél annyira férfinak, hogy karjaidban el nem ájulok . . . Igazán? . . . Még csak nem is gyanítottál semmit . . . Nézz rám jól, nézz végig figyelemmel . . .

Laczi nézett és azután vállat vont . . .

— Meg nem öregedett . . . A mint az est szürkületében láthatom, haja, szakálla olyan szép barna, mint a milyen volt. Termete erőteljes. Sem arcza, sem szemei nem mutatják, hogy valami fogyasztó betegség lepte volna meg. — Első pillanatra bárhol megösmertem volna, mert csak olyannak találom, mint régen volt.

Szabadi fejét csóválta . . .

— Szavaiból csak a régi lelket ösmerem meg. — folytatta Laczi. — természetete, modora a réginek látszik . . .

Szabadi némi kis megelégedést érzett az ifju tétováján. Szomorú, bánatos hiúság volt ez, de mégis jól esett neki . . .

— És csakugyan, nem veszel észre semmit?

— Nem! — felelte amaz határozottan . . .

— A lábam! — szólt Szabadi, miközben arcza ismét bánatosabbá vált.

— No igen, a lábait látom . . . talán lövést kapott s egy régi sebhely sokszor fájdalmakat idéz elő . . . Oh, ilyenekkel magam is szolgálhatok.

Szabadi keserü mosolylyal szólott:

— Szegény barátom! hát te csakugyan nem vetted észre, hogy féllábu vagyok, vagy csak vigasztalni akarsz egy becsületes, jószivü tettetéssel . . .

Laczi egy perczre meghökkent, de rögtön gyorsan felelt:

— Ah! nem! Az nem lehet! Az lehetetlen! . . . Guszti bácsi csak tréfál velem . . . Az lehetetlen!

S az ifjunak rögtöni nagy elhalványodása mutatta, hogy ez fájdalmasan hatott reá . . .

A csonka igent bölintott fejével, miközben falábát nehézkesen megmozdította, s a szoba egyik szegletébe mutatott . . .

— Nézd, ott vannak a mankók, azokon tanultam járni, azok voltak előbb a lábaim . . . Ez pedig nem egyéb, mint gépláb . . .

Laczi halványan, meghatottan nézett volt tanárára, szemei könyektől kezdtek homályosulni, szive elszorult.

— Ha nem hinnéd . . . jer, tapintsd meg! — mondta Szabadi.

Laczi a helyett, hogy engedelmeskedne, kendőjét vonta arczára . . . Sirt.

— Nem kívánom hát ezt tőled, hanem csak úgy jer ide. — Jer ide — szólta meghatottan Szabadi.

Laczi csüggedt fővel odalépett . . .

Szabadi szeliden megfogta kezét, maga felé vonta s elfogódva suttogetta:

— Hadd öleljelek meg! . . . Oly jól esik rész-

vevő kebleden, hogy ki sem mondhatom, — régen hajtottam én már fejemet részvevő kebelre.

A szegény csonka keblét könnyülni, arczát derülni érezte e baráti ölelés alatt . . . Ugy érezte, hogy az, a ki vállára borul, sokkal jobban meg van indulva, sokkal jobban el van érzékenyedve, mint ő.

A viszontlátás öröméből ünnepet akart csinálni, szét akarta üzni azokat a felhőket, melyek fölējük tolultak . . . Nem illendő, hogy a viszontlátás boldogságát bánat zavarja . . . Nem is gondolva arra, hogy helyzetök olyan, hogy még gyakran okozhat ily önkénytelen elszomorodásokat, még ő kezdett magára kedélyességet erőszakolni.

Legelőbb is a legszomorubb tárgy fölött, épen a közös megindulásukatokozó dolgonkezdett humorizálni.

— Azután különben nem is olyan hitvány lábám ez, öcsém. Nem gyenge, hanem erős, s a mi legfőbb, nincsenek tyukszemei, mint a másiknak. Ugy tekintsd, mint egy remeket, — alakja deli, — hajlékony, mert pompás rugója van. Nem nehéz, tehát könnyü is rajta járni. Eljárok egy kis bot segélyével, s járásom olyan, mintha a csizmámat érezném csak szüknek . . . Egyéb hiánya nincs is, mint hogy sokkal több csizmát koptat el, mint a másik. No de hálából segélyért ezt szivesen türom. Hogyne nézne el az ember ily csekélységet egy olyan pompás lábnak, mely még a te szeretve fürkésző szemeidet is megcsalta. . . . Hanem most már, miután tudod, mily lábon vagyok, te kezd rá, s te beszélj magad felől . . . Ott van

melletted a szekrényen a gyertya, gyujtsd meg, hadd lássalak, hadd gyönyörködjem benned. .

Laczi, kire a fennebbi keserű humor még is inkább élénkítő mint lehangoló hatással volt, szinte élceleni kezdett maga felett . . .

— No hiszen van rajtam mi gyönyörködni való, szólt a gyertyát meggyujtva, úgy nézek ki, mint egy szökött vándor komédiás. Az igaz, bírok az eféle frátereknek szerencsés kedélyével is . . . De a mire felhítt kedves Guszti hácsi, hát készséggel engedelmeskedem. Ime újra bemutatom magamat . . . s ha oly jól tud még rajzolni mint tudott, kérem rajzoljon le. Minden darab öltönyt, melyet rajtam lát, valaha mind más különböző ember viselte . . . Ez a kopottas zöldhajtókás kabát egy öreg kövér vadászé lehetett, de a kinek mégis bizonyosan igen rövid volt a keze. Ezt a szük és rövid pantallót lyukas zsebei miatt valami víg diákocská hajdani tulajdonának tartom . . . És a sárga selyem-mellény . . . melyen a burnót még most is érzik, főuri palotákban pompázott, azonban a félreértés elekerülése végett megjegyzem, hogy a komornyikon.

Szabadi mosolygott.

— Szegény jó fiú, az igaz, különös alak vagy. Elengedem ruhatárad további magyarázatát . . . Beszélj magadról.

— Hát Guszti bácsi, biz én mit Ehre und Verdienst nyugalmazott cserepár vagyok.

— Tehát a katonaságtól jössz most haza, elbocsátottak.

— Igen is úgy van . . .

— És hogy szabadultál?

Laczi vállat vont s tenyerével egyet legyintett.

— Magam sem tudom . . .

— Hogyan? nem tudod . . .

— Azaz, hogy nem értem! Egy reggel csak szépen felhívtak, — s eleresztettek.

— Bizonyosan valami pártfogód volt, — családoknak egy régi jó barátja . . .

— Ah! No biz azok még ide sem értek volna, már eldicsekedték volna . . .

— Megszabadításod részleteiről mit sem tudsz tehát . . .

— Csupán annyit, hogy valaki a váltságdíjat lefizette értem.

— Igen! de ki hát ez a valaki?

— Éppen ez bosszant, hogy nem tudom; kinek köszönjem meg, kinek mondjam meg: „Uram, ön volt szíves nekem a dáto ez s ez naptól számítva, bizonytalan időre 500 ftot ezüstben kölcsönözni. Légyen jó reménységben, én azt mély tiszteletem kifejezése mellett bizonyosan vissza fogom fizetni. Különben bár ki tette, igen jól tette. Én igen le vagyok neki kötelezve. Csak-hogy sehogysem találom magamat jól, hogy egy ismeretlen kéznek vagyok lekötelezettje . . .

— Ne törődjél avval. Ha ez által valami czélja volt irányodban, ne félj, elébb utóbb megtudod. — De azt mondd, azt beszéld hát, én reám hogy akadtál . . .

— Utleveléért mentem a főnökséghez, ott hallottam

nevedet . . . azaz bocsásson meg kedves Guszti bácsi . . .

— Sőt nagyon jól mondtad . . . maradjunk a te czimnél, — jobb is, legalább nem öregitesz azzal, hogy bácsinak czimzel, felelt Szabadi tréfásan . . .

— Köszönöm Guszti bácsi . . . majd igyekezem megszokni . . . Tehát útlevéért mentem, ott mondták, hogy Szabadi urral, a főnök expeditorával beszéljek. Utasítottak, hogy hol lakik . . . És ime kit találtam.

— És csodálkoztál? szólt Szabadi komolyan.

— Nem értem rá az örömtől.

— S csodálkozol e most?

— Nem csodálkozom! szólt Endrényi az eléje nyujtott kezét megszorítva . . .

— Édes Laczim, te tehát éppen az útlevéért jöttél ebbe a városba . . .

Laczi egyszerre élénk tűzzel tekintett Szabadi szeme közé, s fejét rázta.

Szabadi kérdőleg nézett reá . . .

Laczi egyetértőleg intett:

— Majd el fogom mondani, — hiszen előtted nem lehet titkom . . .

— Meddig maradsz ebben a városban?

— Meglehet letelepedem itt . . .

Szabadi csodálkozva nézett reá . . .

— Te talán nem tudod, hogy mi történt velünk, szólt Laczi némi keserőséggel . . . Talán nem tudod, hogy mindenünk zár alá jutott . . . Hogy így vagyok a mint itt látsz . . .

Szabadi, ki e körülmény fontosságát a párbeszéd alatt csak most vette tekintetbe, — sóhajtott, hogy nagyon is jól tudja e körülményt.

— Valami becsületes életmód után kell látnom, folytatta Laczi, --- városban az még is csak inkább akad, mint falun . . . E ruha és a mit rajtam látsz, tulajdon keresményem . . . Egy pár versecskéért kaptam néhány forintot... Az is csak hoz a konyhámra valamit...

— De hiszen abból nem élsz meg . . . szólt Szabadi tréfásan nevetve.

— Tudom! De hidd meg, használtak ám nekem ezek a versek, szomorú sorsomban nem hinnéd mennyi vigasztalást adtak . . . Azonban ne gondold, hogy én csupán erre bízom magamat. Fialat vagyok . . . Lelkemet erősnek érzem. Érzek bátorságot, kitartást a komoly munkához . . . Mennyi állás van, uram Isten, melyet elfoglalhatunk a nélkül, hogy napszámba kaszálni, kapálni kelljen menni . . . Ha kell, leszek irnok ügyvéd mellett, — leszek tanítója vásott gyerkőcöknek, leszek izzadságig megkínzott zongoramester elkényeztetett lánykák mellett, --- tanitok ha kell francziául még zsidó csemetéket is, — leszek angolmester, leszek uszó-mester, leszek gymnasta, leszek kántorsegéd, leszek boltossegéd, leszek postasegéd, leszek nyomdászsegéd, leszek ha kell még ujság- és levélkihordó is. Egy szóval minden leszek, a mihez hiszem, hogy értek. Fogadom azt az egyet, hogy míg birom magamat, megkeresem a magam szükségére valót . . . és éhen nem fogok meghalni . . .

Az egészen neki lelkesedett ifju mindezeket egy lélekzettel hadarta el . . . Szabadi felkelt, s férfiasan megrázta kezét . . .

— Igazságod van! szeretem, hogy így beszélsz, szeretem, hogy így gondolkozol. — Bizzál az életben, bizzál magadban . . . Ha ily nyomorék ember mint én nem hagyta el magát, hogy hagynád el te magadat, ki ép és erős lelkű ifjú vagy . . . Büszke vagyok reá Laczi, hogy én neveltelek.

— Kényelemben nevelkedtem, folytatta Laczi tüzzel, uri életet éltem, nem ösmertem a nélkülözéseket, ez mind igaz. De nem tompította, nem puhította el erőmet a kényelem, nem bánt, nem riaszt álszégyen a munkától, — nem csüggeszt el a megalázás, — gondolkozás-módom olyan, hogy a sors viszályai közt is feltalálom magamat. Engedd meg tehát nagy tanítóm, nagy példaképem, hogy én legyek reád büszke és nem te én reám.

Szabadi, bár ezek az elismerő szavak jól estek neki azt akarta mondani, hogy az érdemet csak részben vállalhatja magára.

— Éppen azért, mióta láttalak, most már nem is sújt annyira az a sok csapás, mely családunkat érte. Belőled óriási vigasztalódást és önérzetet meritek . . . El fogom felejteni, nem fogom érezni egyébnek, mint keserű emléknek még azt a szomorú megbántást is, hogy atyám hajlékából mint egy kóborló sehonnait kiutasítottak . . .

— Kiutasítottak? . . . Te tehát már voltál Endrénnyen.

— Voltam! . . . s ha az ügy nem volna oly szomorú, hidd el bosszankodás helyett élczelnék, nevetnék azok felett a visszás hóbortok felett, melyeket ott láttam. — Valami Katuschek nevű német gazdálkodik ott. Az lakik őseim kastélyában, s a mint ő mondta: a gazdaságot felsőbb megbízásból domestice kezeli. — No hiszen mondhatom, hogy még nem láttam oly kezelést. Meggyült szegény Rugdon gazdának a baja vele . . . Mellőzöm, hogy a jó, egyszerű ember mint mondja ki a nevét, csak azt beszélem el, hogy már is vagy tiz esztendőt öregedett a bosszúság miatt. Sehogy sem tud kibékülni a németnek gazdálkodási modorával . . . Sehogy sem szereti, hogy 3—4 iga nem csinál hétszámra egyebet, mint vizet hord a homokbuczkákba ültetett erdő öntözésére, mely erdő öntözésével foglalkozott minden cseléd a tavaszon. Sehogy sem fér a fejébe, hogy szép, viruló repczevetést leszántasson valaki a föld termékenyítése végett. A hideg is rázza a miatt a sok árok miatt, melyeket a német a táblákon keresztül kasul ásatott, — Ha megbolondul se bírja elgondolni, hogy mit fognak csinálni avval a sok burgonyával, melyet Katuschek eke után elhányatott, s avval a sok bolond kutyatejformájú növénynyel, mely két nagy táblát foglal el, s melyből Katuschek állítása szerint szattyánfestéket fognak csinálni. Búza és más gabonanemű pedig mentül kevesebb van ott. A jó öreg Rugdont legjobban bosszantja az, hogy valóságos szörnyetegeket lát járni-kelni az udvaron lovak és ökrök helyett . . . A lovak magas nyeregjáróban, az ökrök pedig hámban járnak . . . Szép kertünk,

melyben annyi díszfa és oly szép gyümölcsös volt, merőben ki van vágva. A legszebb Calville- s ReINETTE-fák öLbe vannak vágva az udvaron, s egy rossz hánytvetett üst alá fognak velök tüzelni, melyben Katuschek uram burgonyából spiritust főzet . . . A kastély maga pusztulásnak indult, s kivéve a kandallóst, melyben Katuschek lakik, minden szoba üres s nem egyéb lim-lomok tárházánál, a mint beszélük, az őszszel burgonya-raktár fog lenni . . . Szegény jó atyám és szegény jó anyám szobái . . . Eh . . . jobb, ha nem beszélék tovább, jobb, ha hallgatok . . . ha nem festem le, hogy mint pusztul, mint megy ott semmivé minden. Szinte jobb, hogy eljöttem e látvány elől . . . Köszönöm, nagyon köszönöm a jámbor Katuscheknek, mikor őszintén megmondta, hogy ő nekem ott, régi otthonomban szállást nem adhat . . .

Szabadi, ki mindezt lesütött fővel hallgatta . . . hirtelen közbeszólt:

— Hadd el, tudom az egészet, sőt én még be is látok a dolog mélyébe . . . Fájt, kínozott, hogy mindezeket szemlélnem kellett a nélkül, hogy segíteni tudtam volna. — Oly ember műve mindez, ki százezernyi kárt okoz azért, hogy maga az árverezéseknél történő csempészkedéssel egynehány ezer forintot nyerhessen . . . Elhiszem én azt, hogy atyádnak adóssága is volt, . . . de sokkal figyelmesebbnek ösmertem, semhogy birtokát túlterhelte volna. Azért nem is bírom elhinni az általam tudott összeget . . .

— Tudtommal nem volt több adóssága, mint

negyvenezer forint s ezt képes lett volna három év alatt törleszteni . . .

Szabadi fejével bólintott.

— És tudod-e, hogy az összes adósságok száma, melyeknek kötvényeit Blicz Izsák és fia mind magához váltotta, 160,000-et teszen, tudod-e, hogy törvényes eljárások költségei, kezelési díjak is növelik ez összeget.

Laczi közömbösen vállat vont.

— Mit bánom én ezt, mit használ az nekem, bár mennyi volna is a rajta fekvő adósság, ha nem emészténé is fel a birtokot, — mi érdekem, mi hasznom lenne abból nekem, miután az egész le van foglalva.

— Az csak köpönyeg volt . . . felelt Szabadi. Alkalom a per támasztására, hogy valahogy az árvaszék ne vegye kezelése alá a birtokot, hogy így annak az embernek körme között maradjon, ki abból kétszeres haszon húzására számít . . . Mert nem hiszem, hogy a Blitz-ekkel nem egyetértőleg működik. — Az, hogy a zsidók is vehessenek birtokot, oda fönn már elvégeztetett, a rendelet életbeléptetése küszöbön áll. Oh, úgy átlátok a tervökön, mintha titkaikba volnék avatva. Ezeknek minden tettök, még Katuschek uram visszaszolgáltatása is mind számításból történik, csupán azért, hogy a birtok értékét megtörjék s olcsón megszerez-zék . . .

— Jól van! Ám legyen, ha úgy végeztetett. Én nem törődöm vele.

Szabadinak szinte fájt ez a nyilatkozat, . . . s némi szemrehányással szólt:

— Igen, de nem csak magad vagy . . . Az ügy Gyulát is érdekli. És mivelhogy most csak te vagy abban a helyzetben, hogy mozoghatsz . . .

— Igaz! . . . felelt mintegy magához térve Laczi, azután megnyugtatóssal mondta: . . . Majd beszélni fogok erről vele.

A másik azt szórakozottságnak vette. Elmosolyodott, hogy az, kinek arra semmi mód se állt hatalmában, ígéretet tesz, a tőle országoktól elválasztott testvérel beszélni.

De nem mosolygott soká, hanem meghökkent azoktól a szavaktól, a melyeket Laczi úgyszólván el-suttogott:

— Úgy van, beszélni fogok veled, s ha lehet még ma . . .

Szabadi zavarral bámult rá, s némasága elég bizonyíték volt arra, hogy nemcsak nem tudja megfejtetni a mondott szavakat, — hanem egyúttal meg is döbben tőle . . .

Laczi felkelt, kinyitotta a szobaajtót, óvatosan tekintett, s mikor visszatért a szobába, még egyszer körül hordozta szemeit, s mintha azt, a mit mondani akart, még a szoba néma butoraitól is féltené, mutató ujját ajkára illesztette.

Szabadi nem bírta magának megmagyarázni e titkolózást jelentő mozdulatot . . .

— Nem hallhat-e bennünket valaki? — szólta Laczi suttogó hangon . . .

— Nem! felelt türelmetlen izgatottsággal Szabadi. Egyszerre azonban megrémült, borzadály futotta át tagjait, kezeit rettenve összecsapta . . . Laczi reszkető ajkakkal azt suttogta neki:

— Gyula itt van! . . .

— Hol? kérdezte izgatottan.

Laczi kimutatott a város felé . . .

— Itt a városban? . . .

Laczi igent bólintott a fejével . . .

— Megszökött? — kérdezte reszkető hangon.

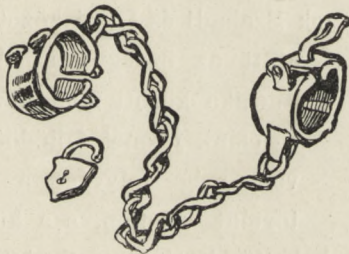
Laczi ismét igent bólintott a fejével.

— Oh Istenem! — szólta Szabadi fájdalmasan.

Laczi egy széket rántott Szabadi mellé, oda ült, s a mit mondott, mind a fülébe sugdosva mondta.

— Ez volt tehát a másik ok, a mi e városba hozott. — Még nem beszéltem vele. De tudom, hogy ő bizonyosan itt van. — Egy bizonyos Ménykű nevezetű ember hozzá fog vezetni . . . Itt maradok nálad. S a légyottra, melyre Ménykű vár, tőled az éjjel távozom.

— A Ménykű! . . . suttogta Szabadi csudálkozva.

IX.

A RETTEGVE ŐRZÖTT TITOK.

IG ezek Szabadi és Laczi között történtek, ez alatt az özvegy papné s a halvány Juczika között nem kevésbé érdekes és élénk jelenet fejlődött. Juczika szívében még folyvást a kis emlékekkel történt véletlen, s a különös vendég megjelenésének kettős hatása uralkodott.

— Ah édes anyám! . . . A kis emlék . . . s az a hang . . .

Fejét anyja vállára hajtotta, átölelte derekát s keblére borult . . .

Anyja megsimította homlokát s lágyszeliden kérdezte tőle:

— Ismét valami képzelt rémtől ijedtél meg?

— Alig tudok magamhoz jönni. Nézze — az ő kis emléke szegestől együtt kihullt a falból . . . Oh ez valami szomorú előjel . . . Nem bírom kiűzni a fejemből. — Reszketek. Valami veszély fogja érni . . .

— Oh kedvesem! szólt az özvegy gyöngéd mosolylyal, — annak nagyon természetes oka lehet. — Sőt én hajlandó vagyok hinni, hogy ott Magduska keze járt . . . A ki mindig szokott valami csint elkövetni, a ki mindenbe nagyon szeret kíváncsian kotorászni, s rendesen ugyanakkor mindig követ el ügyetlenséget, melylyel jártát-keltét elárulja . . . Bizonyosan ő verte le. Ma délután láttam őt onnan kifutni.

Juczika búsán csóválta a fejét . . .

— Nem . . . nem! . . . Édes anyám! Szomorú véletlen ez, mely sejtelmet idéz elő . . . Előjel . . . Szomorú előjel . . .

— Gyermeek, -- szólt szemrehányással az özvegy, — és te egy református pap leánya létedre babonákat hiszel?

— Oh kedves anyám, hisz tudja, látja, érzi, hogy mennyire szeretem őt, hogy élete az én boldogságom . . .

Az özvegy asszony szomorú sóhajtással és még szomorúbb fejbólintással erősítette Juczika szavait.

— A ki szeret, az fél . . . Én félek, féltem őt, s nincsen-e okom e szomorú elrémitő helyzetben félni.

— Mondja anyám, hogy szégyen babonákat hinni . . . Oh Istenem! . . . Régen meg van írva, hogy a szerelem legbabonásabb a világon, s hogy ne lenne épen akkor babonás, mikor minden pillanatban sötét gondolatok bántanak . . .

— Mikor ok van reá, én sem szólok a rettegés ellen, sőt veled együtt rettegek . . . ezt többször volt alkalmad rajtam is tapasztalni.

Mély sóhaj után, csüggedve tette utána:

— Mert mi csakugyan veszélyes játékot űzünk. Azután bátorításul kebléhez szorította . . .

— Most hála istennek, félni épen nincs okod, úgy látszik, üldözőnk is mind elfeledte azt, a mi előtte fel-tűnő volt, — vagy ha nem feledte . . . pihen . . .

— Ez ma eszembe sem jutott, . . . hanem még egy másik esemény is nagyon megrémített. Az a különös jövevény . . .

— Szomorú dolog lenne az, ha az ember csupán azért megijedne valakitől, mert külseje balsorsra mutat . . . Én nem találtam oly igen ijesztőnek. Sőt járásában, beszédmodorában, magaviseletében, az alatt, míg a folyosón végig vezettem, olyan ifjat fedeztem fel, ki nagyon mívelt szülőktől származhatott, ki jobb sorsban nevededett. Vonásai, arczkifejezése pedig becsületes ifjunak mutatják. Hanem te édes Juczikám mindenütt csak lesködőket, kémkedőket látsz! — Oh Istenem! hát már csakugyan oda jutottunk, hogy a szegénység elég ok lehet arra, hogy becstelenséget tételezzünk valakiről?

— Ah! ne értsen félre . . . Eszem ágában sem volt ilyesmire gondolni . . . Hanem a mint a szobában vagyunk . . . Épen panaszkodom Szabadi urnak . . . Hallokk egy hangot . . . Szívemig szökkentette a vért, — elállta tagjaimat . . . Ah istenem! Majd azt gondoltam, hogy . . . Ah, az a hang, az a hang . . . Olyan, de olyan hasonló volt . . . Nem hallotta-e hangját? . . . Hiszen beszélt vele! . . . hogyne hallotta volna? . . . Nem vette észre? . . .

— Nem vettem észre semmit!!

Juczika fájdalmas mosolylyal folytatta:

— Nem! Persze nem! Mert nem ösmeri hangját a legparányibb hullámszámaig, úgy mint én. Nem szólt úgy a szívéhez . . . Oly nyugtalan lettem . . . Nem hiszem, hogy szívemhez is nem kaptam abban a pillanatban . . . Szabadi csudálkozhatott . . . Mit bántam én azt . . . Tehettem is én arról, . . . én csak azt tudtam, azt éreztem, hogy ő beszél . . . Örültem és megrémültem egyszerre . . .

Az özvegy hideg verejtéket törölt le Juczika homlokáról, . . . s némi félelemmel, mintha annak való-sága csakugyan veszély lett volna, kérdezte tőle:

— Azt gondoltad? . . .

Juczika sietve s elfoglalva rebegette:

— Azt gondoltam, hogy ő! . . .

— Hogy ő? . . . Ah istenem !. . . Értelek szegény leányom . . . Ezen csakugyan megrémülhettél . . .

— Megrettentem attól a gondolattól. Ha oly mérész lett volna! . . . Ha annyira megféledezett volna. . . . Nem! Nem! Nem azt hittem . . . Azt is hittem mindjárt, hogy valami nagy veszélynek kell fenyegetnie, hogy arra rá szánja magát . . . hogy . . . ily korán . . . mikor még világos van . . . Mikor még annyian járnak az utcán . . .

Az anya szorongó óvatossággal nézett körül.

— Lassabban, halkabban beszélj . . . Ne hagyd magadat úgy elragadtatni.

Juczika sugdosva beszélt tovább:

— Azt hittem, hogy bizonyosan menekül, hogy menhelyet keres . . . és a szerencsétlen épen azon a helyen, melyre talán leskődő szemek vigyáznak . . .

— Igazad van, sóhajtott szomorúan az özvegy, mikor a sötét éj sem eléggé biztos, hogy volna akkor az a nappal, . . . mikor sokan vannak olyan emberek, a kik . . .

— És ha megtudná, meglátná, felösmerné valaki . . . szolt Juczika, kezeit összecsapva.

Az özvegy asszony szomorúan ismételte:

— Ha meglátná, ha felösmerné valaki.

Ő is összekulcsolta kezeit, s szemeit tágra nyitva némán maga elé bámult.

Soká, nagy soká maradtak ebben a helyzetben, mely minden szóval kifejezte azt a nagy aggodalmat, melynek rabjai voltak.

— És ez így folyik nap nap után! . . .

— Ah lányom! lányom! Miért kellett nekünk is osztályrészessé lenni e veszélyes és félelmes titokban.

— Miért is kell érdeklél és szívbeli részvéttel csüggeni a legkisebb mozzanaton, mely azt érinti . . . Miért is kell az, hogy a vonzódás, melyet a szívből kiirtani nem lehet, megkeserítse egész életünket . . .

A leány szerelmes lesz egy ifjuba, azzal a gondtalansággal, szívének azzal a legyőzhetetlen fellobbanásával az ifjuság első kikeletében, mikor csak egy kunyhóról s az ő szívéről ábrándozik . . . A szerelem mitsem lát egyebet, mint a tündérkertet, melyet ígér . . . Ugyanez a szerelem azután átkává, boldogtalanságá-

vá válik . . . Nélküle talán boldog, ragyogó lehetne az élet . . . Nem lehet tőle megválni . . . Olyan bizarr, olyan visszás ennek a mi földi életünknek folyása; míg a barátságot kioltja, a leányszív tiszta szerelmét nem hogy kiirtaná, még erősíti, fokozza az, ha szerelme tárgyát a balsors üldöztetéseiben pillantja meg . . .

Juczika forró könyörgő nézését, ha szavakba öntötte volna, körülbelől ezeket mondotta volna el. De, mert tudta, hogy édes jó anyja is e nagy bánatnak részese, csak ennyit mondott.

— Ah jó anyám, megbocsáthat-e nekem valaha.

— Oh édes leányom, az anyai szeretet még azt sem kutatja, van-e megbocsátani való! . . .

A leány meleg ragaszkodással megcsókolta az anyai kezét, mely a bocsánatot nyújtotta feléje.

— Mily jó édes anyám! Egészen feledi azt, hogy én, s az én szívem vonzalma keserítette meg életünket.

— Édes lányom!... Te nem vagy hibás, csak gyenge. Mint mindenki a ki szeret. Sokkal hibásabb vagyok én, a ki elnéztem e szerelem ébredését. A ki engedtem, türtem, hogy az megerősödjék. Ámde, isten látja lelkemet, boldogságodat akartam. A szerencsének csábító fénye a boldogabb napokban elkápráztatta az én szememet is. Abban a korszakban, melyben az emberek mennél magasabban álltak, annál inkább szerették az egyenlőséget hirdetni . . . és lelkesítő szabadelvűségnek tartották a leereszkedést, hittem a csalfa tünevénynek s elhittem magammal, hogy abba a végzet is beleegyezik. — Mikor mint ifju tiszt szálláson volt nálunk, nem csábítással, hanem a szív tiszta indulatával hálózott körül. Botor fejemnek, hiu szívemnek hizelgett, hogy leányomat fényes kitüntetés érte. Gazdag uri asszony fog lenni egykor. Kevély voltam reád, s méltán hittem, hogy szépséged, jó lelked meg is érdemli, hogy szerelmed fokozódjék. Jobb lett volna, ha mindjárt először kivettem volna kezedből azt a virágbokré-tát, melyet oly érzelmes pillantás kíséretében adott kezedbe . . . Én voltam gyenge, gyermekem, de nagyon meglakoltam gyengeségemért, hogy a nagyravágyás-

nak és hiúságnak az okos, komoly meggondolást feláldoztam.

— Oh! édes anyám, ne kárhoztassa magát. — Nekem kellett volna erősebbnek lennem. Ha szerettem is, nem kellett volna azt neki bevallanom... Sirtam, szenvedtem, talán meg is haltam volna. És ő békén tűrte volna rabságát, nem bántotta volna az a hevitő, izgató érzelem, mely őt arra a veszélyes elhatározásra indítsa, hogy megszökjék . . . Ah! de most már késő!

— Igaz! Igaz! Nagyon igaz! . . . És talán el is feledtétek volna egymást.

A leány szomorú mosolylyal válaszolt:

— Azt nem! De legalább nem lettem volna akkor oka annak, ha valami veszély éri. Ah! a szegény üldözöttet mindig borzasztó veszély fenyegeti . . . A halál rémével állnak szemben minden pillanatban.

A szegény özvegy reszketve fogta meg leánya kezét.

— És mi nem rettegnénk minden pillanatban . . . Oh! de ha már elszökött. Miért is kellett tudnunk azt. Miért is vágyott minket újra látni . . . Ha börtönben tudnánk is, még sem volna az reánk nézve olyan kínzó, mint hogy itt tudjuk őt közelünkben.

Juczika bánatosan csóválta a fejét.

— Ne higgye! Boldogság volt újra látnunk egymást.

— Boldogság? . . . És te tudod e kínpadot boldogságnak nevezni. Szomorú boldogság az!

Azután homlokára szoritotta mindkét kezét.

— És meddig fog ez még így tartani! — susogta magában.

A leány nem hallotta, ő saját érzéseivel volt elfoglalva.

— Azt hittük az élet fog összekötni bennünket, — s ha most a halál kötne össze, akkor sem riadnék vissza. Ő értem, énértem teszi kockára az életét. — A balsors, a szenvedés, a feláldozás, mit sorsában látok, összeforrasztotta szívemet az ő szomorú sorsával... Ez, ez tett bennünket igazán elválhatatlanokká.

A szegény özvegy, a leányáért szenvedő anya, ki nem birt vigaszt találni, imádkozni kezdett, ami a szenvedésben hitet, bizalmat ad; nem enged kétségbe esni. A ki imádkozik, az még nem vesztett el mindent, a legszébb, a legtöbb rész még az imádkozóé; a remény a szép jövőben, mely a hit világánál tündérképet alkot, s azokkal együtt emeli szívünket, lelkünket egy ismeretlen szentély felé, hol minden földiségünk megszűnik.

Csak a sóhajtással, mely az ima zárszavát követi, esünk ismét vissza a földre.

A szegény anya is sóhajtott, mikor összekulcsolt kezeit szétfejtette, — s letörölte azt a pár könnyűt, melyek nem birtak kicsordulni s szempilláin küzdöttek. Ezek a könnyek, melyektől a szem is fáj. Csak két csepp az . . . Egyikben egy, másikban is egy . . . ám de több ez száz könnynél, száz keserves könnyhullatásnál . . . A ki sírt, ujjait nézi meg, ha nem vért törül-e le szeméből.

— Már nem tarthat így soká, — mondogatta az

imádkozó és könnyező özvegy karosszékében, a nélkül, hogy arra gondolna, ha szomoru merengésbe mélyedt leánya hallja-e vagy nem szavait. — Már csak azért sem tarthat soká, mert hiába, kifogyunk . . . nemcsak erőből . . . hanem költségből is . . . Ugy is anyyira bele keveredtünk már, hogy nem tudom, nem fogunk-e tönkre jutni . . . Amit segítünk a szenvedőn, isten mentsen, hogy felhányjam, hanem búslakodom borongó sorsunkon, s az emberek rosszóságán . . . Oh Istenem! hát az emberek még a szerencsétlenséget is kizsákmányolják. — Pénzt kér az ember kölcsön, az a ki adja leolvassa az arczáról a sürgősséget, s mennél nagyobb a szorultság, a helyett hogy részvevőn bánék a kényszerültséggel, a szorultság nagyságához méri az uzsorát. — Oh istenem! te látod, hogy magunkat, csekély tehetségünket, vagyonkánkat is feláldozzuk, ne engedj tönkre jutni.

A jó asszony nem vette észre, hogy ismét imához akart fogni . . . Sóhajtott . . . s folytatta:

— Te látod, hogy meg vagyunk alázva. Szegény sorsunkban ki voltunk már annak is téve, hogy bennünket gyalázaival illessenek . . . Kisértő sátán is jött hajlékunkba, pirulásra készített . . . s szemtelenül próbát tett velünk, ha a szegénységet nem lehetne-e megvásárolni a megfizetett becsület árán . . .

Az öreg asszony csüggedve tördelte kezeit . . . és mitsem tudott arról, hogy a leány, szavai hallatára, már régóta sír. A leánynak ezek a szavak mind kínzó szemrehányások voltak.

— Ah, már ennyire jutottunk!... Már szegény leányom erényét is a latba vetik . . .

— Édes anyám, édes jó anyám! Az egekre kérem, ne is hozza elő . . .

— Előhozom, édes leányom! . . . Rémes pillanatok következhetnek. Hát ha az az ember, aki csak beszélt, még egykor fenyegetni is fog. Nekem lesz erőm vele szembeszállni, de lesz-e neked . . . Az egek szerelmére kérdelem . . . nem áldoznád-e fel magadat. — Ah, hogy meg voltál ijedve multkor is.

— Hasztalan fenyegetőzik . . . Eddigi tettei, szavai is már olyanok voltak, de mit ér mind ez?

Nyomatékosan tette utána:

— Nem tud semmit . . .

— Hogyan, s te ezt hiszed?

— Csupán annyit tud, hogy éjjelenként néha-néha valaki jár ide . . .

Az özvegy szomoruan egészítette ki:

— És hogy ez a valaki nem jár nappal, csupán éjjel a házukhoz . . . Ez gyanura ad alkalmat . . .

— A nélkül, hogy kilétét tudná, e gyanu hírnevem kockáztatásán kívül . . .

Az özvegy ismét közbevágott . . .

— Veszélyt hozhat!! . . . Helyzetünkben már maga a gyanu is veszélyes.

— A gyanu egy a szomjusággal, — folytatta az özvegy, — enyhítést sürget mind a kettő. Hát azt gondolod, nem mindent megjegyez ez az ember magának, a mit gyanusnak talál . . .

— Mily ellentétbe jön magával édesanyám, az elébb bátorított, az én félelmes sejtelmeimet a képzelet játékának nevezte, most meg csak oly féltékeny s aggodó mint én . . .

— Édes leányom! — felelt szomorú mosolyal az özvegy,— az én félelmem más mint a tied, én nem a pillanatok esetlegességein, én jövőnk bizonytalanságán rettegek! . . . Gondolataimba mélyedve az fordul meg legtöbbször a fejemben, hogy mi védtelen asszonyok vagyunk . . . Szegények, de mégis eléldégélünk. De mond csak, ha oly sorsba jutunk, mikor majd alig bírunk tengeni, mit fogunk tenni akkor? Látod, az a viszony, a melybe keveredtünk, ily csapással is fenyeget bennünket . . . És isten mentsen akkor, hogy annak a gyűlölt embernek ajánlatait kedvezőknek tekintsük.

— Nem, soha! — szólt Juczika irtózáttal.

— Még akkor sem szabad hizelgőknek látni, ha azok a legbecsületesebb komoly ajánlatok lennének is . . . Ez az ember nem vonzódhatik tiszta szeretettel senkihez . . . Ha neki van gyanuja, nekem is van. Az én gyanum tisztán látja szándékait . . . Ő minden áron birni kíván tégedet . . . Ha kérelem és fenyegetés nem használt . . . a bosszút és a sorsot fogja segélyül hívni. Hatalmába ragad. Így vagy úgy, az egyre megy . . . S ha netalán nevévé tenne, az még nagyobb átok volna rajtad a szégyennél. Isten óvjon, hogy hatalmába kerüljünk . . . Isten óvjon attól, hogy valaha itt lepjék meg a szegényt a mi házuknál. Ez az ember veszélyes

bünvádi perbe keverne bennünket . . . Ő a tömlöcz, a fogság árán vásárolna meg bennünket. Azért kérlek, figyelmeztetlek, mondd meg neki ha eljön, hogy a szeretet kiméletéből kerülje ezután a házunkat . . .

— De az istenért, hogy mondjam ezt meg neki.

— Ha meg nem mondd te . . . megmondom én.

A leány szívére tette kezét s ujjait görcsösen bemélyesztette ruhájába, mintha egyuttal szívét is kiakarná tépni.

— Imádkoztam, tehát higgadtan és komolyan megfontolok mindent, — folytatta az öreg asszony. — Így lesz legjobb . . .

— Pedig ma eljön, — suttogta a leány bánatosan.

— Ma tehát ismét egy aggodalmas, szorongó éjjel fogunk tölteni . . . És hátha épen ma látja meg valaki . . . hátha lelködnek . . . s talán itt a közelben.

— Hisz maga mondta anyám már előbb, hogy az a fiatal ember, a ki Szabadinál van, nem olyannak látszik, a kitől félni lehetne.

— Azt most is becsületes ifjunak vélem, hanem . .

— Miért nem mondja tovább . . . Anyám! tud valamit?

Az asszony fejbőlintgatva folytatta:

— Gyanitok, .. gyanitok . . . Egy ember, a kinek arcát jól megjegyeztem magamnak, ma délután már vagy hatszor elment itt az utcán. Még az este is itt ment el az ablakunk alatt . . . Ki tudja nem annak a léptei hangzanak-e most is a deszka-járdán . . .

— Nem! Ugy vélem, hogy a zaj a folyosóról hangzik.

— Tehát azok még most is fenn vannak?

Juczika kinyitotta a tornáczajtót, kitekintett és sietve visszatért.

— Még most is fenn vannak... Szobájokban ég a gyertya, árnyaik mozgását láttam... még le sem feküdtek.

— Pedig már tizenegy felé jár az idő.

— Azóta már itt is lehet a diák a kertben, mely deszkakerítésével udvarunkra támaszkodik, s alkalmasint a gyertyavilág látása tartja vissza. Bosszankodom is már rajtok, hogy mit tudnak oly soká fenn fecsegni.

— Halljad, most meg mintha az ajtójok nyílt volna.

— Ugy van!... valamelyik ki is jött... Lépteit hallom a folyosón...

— Ur isten! mily aggodalommal kell küzdenünk. Hátha épen a kerítés mellett van?... Ha már eddig úgy tudtunk vigyázni, hogy még Magduska se vett észre semmit, csak már ezt meg ne látná valamelyik. Jó emberek, de a titkokat jó embereknek sem szabad tudni... Menj! nézz ki, az istenért.

Juczika ismét kinyitotta az ajtót s kitekintett,... de csakhamar visszaosont a szobába és sebes lélekezéssel beszélt:

— Ott állnak mindketten a folyosó végén, és suttognak... Ah anyám... anyám... én félek.

— Menj vissza . . . és nézd meg jól, valjon a háziak-e?

Juczika újra kinyitotta az ajtót, s most miután a folyosón nem látott senkit, bátran ki is lépett az ajtón, de a másik percben összerezsent. Az utcai kis ajtót hallotta nyilni és újra becsukódni. Lábai leszegeződtek, nem birt visszamenni, látni akarta mi történt itt . . .

A ház végéről az utcai kis ajtó felől most egyhangu kimért léptekkel valaki közeledett a folyosó vége felé . . . A folyosó végén egy alak jelent meg . . . sötét magas alak . . . Épen ajkán volt a sikoltás, — mielőtt az elröppent volna, megismerte Szabadit . . .

Szabadit nem kevésbé meglepte, hogy Juczikát a folyosón találta. Jó estét kívánt s csodálkozva mondta:

— Hogyan? . . . hát még fenn van Juczi kisasszony . . .

Az ilyen kérdéseket többnyire vagy elhallgatják, vagy nem adnak rá feleletet. Juczika gunyosan válaszolt:

— Ugy hiszem, az szabadságomban áll . . .

Szabadi nem várta e keserü feleletet. Másodszori meglepetése nagyobb volt az elsőnél, mentegezni kezdte magát azzal a zavarral, melybe a legügyesebb, legokosabb emberek is belekeverednek, ha ártatlan, célzás nélküli szavaikat sértésnek veszik. Ujból megszólalva, ezzel végezte;

— És én tölem, épen én tölem vette megbántásnak a legegyszerűbb szavakat . . .

Juczika az érzékenyen ejtett szavaknak ismét valami jelentőséget tulajdonított.

— Ugyan Szabadi ur, szólt büszkén, mi jogosítja magát ily önhitt szavakra.

Juczika magaviselete könnyen megmagyarázható volt. A hosszas fennlétel növelte aggodalmait s hátráltatta nyugalomát, már emiatt is ingerült és bosszus volt Szabadi ellen . . . Most még ez az ingerültség, hogy Szabadi mentegetődzésével hosszabb párbeszédre adott alkalmat

— Sokkal jobban tenné — szólt Juczika visszatarthatlan gunyorossággal, — ha nyugalomra térne. Az nekem is kellemesebb, magának pedig épen szükséges volna . . .

Szabadit szívéen ütötték e szavak, fájtak neki . . . A szerencsétlen nyomorékok nagyon érzékenyek szoktak lenni, ők minden perczen rettegnek a szeretetlenségtől . . . Fájó megbántódást érezett.

Sóhajtott, s oly csüggedt hangon, mely még Juczikát is meghatotta, „Jó éjszakát“ kívánt.

Juczika szívet is meglágyította ez a „jó éjt-kivánás,“ s a mint Szabadit szobája felé ballagni látta, rögtön érezte, hogy ő a szegény embert nyerseségével mélyen megbántotta. Meg is bánta ezt s ha talán ott állott volna még előtte, igyekezett volna hibáját helyrehozni . . . De hirtelen ismét a másik fontosabb gondolat foglalta el egész valóját és mint a ki az egésznek

nem nagy fontosságot tulajdonít, közömbösen vállalt vont.

Azután hirtelen a diákkert kerítéséhez futott, várt egy perczig. — Nem tapasztalt semmit . . . Visszatért szomorúan . . .

Bánatos levertséggel lépett a szobába . . .

Magától nem beszélt, csak anyja kérdéseire felelt meg, . . . s így a közte és Szabadi közt történt neheztelésről szó sem esett.

Azután még vártak soká, az özvegy a bánattól és virasztástól megtörten, Juczika pedig kinzó aggodalom közt. A hosszú perczek óráknak tetszettek . . . Közbe-közbe a meghiusult várakozás leg-szomorubb pillanatában, mintha bünhődésnek venné, kedvetlenséggel emlékezett arra, hogy Szabadit megbántotta.

A gyarló ember az ilyen megbánásoknál, melyeken nem segíthet, végtére is legtöbbszörre úgy vigasztalódik, mint Juczika . . . Bántotta is a dolog, bánta is, s úgy hitt legkönnyebben véget vetni az egésznek, hogy elmondta reá:

— Különben nem tesz semmit.

Nyomban e szavai után egyszerre felrezzent. Az ablak alatti járdán kimért egyenlő léptek zaja hangzott . . . Mintha csak őrjárat lett volna . . .

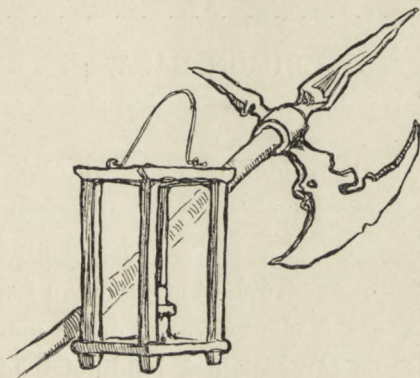
Szinte megkönnyebbült, mikor apródonként a léptek zaját elnyelte a távol.

A vendég pedig, a ki a kis ajtón ez előtt egy jó órával távozott, könnyű léptekkel haladt a járdán ut-

czákról utczákra, s mit sem látszott törődni avval, hogy ily késő éjjel más is csavarog . . .

Ki törődnék egy részeg csavargóval, — kivált ha az ut épen csapszék felé vezet. — Nagyon természetes, ha nyomról-nyomra utána megy.

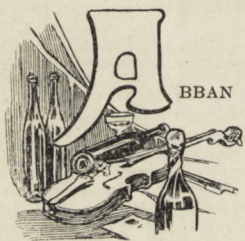
Vagy talán észre sem vette.

X.

SIMON BASA.

ABBAN az időben, melyben ezek az események történtek, a járási szolgabíró-ság, mely egyszersmind a járás-bíróságot is magában foglalta, való-ságos hivatást érzett magában arra, hogy a köz- és társaséletnek lendületet adjon. Nem-csak a Beczirk hivatalos teendőivel bibelődött, hanem elfoglalta a polgári életben azt az üres tért, melyet betölteni senkinek sem kerekedett kedve . . . A vidék birtokos osztálya, csendes tüzhelyeihez vonulva, küzdött a mindennapi élet aggodalmaival, s legfőlebb szerény névnapok törték meg az élet egyhanguságát. Az ismerkedések világa erre a szűk körre szoritkozott, s elvonult semlegességével vágyott fenntartani, tisztán megőrizni a nemzeti erőt a betóduló idegen elem méte-lyes ragályától, mely ártalmasságát, kártékonyságát a ferde irányú társasélet s a könnyelmű divatkapdosás hizelgő színe alatt hordozta . . . A polgári osztály bá-

mult s míg egyrésről az arisztokratia hagyományos elszigetelését kevélységnek nevezte, másrésről nem szívesen áldozta fel magát a közvéleménynek és tétlen maradt . . . A régibb fiatalok eltűntek a társasélet szinpadáról, a serdülők iskoláztak, szitták magokba a más irányt adó levegőt s a hizelgő szabad tanrendszer szárnyai alatt csendes megadással nevelődnek a bureaui számára. — A leányok, ugy a felnöttek mint a serdülők, a régi híres bálók emlékeiből éltek s csak magukban sóhajtoztak a vissza nem térő mulatságteljes napok után. A hol véletlenül, jótékony cél ürügye alatt egy-egy mutatkozott, rögtön keserű, gunyos versek korbácsolták, melyeknek minden szava kinzó törütés volt. — Mint egy merülő hajó deszkaszálán a menekvő felfergődni akar a hullámok közül, ugy igyekezett megélhetésre felkínlódni egy-egy árva, vándor színésztársaság. . . . Semmi bál, semmi összejövetel, semmi társasélet Ha akadt egy-egy szomorú, elkeseredett vidéki levelező a tengődő egyetlen szépirodalmi lap számára, soha igazabban el nem mondhatta szokásos phrazisát, hogy a társasélet pang . . .

Ezt az üres tért, mely a társaséletben mutatkozott, könnyű kedélyvel, sem világgal, sem emberekkel nem törődve, tultéve magukat minden előítéleten, a szolgál- és járásbirósági személyzet egyszerűen elfoglalta. Emberek, kiknek az előtt hírét sem hallotta az ember, kik épen ugy mint a szél, azt sem tudni, honnan jöttek, kiknek még neve és nemzetisége is talány volt, uralkodni kezdtek. Egy-egy pályától elesett szegény ifju.

ki kenyérkeresetét itt volt kénytelen feltalálni, szívesen átadta magát a bú- és gondüző mulatozásnak, hol czimboraságban nemcsak borozni és keserves nótákat dalolni lehetett . . . hanem egyszersmind házakhoz járogatni, szép lányoknak kurizálni, felsőbbbségileg rendezett bálokban résztvenni.

A szolgál- és járásbiróság hivatalnokai lettek a társasélet bálványai . . . A parvenuség élelmes merészségével csakhamar ösmeretségeket tudtak csinálni, az ösmeretségeket kiterjesztették, ott imponáltak, irányt, tónust adtak.

A szegényebb sorsú lányos házak örömmel fogadtak kebelökbe ifjakat, kik divatot mutattak és mosolygó ajkakkal szépeket tudtak mondani . . . Egyik ház magához huzta a másikat . . . Egy lányos anya sem maradt el a lóbogó alól . . . Egyszerre megtörtént a csoda, hogy a házi körökből estélyek és tánczvigalmak alakultak . . .

A városban, hol mindez apródonkint kifejlődött, a női körök lelkendezni kezdtek a felkapott fiatalok után . . . Szinte sajnálták azt, kinek nem jutott egy közülök udvarlóul . . . Voltak különben elegen, jutott mindenkinek, a ki szert akart tenni vagy egyre, s azok a mellett oly bohók és élelmesek voltak, hogy udvarlásukat több között is fel birták osztani. Így hát a város csendje ez oldalról nem volt veszélyeztetve . . .

Nem tréfa a dolog, az ellenkező könnyen felháborította volna a város csendjét, mert igazi gavallérnak csak egy szolgál- vagy járásbirósági hivatalnokot

tartottak. Csak az volt az igazi gavallér. Senkinek se volt oly könnyü vére, oly eleven kedélye, oly tapintatos modora . . . Nem volt senki oly nevelt, finom ember, mert senki se feszített jobban. Ruházatában, modorában mindenkiben valami megkülönböztető, választékos eleganciát fedeztek fel . . . Sokan a régi férfiak közül, kik valaha a világban forogtak, ezt a modort affektálásnak, az állítólagos eleganciát pedig félszeg cziczomának nevezték, — de senkisésem hallgatott rájuk.

A városban közmeggyőződéssé vált, hogy legszebb állású czilindereik, legmódosabb laktopánjaik, legszebb varrásu és mosású fatermördereik a szolgál- és járásbirósági ifjaknak vannak . . . Ők mutatták be a világnak a legujabb divatu paletonokat, frakkokat, quákereket . . . Ők voltak az elsők, a kik hétköznapi ünnepe csinnal öltöztek. Sétányon úgy, mint látogatáson, utcán úgy, mint irodában, mindig, mintha skatulyából vették volna ki őket, keztyű és sétapálca nélkül látni sem lehetett egyet sem . . . Soha még ember magaviseletével jobban ki nem fejezte, mint örül annak, hogy elhet, mily megelégedett saját egyéniségével, mint egy járásbirósági tollnok. Így örülnek a pillék a tavaszi léghen, melyben királyoknak képzelik magukat.

Ezeket előre kellett bocsátani, hogy a hivatalzóhába léptükkor megérthessük azt a pedánsságig vitt csinoskodást, mely az irodában is minden keze ügyébe eső tárgyhoz óvatosan nyul, s azt a fontoskodásban is önelégült kedélyességet, mely az ábrázatokat még itt is szinezi.

A segédek, tollnokok és írkok még mindannyian boldogok és kábultak voltak a megelőző nap estélyétől . . . Az íróasztalok és pultok felett ragyogtak az arcok . . . A réz- és aczéltollak alig irtak pár sort. Frecsko ur mellénye mögé dugta hüvelykét s a mellén dobolt ujjával. Fikluvecz és Halianca urak egymáshoz hajolva sugdostak. — Remeklényi ur, kinek sohasem hallott remek hangzásu magyar neve most merült fel a holt oczeánból, leányneveket irkált vonalzott papírjára. Steffelsdorfer ur tollal kezében szunyókált. Timián és Kalimánder urak egymás boldog mosolyában távolról váltották az eszmecseréket, míg Kukucska ur boldog magányban képzelve magát, csendes szelideden füttyö-részgetett. —

Az a *dii minorum gentium*, kiknek nevei itten nem emlittetnek, a legalsóbb rendü írkok és díjnokok nem cselekedtek különben, legfőlebb fogaikat és körmeiket piszkálták ráadásul.

A munkába azután nagy lassan belefogtak, de mivel az csak úgy immel-ámmal ment, végtére is, miután az egyik sóhajtott, a másik ásítózott, egyik nagyobb bátorságu hangos felszólalásokat kockáztatott, egyszerre élénk társalgás fejlődött közöttük, melyben mindenik sietett résztvenni . . .

Kisebb gondjok is nagyobb volt, mintsem hivatalos tárgyakról beszéljenek. Társalgásukat a tegnapi estély és az abban résztvettekre tett megjegyzések vezették.

— Ah! észrevette-e, Frecsko ur, hogy kokettiro-

zott velem a polgármester kisebbik leánya az alatt, míg Huzódi ur szavalt . . .

— Ön téved, Timián ur! . . . bizonyosan más valaki állott a háta megett s a szép Constance azzal cserélt szempillantásokat . . .

— Édes Frecko ur, miután egy chiffoniére sarkához voltam támaszkodva, senki sem állhatott hátam megett — felelt az némi apprehensioval . . .

— Persze, Timián ur igen képzelődő.

— Engedjen meg, Kalimánder ur, miután beleszólt a dologba, jónak látom megjegyezni: ön azt képzei magáról, hogy egész furorét csinál. Megmondhatja Remeklényi ur, neki azzal dicsekedett ön, hogy a gyöngéd Fesch Eliz nagysám a balanszé turdemé alkalmával kezét megszorította . . .

— Azon feltétel alatt jónak látom helybenhagyni Timián ur szavait, hogy az ég mindenható szerelmére, ne ejtse ki a francia szavakat oly botrányosan! . . .

— Édes Remeklényi ur, nem fogok öntől francziául tanulni.

— Pedig tanulhatna . . . mert az nem turdemé, hanem *turdemi*, azaz félkör.

— Egyik sem igaz.

— Ah, Halyanca ur fogja megmondani az igazit . . .

— Igen is, Herr von Remeklényi, én megmondom, az: *tour des mains*, azaz: kézfogó . . .

— Bravo! . . . bravi, dicső, bravissimo . . . Kérjen ön szabadalmat a française műszavak magyarosítására . . .

— Herr von Frecsko megmondhatja, hogy erre képes lennék. Nem egy műszót köszönhetnek már nekem s pedig azok között a „felczipő“ és „tárgyas ügyelék“ szavakat is.

— Az egekre kérem, urak, ne vitázzanak ily haszontalanságon. Inkább mondják meg, kinek adnák a tegnapi soiréről a Páris almáját.

— Én annak, a ki nem volt ott.

— Ne beszéljen, ön tréfál, Fikluvecz ur . . .

— Kérdezze meg Remeklényi vagy Steffelsdorfer urakat, nem lennének-e velem egy véleményen . . .

— Ah persze! . . . Fikluvecz ur a szép zsidóleányt érti . . .

— Eltalálta, Herr von Kalimánder . . .

— Persze hogy remek dolog lenne, ezreivel együtt megtéríteni . . .

— Félre a tréfákkal, az volt a kérdésem, hogy a soiréen ki volt a királyné . . . Nos . . . szóljanak, beszéljenek az urak . . .

Sajátságos dolog volt, hogy ezek az urak mind urazták egymást . . .

A sor nyilatkozatokra került . . . A hány ur, majd annyi vélemény.

— Önök mindnyájan csalódnak — a legszebbik az az idegen leányka volt, a ki az örökké szavaló Huzódi senatorral, nejével s családjával jelent meg. — Nemcsak alakja, finom kezei, magatartása, hanem izlésteljes öltözéke is rögtön föltünteti a magasabb születést, magasabb állást, egyáltalában pedig egész megjelenése figyelemre méltó magasabb miveltségre mutat.

— Ah bohó! . . . És ön az ujjaival mutatja, mintha pénzt számlálna . . .

— Ah, a termet! . . . Mily termet! Valóságos Alboni termet . . .

— Ha! ha! ha! Ön ugyan szépen elárulja, mily keveset forgott a nagy világban, s mily kevéssé ösmerős az európai művészvilágban. Tisztelet a hirneves művésznőnek, — ámde szegény Alboni bármily jeles művésznő volt is, termete épen nem volt. — Ön persze nem látta őt soha, tudom nem is ösmeri a Charivari kis gúnyversét reá és Ristori asszonyra, mely így hangzik: „És madám Ristori, és madám Alboni, az egyik izmos gömböcz, a másik makaroni . . .“

— Oh, kérem, Herr von Kalimánder, mi is tudjuk, nagyon jól tudjuk e dolgokat . . . tovább voltunk mi is Soroksárnál . . . El fogja ön hinni, sőt követelem is, hogy elhiggye, hogy csak nyelvem siklott meg, s hogy én albaniai termetet akartam mondani. Azt csak megengedi, hogy az albán hölgyeknek szép termetök van. S csak feltesz annyi világbeli jártasságot felőlem, hogy Alboni termetét ösmerjem . . . Tehát ruhájára térek. Láttá ön azt az arany nyomásokkal ékes illusiont, azt a félkör alakú rózsabimbó garniturt, mely ruhája alján környös-körül pompázott. Ezt nevezem azután izlésnek . . . Haja a legszebb Coq renversé-be volt rendezve, mit életben láttam.

— Ah, mit beszél, Titus volt az á la Virginia . . .

— No már ebben engedjen meg, á la Coq renversé volt az. Hiszen gyöngyvirágot képező fejéke hátul nyakára csüggött le és a fürtök visszahajtása csak állításom mellett bizonyít, csakhogy persze ez a virág nem a mi számunkra nyílik. Az a leány gazdag, rémitően gazdag, és régi nagyuri családhoz tartozó sarjadék. Ösmerem családjukat; a Duna mentén laknak, ott vannak birtokaik tul a Dunán. E mellett egy nagybátyjoknak öröklük mindenét. — Atyafia ennek a Szabadinak, a ki itt irnok a főnökségnél.

— Ne beszéljen.

— Ugy van! Valóságos unokatestvére.

— Ah! Ha olyan gazdagok volnának, bizony csak nem hagynák itt irnokoskodni.

— Kiesett a nagybácsi kegyelméből. Nem hagyott

neki egy fillért sem. Tudom én az egészet Huzóditól, a ki örömet fecseg. — A rokonok ugyan akartak neki valamit adni, valamely segélypénzt, de nem fogadta el, azt mondta rá, hogy nem akar alamizsnát.

— Higyje el, a ki akarja.

— No, hiszen csak engem kínáltak volna meg valamivel.

— Legszívesebben vette volna persze a szép Hélén kezét.

Erre azután mindnyájan kaczagtak, s a kaczag után újra találtak tárgyakat, melyekkel a társalgás elevenségét fenntartsák. Elbeszéltek, mint szavalta Huzódi szenátor ur kövér és egészséges termetével s rekedt hangjával Petőfi „Örültjét“, utánozták hangjárását, taglejtéseit, nevettek, mulattak rajta — kinevették emberségesen. Fecsegték bátran és vidoran. El lehet róluk mondani: czinczogtak az egerek, mert a macska nincs jelen. Bezzeg mindjárt riadva kapott volna munkájához mindenik, ha egyszerre véletlenül a tekintély óriás réme, Basa Simon főszolgabíró betoppant volna.

Ez egyszer azonban Basa Simon nem toppant be közéjük. Valamennyi ajtó, mely közöttük s a főszolgabíró szobája között létezett, be volt huzva. Basa Simon ur szobájába vonulva alkalmas perczekre várt, hogy beszédbe ereszkedhessék Strublik urral, az egyetlennel, ki e mai napon is lelkiismeretes komolysággal dolgozgatott, nem hagyva magát zavartatni sem a peres jelentkezők, sem Basa Simon ur erőteljes szuszogása által.

Basa Simon hivatalos eljárásában bármily szigoru

s pontos volt is, most nem törődött azzal, hogy az oldal-szobákban folyik-e a munka? Eszébe sem jutott utána nézni.

Jól esett neki egyedül lenni Strublik urral.

Mikor az utolsó panaszkodó is elment, Basa Simon kezébe vett egy szép, öblös tajtékpipát, s míg rágyujtott, egy másikat, de kevésbé tekintélyeset Strublik ur felé nyujtott.

— Dolgoztunk, most már pipázzunk.

Strublik ur subordinációban nőtt fel, a legnagyobb tiszteletlenségnek tartotta volna nem engedelmeskedni.

Engedelmeskedett, és pedig a mint illik, alázattal és kellő tiszteletmegadással.

Hátha koriándrum lett volna is, nem kellett volna-e azt megszíni, ha az embernek fölebbvalója adja.

Basa Simon urnak valami lehetett a fejében, hogy Strublik urat ilyen kedvezményben részesítette. Strublik ur is hajlandó volt ezt hinni, de sokkal illedelem-tudóbb volt, mintsem annak észrevételét gyaníttassa. Ebből semmi követelést nem formált magának. Még csak annyira sem lett önhitt, hogy elbizottan a Simon uréhoz hasonló bodor füstöket eregessen, egész egyszerűen, csak úgy foghegyen bocsátotta a füstpárazatokat a légbe . . .

— Hm! hm! Strublik ur! tudja-e, hogy nagy változásoknak nézünk elébe.

Strublik ur megnagyobbitotta szemeit, s kérdő-jelt csinált ábrázatjából.

— Ugy van! Nagy változások állanak a küszöbön. A hivatalos nyelv legközelebbi életbeléptetése után újra fogunk szerveztetni.

Strublik ur csodálkozott, hogy ő erről még mit sem tud. Basa Simon azután oly bizalmassággal, melyet leereszkedésnek tüntetett fel, folytatta:

— Önnek bizalmasan megsúgom, hogy soraink ritkulni és újra pótoltatni fognak.

Legelőbb is reá akart ijeszteni.

Strublik ur érzett is némi hatást.

Basa Simon a kancsal mézárósként, mintha nem is oda célzott volna, folytatta:

— Tudja-e ön, hogy a főnök urnak nincsenek inyére az újabb változások. — Általában a hivatalos nyelv életbeléptetése óta szerfölött ingerlékeny, az új változások irányában kedvetlenséget mutat; sőt mutat-hatnék fel nála eseteket, tőle okmányokat, melyek nem egészen felelnek meg a kibocsátott rendelet értelmének. Tudja ön ezt?

Ekkor merően reá nézett. Mintha mondaná: „Önnek ezt tudni kell.“

Strublik ur fejét csóválta, nem akarta tudni.

— Hogyan? Lehetetlen! Ön, ön ne tudná ezt? Ugyan miért szépítenénk a dolgot. Egy ember ellenében, ki magát így kompromittálja, nincs miért . . . Nos? hát nem tudja, Strublik ur?

Strublik ur bebizonyította, hogy nem német, és így felelt:

— Igen is tudom!

— Tehát ez az ur lejárta, lejátszotta magát. Okvetlenül letünik polczáról. Ámbár velem gyakran ujjat húzott, — gyakran megbántott, mégis sajnálom, hogy disgráziába esik. No de talán kegyelemmel beteszik vagy valamely polgári törvényszékhez, vagy legrosszabb esetben, ha a közjegyzőségek felállíttatnak, ott lesz állása. Hanem most egészen bizalmasan azt sugom meg önnek, hogy reményem van helyébe lépni . . .

— Ah! — szólt Strublik ur nagy bámulva s a pipát szájából tiszteletteljesen kirántva.

A főbiró előtt még csak talán lehetett pipázni, de hogy egy megyefőnök előtt megvan-e az engedve, — az nagy kérdés marad.

És Strublik ur nem volt tisztában e kérdés megfejtésével . . .

— Csak folytassa, — szólt hozzá Basa Simon boldog leereszkedéssel.

Most már értésére akarta adni, hogy jövője felett hatalma lesz rendelkezni.

— Édes Strublik! én igen meg vagyok magával elégedve, azt tudja jól, hogy segédeim legjobbjának tartom. — Tudja-e, hogy nekem, ha teszem majd abban az állásban leszek, szándékom van önt magam közelébe megnyerhetni. — Természetes, hogy ebben már magában a fokozatos előléptetés értetődik . . . sőt hogy egy római numerust felugrunk, az is megeshetik.

Strublik ur mosolygott, alázatosan meghajtotta magát . . .

— Ennélfogva, — folytatta kegyesen a főbiró, —

számítok reá, hogy ezentul is az marad hozzám, a ki volt.

Ekkor ümmögött, bólingatott a fejével, kiverte pipáját, újra töltött. Strublik ur tudta, hogy az eddig elmondott minden szó csak bevezetés, s még most jön arra a nagy férfiú, a mi voltaképen szíven feküdt. A nehéz és tétovázó kezdeményezésből azt is látta, hogy a mondandóktól az sokat vár. Kiváncsi lett, hogy minő szeg üti ki magát.

A főbíró pláne most meg már barátomnak nevezte, holott azelőtt szerencsésnek vallhatta magát, ha amice Strublik volt.

— Barátom, bizalmam az ön irányában szerfölött nagy, s hogy ezt teljes mértékben megmutassam, ime, egy fontos dolgot közlök önnel.

Ezzel egészen odaállott Strublik ur orra elé.

— Egy bizonyos Endrényi László, hazabocsátott katona, érkezett városunkba. Ennek szemmeltartását szükségesnek látom. Szeretném tudni minden lépését. Hová, kikhez megy? Kitudni és tudni ezeket igen fontos és horderejű dolog, melynek titkáról még nem szólhatok. Elég az hozzá, jelenben bár nem tudom hol van, mégis sejtem; — de annyi bizonyos, hogy a főnökséghez fog menni. Hihető, hogy ott ösmerőssel találkozik. Meglehet, elmegy annak szállására. Mindezek kitudását, szemmeltartását okos emberre szeretném bizni.

Ekkor merően Strublik urra nézett.

Az előtte álló jámbor ember elpirult, lesütötte szemeit, mintha szemérmeskednék.

— Én önt választottam! — szólt a főbíró a kitüntetésnek értéket adva hangjával, s hirtelen, hogy amannak ne legyen ideje soká szemérmeskedni . . .

Csalódtunk.

Strublik ur nem szemérmeskedett.

Inkább megbántottnak, önérzetében sértettnek érezte magát.

A nagy pirulásból elhalványodott, mintha lefojtott epe öntötte volna el . . .

Strublik ur nyíltan mutatta, hogy a bizalom nem tetszik neki. Lebiggyesztette az ajkát s csak a fejét csóválta.

Basa Simon ur oly vörös lett erre, mint a pulykafő . . .

— Hogyan? Ön visszautasítja bizalmamat? — kérdezte nagyot nyelve s oly rekedten, mintha pipa-füst szaladt volna a torkára . . .

A jámbor Strublik, kit sem pipadohány, sem kegyes szavak meg nem bódítottak, egyszerre nagyon is beszédes lett. Szinte szónokolt a jó ember, mikor élénken tiltakozott.

— Uram, én egy pontos és szorgalmas hivatalnok vagyok. Azzá esküdtem, az is leszek, kötelességemnek, melyet az utasításokból az utolsó részletekig ismerek, megfelelek, de ilyen megbízást el nem fogadok, mert az nem az én, hanem a rendőrkatonák kötelessége közé tartozik.

Basa Simonnak szeme-szája elállt.

Első eset volt, hogy egy alárendelt hivatalnok visszafelelni merjen neki . . . Nem, ezt soha nem hitte volna.

És Strublik nem félt, nem hunyázkodott meg vakmerő bátorsága után.

Basa Simon mérgesen lenézte, s nem állhatta meg, hogy ki ne törjön:

— Jól van, édes amice Strublik. — Emlékezzék meg e jelenetre, majd ha főnök leszek.

Ezzel bosszusan a másik szobába ódalgott.

Épen ekkor tizenkettőt ütött.

Strublik ur mint pontos, rendes hivatalnok, összehajtotta irományait . . .

Ha nem pontnál, csupán vesszőnél lett volna is, letette volna a tollat.

A hivatali órákon túl nem köteles senki maradni, s ő meg épen, mint ilyenben legpedánsabb, a nagy világért sem maradt volna csak egy perczel is tovább.

Kilépett s a mint ballagott lassan, tűnődve, egyre mondogatta magában:

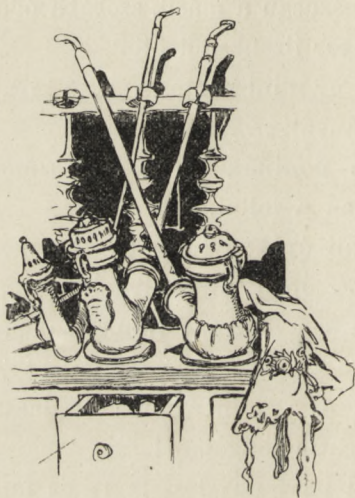
— Majd ha főnök leszel? Te és főnök? Nem leszel te főnök soha! Nem lehet a világon kormány, mely téged főnökké kinevezzen. — Hm! Te vigyázol a főnökre s gáncsoskodol tetteiben . . . s azt gondolod, hogy reád meg szintén nem vigyáz valaki . . . s még fenyegetőzől. . . Szegény ember . . . Erősebben állok én, mint te . . . s még főnök akarsz lenni . . . Hiszen ha ösmernének, itt se alkalmaztak volna, te kövér basa. Hanem majd

meg fognak még téged ismerni! Meg ám! Senki sem marad ismeretlenül!

Míg ezeket a bosszuságait kifujta magából, a mérges ember az ablakból utána nézve mondogatta:

— Még messze van az este, és sehonnai nemcsak te vagy a világon.

Melyik volt az a sehonnai?

XI.

TALÁLKOZÁS AZ ÚRBÁCSI KORCSMÁJÁBAN.

ACZI csak ment-ment azon az uton, melyet nap-pal megjegyzett magának.

A városnak, a melyben e történet játszik, belsejétől távolabb, hol már a házak is nádfedelüekké válnak, körülbelől ott, hol a lámpák és deszkajárdák megszűnnek, hol a hosszú egyenes utcáról balra egy keresztutcza a kevésbé látogatott városrész ház-tömkelege közé vezet, az utcza szegletén egy szegény kis csapszék feküdt, mely az utcára nyíló ajtaján villával mellbe szúrt sült kappan föstményt pompázta, magát büszkén traktérnak nevezte.

A szegényebb sorsu nadrágos emberek jártak ide. A legszegényebb irnokok és napi dijnokok, kik a városi társasélet sphaeráján kívül estek, a napi keresményből élő mesterlegények, boltos inasok, és különféle bizonytalan sorsu egyének, kik már régóta váraoztak valami állásra.

Ezen a helyen még a régi váltópénzben beszéltek. És ezt nem is titkolták, sőt egy ákom-bákom nagy betűkkel irt falragaszon mindenkinek értésére adták, hogy itten tiz garasért pompásan meg lehet ebédelni, s hat garasért elég jól vacsorálni. — A szabott árhoz a meszely bor is oda volt számítva.

Egy, a sorstól megalázott öreg ember tartotta e csapszéket, ki valaha sokkal kedvezőbb állásban élt a világban, s ezért, megtiszteltetésből még most is megurambátyámozták. Hogy felesége hajdanában nagyon jó konyhát vihetett, az most is meglátszott az ételek izletességén és tiszta kiszolgálásán.

Tehát az olcsósághoz még az is párosult, hogy a vendég jóízűen költhette el azt, a mit eléje adtak. Ezt a hitelt tőlök telhető módon igyekeztek is fentartani, mert a látogatottság egyszersmind jótétemény is volt az öreg urra és családjára nézve, kiknek e kereset élet-szükségletük volt.

Ez a hely nem volt oly zajos mint más csapszékek környéke. Azokon a keskeny nyílásokon, melyeket az ablakok piros függönyei fedetlenül hagytak, csendes étkezők s nagyon szelid borozgatók alakjait lehetett látni, kik a falatokat, kortyokat úgyszólván megszámlálják.

— Itt volnék! — szolt Laczi, kezét a kilincsre téve.

Azzal a tartózkodó szégyenkezéssel, minővel az ember egészen ismeretlen idegenek közé lép, s még a mellett nem is igen óhajt ösmerőssel találkozni, — belépett.

Egyszerű, de semmiképen nem visszataszító hely-

nek látta azt, a hova belépett. Egyedül a sűrű pipafüst-felhő, mely közbe-közbe valóságos ködöt képezett, lehetett volna kellemetlen a gyengébb idegzetűeknek. Laczinak ez sem volt szokatlan.

Itt megszoktak olyan arczokat látni, melyek ma jönnek, holnap eltűnnek; senki sem bámulta meg. Laczinak jól esett, hogy néhány semmitmondó pillantáson kívül különösebb föltűnést nem okozott. Érkeztére még csak a hangos beszéd sem csöndesedett.

Laczi, mintha már másszor is lett volna e helyen, vagy mintha pontos utasítása lenne, egyenesen a belső szoba felé tartott. A nyert utasítás szerint a szemben eső jobb szegletbe tartott, hol a tért egy kerek asztal foglalta el. — Örömmel látta, hogy a másik is megtartotta szavát. Már az várt. Ott ült foltos könyökű és foltos mellü kabátjában.

Az érkező szives mosolylyal és barátságos készséggel nyújtotta feléje jobbját. E megelőzést, mely régiebb és bizalmas ösmeretségre mutat, a várakozó szerény tétovával elfogadta.

Ez a szerénység egyúttal azt is akarta mondani, hogy mozdulatuk, tekintetük igyekezzék elfedni a belső megindulást s mindennapi közönyösség mögé rejtsék a titkos egyetértést, mely közöttök létezik.

Ugy viselkedtek mint olyan ismerősök, kik minden szorosabb összeköttetés nélkül, mindennap találkoznak. Beszélgetésök eleinte a legszűkebb körre szorítkozik, nagyobb bizalmat, melyet csak az egyedüllét tenne lehetővé, csupán egy-egy elejtett szóban mutatnak.

Móriczot kedélyessége azonban a legközönyösebb tárgyakról vitt társalgásban sem hagyta el. Ez a gúnyoros viszketeg nála éppen olyan mint lovartársulatoknál a bohóc, — mindenütt ott van. S ez a modor a várakozást, melynek idejét társa nem tudhatta, elég bőven táplálta türelemmel s szórakoztatással.

— Nini! — szólott a társalgás közben Móricz, — csak most veszem észre ime, hogy önmagáról elmondhatja: — a sajtféreg és a béka a legboldogabb állat a világon . . . Nem eszik és nem iszik ön! Alkalmasint lutri huzás van a mai napon, hogy a mi Urbácsink szórakozottsághól elfeledte letenni ön elébe a meszely competenciát.

Ezzel nyakon fogta az előtte üresedni kezdő üvegecskét s Laczi pohara felé hajlította.

— Ha megengedi, legyen szabad addig is szolgálnom.

— Köszönettel veszem.

Urambátyám éppen ebben a pillanatban érkezett meg, kezében a rendes meszely borral s vacsorával. Még jóformán le sem tette az asztalra, mikor Móricz már jelezte érkezését.

— Ime itt van ő, az én kedves urambátyám, csakhogy mindig elkésik, mint a vizipuska.

Urambátyám mosolya erősítette, hogy Móricz tréfaí rendes cserében járnak kiszolgálásaiért, s ő ezen ráadásokat nem veszi rossz néven olyantól, kinek nemcsak személyét, hanem szívét is ösmeri.

— Most már én töltök önnek!

— Azaz engedjen meg, miután tölteni régen jól megtanultam, hadd töltsék mind a kettőnknek.

— Legyen, s óhajtanám vajha abból a páratlan jó kedélyből, melyvel ön bir, az itallal együtt tölthetne poharamba.

— Ki tudja, talán töltök abból is. — Örülök rajta, hogy kedélyem megnyerte a tetszését. Ah a kedély! Higyje meg, az nagy vagyon. A legszebben mozgatható tőke, mely pompásan kamatozik s dicsően értékesíti magát. Szomorú napjainkban erélyt s vigasztalást ad. Az észet elevenné s találékonynyá, a szívet jóvá és becsületessé teszi. A kedély, szükségben pótolja az enni valót, bőségben nem hagy elhízni, mert a nevetéssel commóciót csinál. A költők, ha valami jó kedélyről irnak, azt

aranyosnak nevezik, higgyje meg, ez sokkal jobb vonatkozás a rózsaszínű kifejezésnél. E czimezés még az értéket is megadja neki. A kedély valóban arany s méltó volna arra, hogy neki is volna ágiója. — A kedély egy dilettans bankócsináló, a nélkül, hogy hamisító lenne.

Laczi mosolygott s közbevágott:

— Azt hittem, a kedély inkább alkalmas a bankók elköltésére mint szerzésére.

— Csalódik ön. Bennem élő meghazudtolást lát. Rövid idővel ezelőtt nem volt egyebem mint friss kedélyem s egy ócska lepedőm. Kedélyem vidámságban s egészségben tartott fön, nem csüggedtem, szembeszálltam a legsanyarubb életmódok egyikével. Ha lehet a nagy kereskedőket nagy kereskedői házaknak nevezni s öt-hat emeletes palotáknak képzelni, ugy én e jogon egy utazó csöszkunyhó voltam s vagyok ma is, ha akarok. Krajczáros üzletem volt az igaz, de folyton folyt, nem szabad volt pihennem. Izzadni kellett s az előtte való napi krajczárt az utána való nap mindig megkészerzte. Ez minden üzletnek a titka, s ez az egyetlen mód, mely az iparkodás világában kifizeti magát. Most itt a város e távol eső részében van egy kis boltom.

— Tudom, voltam ott.

Móricz gúnyos mosolylyal folytatta:

— „C'est un modeste asyl“ mondia Béranger... Szerény kis fészek! azonban mindent lehet benne kapni, mi e táj szegény népének szüksége, — még gyufát is.

Laczi megbámulta e sajátságos embert, kinek madora s minden szava helyzetével oly kirívó ellentétben

állott, s nem bírta eltitkolni részvétét. Nézése sajnálatot fejezett ki.

— Oh kérem! Helyzetemen semmi sajnálni való nincsen. — A negyven forint évi haszonbért boltomból én már előre könnyen kifizettem. És, kérem higgye meg, hogy az utolsó ostornyelektől boltom legszebb cikkjéig a piros pántlikáig, háromszáz ezüst forint van nálam befektetve, mely az utolsó krajczárig az enyém. Az eladási idő tartamától függ, hogy egy év alatt ez mennyire nővi magát. A földolog mindenesetre az, hogy a naponkint bevett összegnek pihenni nem szabad . . . A pénznek olyannak kell lenni, mint a fagygyú gyertyának, minden bemártásnál vastagodnia kell. És e mellett, lássa én még oly fényüzést is megengedhetek magamnak, hogy naponkint tisztességes emberek között vacsorálhatok.

— Ah, de a lélek, a lélek, — szólt közbe Laczi részvétellel. — nem nagy terhet erőszakol ön a lelkére.

Móricz keserűen nevetett.

— Hát ha még olyankor látott volna ön, mikor egy nyúlborön garasért kelle't komizkodni. De kellett, mert annak a garasnak másnap két garassá kellett változnia.

— Nem birtam volna erőt képzelni, mely a műveltség tudata mellett ily megaláztatással szembe száljon . . .

Móricz fejével bólingatott.

— Született volna ön zsidónak, akkor megértené. — Zsidónak kell születni, hogy ezt eltűrni bírja valaki. Birni kell azzal a szomorú önérzettel, melyre e faj mint-

egy rákényszerül. A patak folyásának gátakat vetnék, megadja magát, pocsolyácskát formál, de apródonként tóvá növi magát. Az igaz, a tavaknak alig van egyéb hivatásuk, mint hogy tért foglaljanak el s néma halakat növeljenek, hanem félelmissé teszik magukat azután a bennök támadt süppedékekkel s a kártékony léggel, melyet minden állóvíz, mely nem mozoghat, magából kilehel.

Laczi aggodalommal tekintett fel, Móricz rögtön elérte és sietett halkabb hangon megnyugtatni:

— Még van idő!

Laczi, mintha e mondást az előbbiekhez csatolná, beszélt tovább:

— Örülök, hogy ebben egy véleményben vagyunk. — Az idők késedelme úgy hiszem, az érzést nem keserítette meg annyira, hogy a reménységben levők valaha hű ragaszkodó fiaivá ne válának e hazának.

Móricz dicsekedve szólott:

— Azok, a kik Egyiptomban rabszolgák voltak, tudja-e ön, hogy a pyramisokat segítették felépíteni, pedig az irás azt mondja, hogy szúró tövist s mindenféle gízgázt, nádkutút keverték a máltér közé s úgy gázoltatták velök. Az irás azt mondja, hogy nádkutú volt, én inkább hajlandó vagyok hinni, hogy az királydinnye volt. Egyébiránt higgye meg, hogy a királydinnye, a nádkutú szúrásánál fájóbbak a megvetés, a gúny, a szitok, és a mocsok által ütött sebek, melyekkel e fajt szemén pökni a legalávalóbb is jogának hiszi.

— És e sértéseket nem lehet-e feledni . . . A má-

sok nemesebb érzése s gondolkozás módja nem feledtetheti-e?

Móricz büszke érzéssel mellére tette a kezét s boldog mosolylyal felelt:

— Nem feledteti-é? . . . Beszélni fogok életemről és ítéljen ön, ha nem feledteti-é? Nem is emlitem a gyermekkort, mely már a gúny hallásához szoktatott. Elmondom azt, hogy mi hatott reám, mikor ifjú lettem. Itt, épen ennek a városnak a piacán, mint messze földről hazavándorolt, álltam egy napon. Vidor, büszke huszárok tánczolták a piac közepén a toborzót . . . Egyike az ujonczoknak, betyár paraszt legény, csákóval fején, meglátott, rögtön negédesen felém lépdelt, s szemembe kezdte dalolni:

„Áll a verbung, nyalka verbung;
Huszárok verbungja;
Ez a nyalka magyar huszár,
Jaj de szépen rakja.
Eredj innen zsidófattyú,
Nem vagy közénk való;
Csak a szegény magyar legény,
Katonának való.“

— És mit tettem én? Lefőztem az egész kompániát, azért is felcsaptam. Nos? ha érez is az ember, ugy-e lehet feledni, ha szíve más ügyért is érez.

Laczi sajnálkozott, de egyszersmind jól esett neki a Móricz nyilatkozata.

Móricz kaczagott jóízűen s kaczagva mondta:

— Lássá! Ott meg azután lettem Dózsi hadnagy!

Laczi a fejét csóválta.

Móricz még jobb ízűen kaczagott s azt mondta reá, hogy az egész kis szójáték csak tábori nyelvgyakorlat, melyet szívesen hallott volna akár tiz esztendeig.

Ezután hirtelen oda hajolt Laczihoz s boldogan súgta:

— Fogyunk! Már csak egy van!

Laczi a vele szemben levő tükörből meggyőződhetett, hogy rajtok kívül már csakugyan nincs több egy vendégnél. A beszélgetés alatt apródonként elszállingóztak a vendégek.

— Már tizenegy óra, szól azután Laczi egy meghallható ásítással álmodást tettette.

Móricz megnyomta lábát az asztal alatt s felelt:

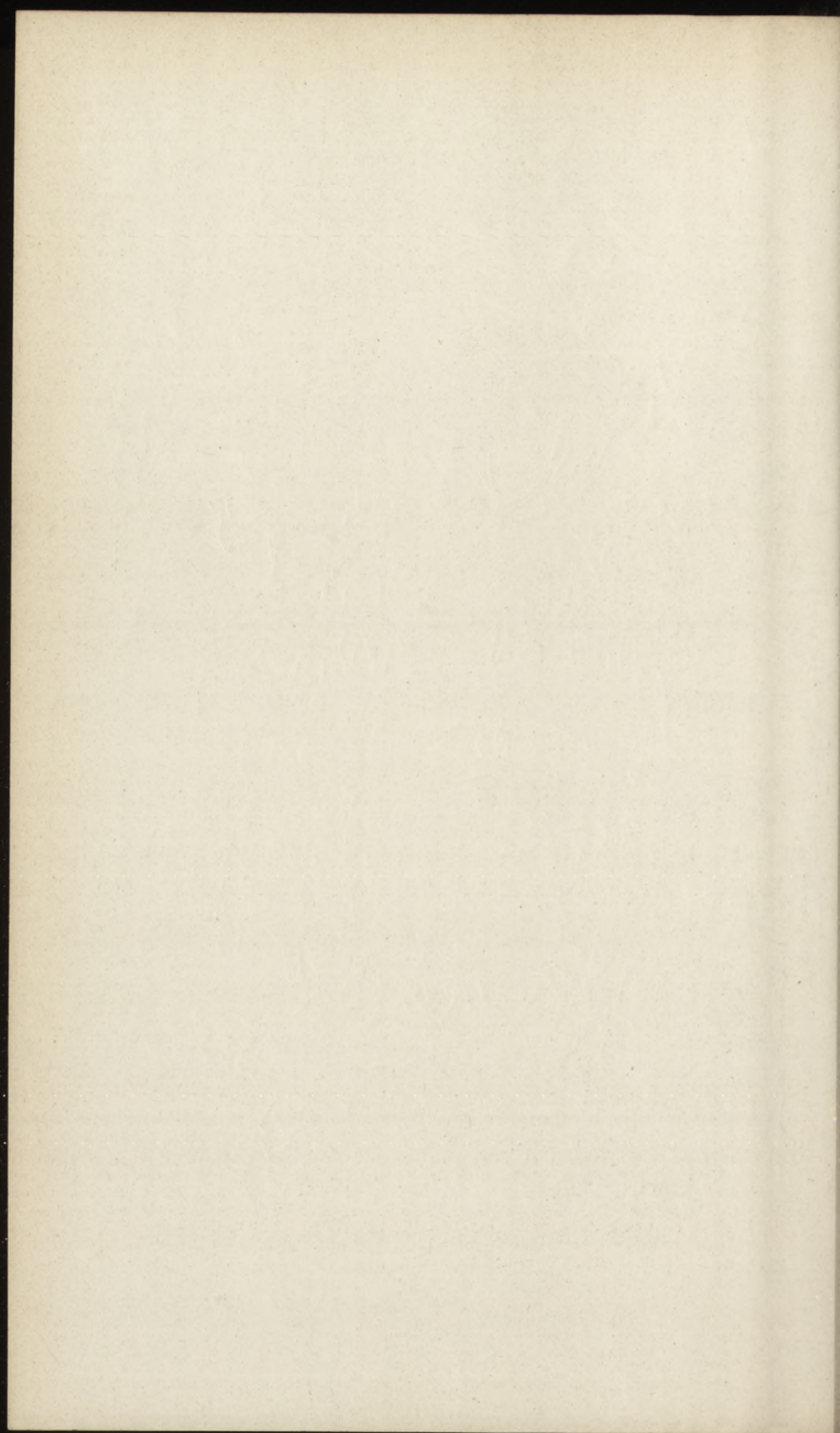
— Meglehet! Azonban némelyik óra hamar jár. . . . Az enyim nem jár sehogy. Én az óráknak különben ellensége vagyok. Az órák kis zsarnokok, melyek az időt, ezt a nagy függetlenséget, önkényes korlátokba foglalják. Épen azért egy időben a magamét, mely fajtát foghagymának neveztek, csupa merő bosszúból megettem.

Most egyszerre Laczi egész hévvel kapott Móricznak az asztalon nyugvó kezéhez. Szeme villogott, egy nagy lélekzetvétellel megkönnyítette a keblét s izgatottan szólott:

— Valahára! . . . Hála Istennek, elment ez az egy is. Magunk vagyunk.

Móricz is meggyőződött a valóságról, s oly forró

tekintetet vetett Laczira, mely elég lett volna egy szép leány számára is.

— Ideje is volt, — beszélt tovább Laczi, — mert már égtem a vágtyól, türelmem igazán nagy próbára volt téve.

— Mindazonáltal jó lesz hevét csillapítani. Tudja, — a pezsgő dugója, mikor kipattan, zajt okoz . . . Jobb csak úgy lassan lassan. — Urambátyám még fog hozni egy-egy meszely bort, azt szép csendesen kiürítjük.

— Lássa! Miért ne beszélhetnénk azért tárgyunkról, akár németül, s a mint észrevettem ön francziául is ért, akár francziául.

— Az fölösleges — szólt mosolyogva Móricz, — miután odakivül is többen lehetnek, kik e nyelvet értik. Beszéljünk halkán, az okosabb is. Helylyel-közzel az ember tekintettel, egy jól alkalmazott mozdulattal is sokat kifejez. Én részemről azt hiszem a pantomimikáról, hogy azzal mindent elő lehet adni, csak az operát nem. Sőt, miután olvastam egy tenoristáról, hogy nincsen hangja, hajlandó vagyok hinni, hogy ezt is . . . Tehát halkán . . .

Laczi helybenhagyólag igent intett, azután halkabb hangon kezdte:

— Tehát azt tudja, hogy engem az endrényi tiszteletes ur utasított önhez. Ő mondta, hogy ön nekem teljes útmutatást adhat.

— Igen! A tiszteletes úrtól juhbőröket vettem s egy pár ócska ruhát, s beszélgettünk együtt Rousseau Contrat social-járól. Ő ismer engem.

— Délelőtt találkoztunk az ön kis boltjában, s megmutattam önnek obsitomat.

Móricz tréfás komolysággal helybehagyta Laczi szavait:

— Az obsit tökéletes! Még a Beczirk vizájával is hitelesítve van. — Vidi Habrabánszky Sekretär. Valódi ökörszem a madarak dupla királyának szárnyai alatt. Salvus conductus a biztos repülésre.

— Tehát tudja hogy ki vagyok, hogy teljes bizalommal lehet hozzám, hogy kéresemnek engedhet, s azt hiszem, hogy e légyottot is azért adta, mert egy perczre sem kétkedett bennem s kilétem felől.

Móricz csóválta a fejét és meleg tekintetével azt a kis apprehenziót tolmácsolta, mely az „ugyan hogy gondolhatja“ kifejezéssel egyenlő értelmű.

Ezzel hirtelen kérővé vált arcza s kezét nyújtotta annak jeléül, hogy jól esik neki, ha a másik bizalmát elfogadja.

Laczi megszorította kezét, megrázta, s gyorsan folytatta:

— Nemcsak a viszontlátás, a testvéri szeretet forró óhajtása hevít engemet, hanem a mai estén egy barátom sok oly dolgokat derített fel előttem, melyeket okvetlenül kell vele közlenem. — Bennünket a teljes elszegényedés csapása fenyeget. — Ha csak ő nem adhat felvilágosításokat ez ügyben, mozogni sem bírnek . . .

— Megigérttem, hogy látni fogja, de engedjen meg, a kellő időt be kell várni, még csak tiz perc mult

tizenegy óta . . . Minden lépésnek ki kell számítva lenni . . .

— Mily ráklassusággal mulik az idő . . . A barátom, kinél az estét töltöttem, önt is ismeri, s igen szépen emlékezett önről.

Móricz gúnyosan mosolygott . . .

— Hogyan? e derék városban volna nekem egy jóakaróm! . . .

— Igen! Szabadi Gusztáv . . .

— A jó ur csalódik, nem emlékszem reá . . .

— Talán másik nevéről . . . Frey Gusztávnak hívták egykor . . .

Móricz egyszerre lelkesülve kiáltott:

— Ah a becsületes, a derék csonka . . . Istenem, nem is lehet látni a jó embert . . .

Ezzel szemeihez kapott, hogy eltörölje róla a homályt, mely pilláit rezegtetni kezdte.

— Pedig megígérte, hogy találkozni fogunk. Jól esett volna nekem az igaz, mégis, Isten látja lelkemet, örülök hogy rám nem szorult . . . Nagyon szomorún mehetett volna a dolog, ha még a szegény Ményküt is felkereste volna.

— Higyje meg, mégis a legjobb hatással volt reá, mikor az ön nevét hallotta . . .

— Ön tehát beszélt valamit?

— Egy keveset!

Móricz nem bírta palástolni elkedvetlenedését . . .

— Azt rosszul tette ön . . .

Laczi meggyőző lelkesüléssel hajolt Móricz felé . . .

— De neki a legbecsületesebb, a legnemesebb szívnek kell lennie a világon, hiszen ő csak az önbe vetett bizodalمامat szilárdította . . .

Móricznak arcza a másodpercnyi elgondolkozás után egyszerre ragyogóvá vált.

— Igaz! Ő jobb volt. Ő egyszerre hitte a szegény Ményküről, hogy becsületes ember . . .

— Úgy van! . . . Ő édes meglepetéssel ejtette ki ezt a nevet, — melynek különösségén, megvallom, eleinte bámultam . . .

Móricz elkaczagta magát.

— Ki a menykő nem nevetne, a Ménykü néven.

— Nem tudni róla, hogy komolyan viselik-e, vagy pedig gúny, melyet az ember kénytelenségből tür . . .

— A legkomolyabb dolog . . . A név, melyet magam jószántából vállaltam, magyarítása a Elitz névnek . . .

E név hallatára Laczi arcza egyszerre elsötétült . .

Ebben a korban a bizalmatlanság és bizalom igen gyorsan született. Majd könnyelmű, majd fukar volt az ember ezekben. De igen hamar megbánja mindkettőt.

Az élesszemű Móricz előtt ily jelenségek nem sikamloáltak el soha. Titkos indokait e név hatásának oly jól értelmezte, mintha azok a legnyiltabb szavakban lettek volna mondva A kellemetlen meglepetésben semmi különöst nem látott . . . Teljesen átértette, hogy e név hallása egy Endrényire más hatással nem is lehetett . . . Nem vette rossz néven . . . Sőt szeretetteljes

szelid hangon kezdett hozzá beszélni . . . s ajkain bizalomgerjesztő mosoly játszadozott . . .

— Igen! Blitz vagyok. Blitz Móricz! Fia Blitz Izsáknak, ki az Endrényi család ellenében nagy mennyiségű követeléssel lép fel . . . Testvére Blitz Ignácznak, ki e követeléseket intézi és örökségben birni fogja . . . Az én kezemet nem érinti abból egyetlen fillér sem . . . Uram, Endrényi ur! bátran megfoghatja e kezét . . . E kéz még többet is követel magának annál, hogy tiszta legyen . . . Mintha egy súlyos tartozást is éreznék, én némi elégtételt vállalok magamra, oly kapzsiságokért, melyekért felelős nem vagyok.

Laczinak nem maradhatott kételye a szavak után.

Móricz két kezébe vette Laczi kezét, s a vidor ember szinte elérzékenyedett, a mint mondogatta:

— A mit a bal kéz vétett, higgye meg, a jobb kéz igyekszik helyre hozni . . . Tudom, hogy nem ez az utolsó szives jóakarát, melyet családjunk jobb fele önökért tesz . . .

— Én e szives jóakarátban nem is kételkedem, válaszolt Laczi meghatottan.

Nem akarta azzal megsérteni, hogy meghálálást emlegessen. Inkább másra terelte a beszédet.

— Tűrhető helyzete van-e szegénynek . . .?

— Ha a helyzet félelmessége nem volna, felelt Móricz, boldogan mondhatnám önnek, hogy a zsidóknak sem volt jobb dolguk a Gósen földén . . .

— Oh e szavai enyhítik keserűségemet . . . s né-

mi nyugalommal gondolok a viszontlátásra . . . De nézen fel kérem az órára . . . Talán már . . .

— Ugy van, mehetünk . . .

Ezzel Móricz zsebébe nyult, s a nélkül, hogy urambátyámat előhívta volna, a vacsora és a meszely borok árát az üres tányér mellé helyezte . . . Ez, ami másutt alig fordul elő, itt szokásos volt. — Urambátyám és vendégei egymást soha sem csalták meg. — Laczi Móriczhoz hasonlóan cselekedett . . .

Ebből a szobából ajtó nyílt az udvarra s ezen szép csendesen eltávoztak a nélkül, hogy távozásuk valakinek feltűnést okozott volna . . .

Az udvarról az utcára léptek ki . . . Móricz elhagyta a deszkajárdát, s Laczit abba a mellék utczába vezette, mely a külvárosi házak tömkelegébe vezetett . . .

A részeg csavargó is előkerült valahonnan, s ballagott az utca sötétebb oldalán.

A torony két negyedet vert tizenkettőre . . .

Az utcán, mely rendetlen kanyargással vitt a házak között, szótalánul haladtak egymás mellett . . . Laczi szíve úgy dobogott, mintha egy boldog pásztoróra légyottjára menne, Móriczé pedig úgy elszorúlt, mintha a legkínosabb sejtések között egy veszélyesen beteg látogatására sietne.

Most egyszerre egy csavarulatnál magas épületek tűntek föl. Laczi találgatva nézett körül . . . Csak most tudta meg, hogy csavarulatokon bár, de a város belseje felé haladtak.

A magas épületekben a megyehatósági épületeket ismerte fel.

Nem szólt, nem kérdezett, csak hagyta magát vezetetni. — Kíértek egy térre.

Gyorsan elmentek a főnökségi épület mellett. Egy kis sikátor balra vezetett a házak közt.

Ez a kis sikátor dísztelen volt, a város belső rendezésekor elfelejtkeztek róla. A telkekről, melyek kapujokkal a fűútra nyíltak, egyszersmind egy kis ajtón keresztül e sikátorra is ki lehetett jutni.

Laczi nem tudott visszatetszés nélkül e sikátorba lépni . . . Móricz haladt biztosan előre.

A kis sikátoron végtől végig deszkakerítések húzódtak . . . A szeméttorlaszokká vált dombokon az út itt egészen a deszkakerítés tövéhez szoruló gyalogúttá változott . . .

Móricz a legrozantabb deszkakerítés előtt megállott, mely szomorú elhagyottságával fennhangon hirdette, hogy nyilvános vagyont határol.

Terjedelmes kert volt az, sűrű lombú öreg ákáczfákkal, fagyal- s orgonabokrokkal szegélyezett útakkal. Semmi épület a telken. Az egész négyszög csupán kert volt. Nem virágos, ápolt díszkert, hanem elhanyagolt berek, melyet a város népe vasárnapi sétákra használt.

Móricz átvette magát a deszkakerítésen s intett Laczinak, hogy kövesse.

Az az üde lég, melyet a lombok éjjel kilehelnek, s mely hűvösségével felfrissít, elűzte azt a szomorú képzetet, mely a kertet vadonnak tüntette fel.

Pár percz alatt bejárták a kert gyepesedő útait.

Laczi a mint oldalvást tekintett, csodálkozva ismerte fel annak a szobának ablakát, melyben Szabadi lakott. A kert épen a ház udvarára dőlt oldalával. Mivel ebben semmi fontost nem gyanított, nem is gondolt vele többet.

Visszatértek oda a hol beugrottak.

— Itt nincs . . . és a mint hiszem, itt hiába is várnánk. — Szólt Móricz és tünődve megállt, mint a ki nem ért valamit.

— Tehát nem itt tartózkodik? — kérdezte halk hangon Laczi.

— Nem! hanem ez idő tájban, bizonyos napokon ide szokott jönni. Ah! jól esik a kedves természet szabad légét szívni addig is, míg azt máshol teljes biztosságban szívhatja.

— Miről tudja, hogy hiába várnánk?

Móricz mosolyogva felelt.

— Mert láttam, hogy nem várja senki . . . Az annyit tesz, hogy vagy itt volt már, vagy ma nem szándékozik ide jönni. Most siessünk, hogy mielőtt éjfél lenne elérjünk a helyhez, a hol tartózkodik . . . Ide azért jöttünk előbb, nehogy ha itt lenne, elkerüljük. Mitsem vesztettünk, útba esett.

Ezzel áttette lábát a kerítésen . . . Most azonban a kerítésre hajló ákácza lombja alatt üve maradt s Laczit várakozásra intette.

A fűtca felől mértékben hangzó léptek tompa zaja ütődött a fülébe.

Vártak míg a léptek elhangzottak.

Ekkor Móricz leugrott a kerítésről, Laczi utána.

Móricz kézen fogta őt s fülébe súgta:

— Siessünk!

Oly gyors lépésekben iramodott, hogy Laczi alig bírta követni.

Móricz őt a sikátor másik végén kivezetve, vitte utczáról utczára a város egészen ellenkező része felé. Nem sokára ismét elmaradtak a nagy házak, ismét egy olyan nádház-tömkeleg közé jutottak, mint a minő a város tulsó oldalán feküdt.

A három negyedet tizenkettőre régen elverte. Ők nem is hallották sietségökben.

Most Móricz egy utcácska szegletén megállította Laczit. Maga pedig gyorsan beiramlott az utcácskába.

Csakhamar visszajött s szorongással súgta Laczinak:

— Itthon sincs!

— Mit tegyünk?

Móricz hirtelen megkapta Laczi kezét és sietve hadarta:

— Látja ön amott azt a feketét, a mi a házak tövében bandukol?

— Látom!

— Most megáll, és nem jön tovább. A kinek útja van, az nem áll meg. Gyanakszom, hogy bennünket követett . . . Nem vett ön észre lépteiket már akkor, mikor az urambátyámtól a mellékutczába csavarodtunk.

— Nem!

— Én mintha hallottam volna valami kis neszt. Az egészben legszomorúbb az, hogy a találkozásból ma nem lesz semmi . . . Nem szabad koczkáztatni semmit. Ezt az amicztét pedig le kell főzni . . . Vissza tud-e ön menni a város közepébe?

— Igen!

— És gyorsan, sietve . . .

— Igen!

— Jó! én megyek más úton, ön ezen, . . . kettőt nem követhet egyszerre . . . Ha találkozik ő vele az utcán, vajjon megismeri-e? Rozzant magas tetejű kalapja van s szürke köpenye veres gallérral. Mondja neki, hogy ma éjjel ne menjen a kertbe, se haza ne jöjjön . . . Még legjobb lesz, ha hozzám vezet. El tud-e oda menni?

— El!

Mindezeket izgatott sebességgel mondta.

— Én pedig erre megyek s szinte hasonlóan cselekszem!

Elváltak és mindenik sietett a maga útján.

Néha-néha egyik is másik is hátra tekintett, nézni, ha vajjon ama részeg bandukol-e még utána . . . Nem látta egyik sem. Elmaradt, talán nem is volt egyéb, mint éjjeli részeg csavargó.

A város két különböző pontján mindenik beért a város közepébe.

Most a mint a szegleten Móricz a szűk sikátorhoz vezető utcába csavarodott volna, egyszerre egy nyulánk magas férfiúra bukkant, ki egy másik oldalutzából jött ki és vele egy irányban haladt. A férfi szürke

köpenyébe akként burkolózott, hogy annak sarka könynyeden vállára volt csapva.

Móricz hirtelen elébe vágott . . .

— Ah, te vagy az! . . . szólott sietve hozzá . . .

Honnan? . . .

— Hazulról! . . .

— Persze! . . . erre a harmadik utcára nem is gondoltam. S hová?

— Oda! . . . szólt az egyet lépve.

— Ne menj! . . . Most nem lehet.

— Tehát akkor vissza? szólt az megfordulva.

— Vissza sem, szólt Móricz izgatottan . . .

— Tehát hová? . . .

Móricz megfogta a kezét s biztatva szólt:

— Velem! . . . Hozzám! . . .

Megindultak balra! . . . Arról az oldalról e pillanatban tompa, egyhangú léptek zaja hallatszott. Az a zaj volt ez, melyet Móricz már az imént is hallott . . .

Móricz megállt s visszatartotta a másikat is kezénél fogva . . .

— Erre sem lehet! . . . suttogta szorongva.

Az még csak most értette meg a helyzet sürgető aggodalmát.

— Tehát erre sem? . . . sem oda, sem vissza, — tehát lehet-e még valahova . . .

Móricz csak egy másodperczig kinlódott gondolattal . . . Határozott . . . Lázasan megragadta a szürke köpenyes kezét s izgatottan suttogta:

— Jőjj velem! . . . majd foglak én vezetni . . .
Jőjj velem! . . .

Ezzel a főutcza jobbra vivő szárnya felé gyorsan megindultak . . .

Laczi e pillanatban bukkant ki elvállalt utcája sarkán. Vagy husz lépésre látta őket maga előtt elhaladni; felismerte őket, de azok mit sem látszottak vele törődni . . . Megkettőztette lépteit utánok.

Egyszerre, mintha a föld nyelte volna el őket, elvesztek szemei elől . . .

Megállt az utcán, a kétes homályú éjben egyedül. Tanakodott magában és figyelt arra a zajra, melyet első pillanatban felismert.

Az a zaj a főutczával párhuzamosan vivő utcán hangzott . . .

Majd közeledett, majd távolodott . . . Éppen úgy mint az őrzárat.

XII.

AZ A MI MEGALÁZ ÉS MEGKOSZORÚZ EGYSZERRE.

MIELŐTT ez éji jelenet kifejlődését megtudnánk, lássuk azt, hogy miképen megy tönkre egyrészt elővigyázattal jóhiszemű kezelés, más részről lelkiismeretlenséggel vegyült kapzsiság mellett, négyszázezer forintot megérvő négyezer holdas birtok.

Ez jó és szükséges azért is, hogy a felvilágosítás után a kárhoztatás a cselekvő és szenvedő félt egyaránt érhesse.

Azzal, a ki a bizalommal s a rendelkezése alatt álló segélyző erővel visszaél, egyenlően hibás az, a ki az ősektől a maradék számára megőrzésül nyert bizományt akár könnyelműen, akár commoditásból engediszaelésnek engedi martalékul.

Nemcsak öngyilkosság, hanem nemzeti bűn is ez. Aki idegen elemnek egy talpalatnyit is enged elfoglalni e vérrel szerzett földből, mindég egy darabot dob oda

nemzeti lételünkből. — Szomorú igazság, hogy a sanyarú idők mentségül szolgálhatnak.

Az a pénzbeli viszony, mely a Blitz és fia czég és az Endrényi család között fennállott, csak általánosságban lévén eddig előttünk ösmeretes, annak részleteire annál kíváncsiabbak lehetünk.

Ugyanazon este, mely annyi titkoknak felderítője s befedő leple volt, fellebbenti előttünk a tőkebefektetés gyümölcsöztető titkát is.

Blitz Ignác nem vacsorált otthon, esti kilencz óraker jött haza... Szerfölött vigan, könnyü kedélylyel, mint olyan gavallér, a ki önmagával meg van elégedve minden tekintetben, kinek ügyei a legjobban állanak, s ki a mellett délután Huzódi senator ablaka előtt sétált el, s a város szép vendégének mosolyában részesült.

Az öreg Izsák szobájából csak szombatokként járt ki a zsinagogába; az egész napot folytonos pénzbeli évelődésekkel töltötte el.

Ignác volt annyira confidens és tiszteletlen, hogy előbb elfütyölte a Prófétából a finále bordalt, melybe már az utczán kezdett, s csak azután köszönt jó estét.

— Ma nagyon jó kedved van Ignáczom . . .

— Szerfölött jó! . . Ma képes volnék a Károlylyal muzsikáltatni magamnak és adnék neki ötven pengőt . . .

Az öreg szörnyüködött.

— Meggondoltad-e, mit mondasz? Ötven pengőt? Hogy adnál annyit. Hiszen te nem vagy földesur. — Éppen ez a hibátok nektek fiataloknak, hogy a mint lá-

tom, nagyon szomorú úton indultok . . . Kezdetek a luxus után kapkodni s egyszer úgy jártok, mint az urak szoktak járn.

Ignác ezüstgombos sétabotját lecsapta az asztalra, letette szép fényes kalapját, keztyűit bele dobta, azután felfújta állát szép fehér kráglijában, miután gyönyörű smaragdtűjét megigazította sálján, s ujjaival nekirontott természet által fodrozott sötét fekete füreteinek.

— A manóba! a mai nap többet megérdemel ötven forint borraivalónál . . . A mai nap csupa terno . . . Egy szép nyerges paripát vettem potom áron, — ezer forintot dupláztam, — egy gyönyörű szép leányt tettem magamra figyelmessé, — s a mi legfőbb, azt a hirt hozom, hogy az Endrényi tömeg árverezésének határidejét mához egy hónapra tüzték ki.

A jó hír az öreget engedékenynyé tette.

— Tudod-e, hogy ezen némileg aggódtam már?

— Miért? kérdezte Ignác elbizottan.

— Tudja Isten, nem tudtam s nem is tudom magamat feltalálni ebben az ügyben . . .

— Mint minden a világtól elmaradt öreg, — válaszolt mosolygva Ignác...Százszor meg százszor megmagyaráztam neked tételről tételre s te nem akartál hinni. . . . Ime az én szavam teljesedett . . . Mondtam, hogy csak bizd reám a felszámolást . . . Most ime milyen jól jártál.

— Voltak dolgok, melyeket nem láttam elfogadhatóknak . . . szólt aggódva az öreg . . .

— Öreg szörszálhasogató vagy! . . . Hányszor mondjam még, hogy a törvényszék követeléseink minden tételét elfogadta, s kielégítendőnek nyilvánította . . .

— Nem hittem!

— Most már csak hiszed, miután az árverést kitűzték s a legelső törlesztés a mi javunkra történik . . . Azaz, hogy az egész . . .

— Hogy lehet az? . . . szólt az öreg, mintha ezen maga is szörnyűködnék . . .

— Oh be feledékeny vagy! . . . Százszor mondjam el! . . . Ime elmondom megint . . . A negyvenezer forint kölcsön 16 évi kamatjával együtt 104 000 forint.

Az öreg fejét csóválta . . . s ismét kötekedett.

— Tíz perccel igen, de nem hat perccel. Hát helybenhagyták volna a tíz perccel? . . .

Ignác mosolygott.

— Perczel! Mit feszegeted te nekem itt azt, hogy tíz vagy hat . . . Örülj, hogy volt eszed, mikor az öreg Endrényivel kötöttél, hogy nem perccel, hanem 4000 forint évi járadékot kötöttél ki magadnak . . . Vagy talán félsz tőle most? Mit félsz tőle. A te pénzed volt . . . A te tőkéd . . . vagyonod, birtokod . . . Mint a földesurnak a pusztája. Mennyi jövedelmet húzol belőle, az a te dolgod . . . Elég az hozzá, helyben hagyták a 104,000 forintot. Menjünk tovább: Blauenstein beváltott váltója 4000 frt, Scheiber beváltott váltója 6000, Zweikampfé 3000, Lebzelterné 2600, Frühstücké 3700..

— Oh Ignác! . . . szabadkozott az öreg . . . hiszen a multkor is mondtam már, hogy Scheiber,

Zweikampf s Frühstück váltója már a 40.000 forintba beszámíttatott, csak mert mi beváltottuk, azért maradtak nálunk . . . A Blauensteiné pedig nagyon kétséges.

— Mindegy, de nálunk maradtak, a váltók a mi kezeinkben vannak . . . Mit akarsz, talán bizony nagy-

lelküsködni, s nem is tudná az ember, hogy ki javára . . .

— No jól van hát, beszélj tovább . . .

— Gyapjában és terményekben elvállalt, de nem teljesített kötelezettségek praemiái az 1847. és 48-ki évekről 12,000 forint . . .

— Ez igaz, de én egy olyan jó öreg urral, mint az Endrényi ur, kivel annyi dolgom volt, csak nem bánhattam volna úgy, hogy annyi felszámítást tegyek, amennyi károm nem volt . . . Csak nem húzhatom olyan nagyon . . .

— Az öreg Endrényi meghalt, és gondold meg, hogy károd is lehetett volna . . . Te különben mindig egy nótát fúvol . . . Kedvem volna nem beszélni tovább. De mivel jó kedvem van, azzal főzlek le, hogy megmutatom, miként nekem van teljes igazságom. A praemiákat mindenütt megítélték . . . Menjünk tovább, az 1846-ki szükség idején a parasztoknak általunk líferált gabonáért vállalt kezesség 2800 frt. Ugyanazon évben előfordult legelő- és szénahiány miatt a juhoknak bérelt legelő s téli takarmány 4000 frt. A külföldre vitt dohány közbejárás díjja mázsájától 2 forinttal, 1200 mázsától 2400 frt.

— Ignác! itt is van megjegyzésem. A parasztok még élő emberek, miért addig a kezet bántani, kivált a jó öreg Endrényit . . . A dohány . . . ó te Ignác, minek számítod te fel azt a közbejárást, hiszen az öregnek én azt szivességből tettem.

— Hallod-e atyus? . . . Ugyan bolond volnék, ha mindent föl nem számítanék, a miről irás van . . . Hogy ez mind igazi, valóságos követelmény, meglátszik ennan, hogy az általam előadottakban a törvénytudók perczig sem habozhattak . . . Tesz tehát az összes követelés 144,500 frtot, s ennek a követelés beadásától számított két évi kamatja, no légy nyugodt, itt ötös kamatot számolok . . . ezzel tesz: 158,850 forintot . . .

— Ez mind szép, mind jól van, szólt az öreg kezet dörzsölve — s úgy tudod előadni, hogy az ember úgy elhiszi, mintha csak nyomtatva volna . . . Tehát ez már mind bizonyos, — a felsőbb törvény is helybenhagyta?...

— Pontról pontra. Senki sincs a ki ellenkezöt bizonyíthatna. — Ezen egy cseppet se bánkódjál íó öreg... Miért lenne másé, ha a mienk lehet.

Azután nagyot feszített mellén Ignác s élénken folytatta . . .

— Ah öreg! . . . Mily szép az a tudat, hogy az embert csak pár esztendő választja el attól az időtől, mikor milliomos lesz . . . És nem egy nyomorult gseft milliót értek, hanem valóságos, értékesített, befektetett milliót . . .

Az öreg Ignác csodálattal nézte fiát, a mint a jámborabbak szokták megbámulni az olyan embert, kit maguknál szellemileg fensőbb lénynek tartanak . . . E bámulatba az atyai szeretet büszkesége is vegyült . . .

— Ignác te okos ember, nagyon okos ember vagy . . .

— Látod, mi lettél volna, mi volnál te nélkülem . . . Te neked pénzed van, de nekem eszem is a mai világhoz, míg te nagy lassan pár esztendő alatt csak kétszereznéd értékedet, én tizszerezem azt . . . A hatalmat, melyet egy korszak ad az ember kezébe, ügyesen meg kell ragadni. — Elég sokáig voltunk elnyomott, üldözött szegény faj, hadd legyünk egyszer már urak is. A szitkokért, mocskokért, melyeket türtünk, hadd legyünk most már mi azok, a kiknek hizelegnek... Jóllétünkben részesüljünk mindabban a kényelemben, melyet csak kiváltság adhatott meg . . . Hadd ragyogjon bennünket körül a tehetetlenek által irigyelt fény,

hadd bosszankodjanak azok, a kik ezt eltaszítottak maguktól.

— Ignác! . . . még sem illendő, hogy gyűlölet beszél belőled, — mi azoknak, kikről ily kiméletlenül beszélsz, sokat köszönhetünk. — Máshol sokkal rosszabb dolguk volt hitsorsosainknak . . . Ösmertem egy rabbit, a ki nekem borzasztóságokról beszélt, a mik vele Spanyolországban történtek. — Itt mi szabadon gyakoroltuk vallásunkat mindig, még a török világ előtt is . . . És az okosabbak, hidd meg, jók is voltak hozzánk . . .

— Jók voltak? . . . szólt keserű dühvel Ignác . . . Jók, mikor pénzt kértek kölcsön tőlünk; de mikor a legpimaszabb parasztot is felszabadították, jutottunk e eszükbe? . . .

— Az igaz! . . . Igaz! . . . szólt az öreg sötét keserüséggel . . .

— Öreg! . . . öreg! . . . te gyengülsz, sokat feledsz . . . Az a Regina! . . . az a Regina! . . . sokat árt neked azzal az ő mézes beszédeivel . . . Ne vetközz ki magadból . . . Jusson eszedbe, hogy bármily gazdag vagy, mégis a megvetett zsidó vagy . . . Azelőtt Izsák gazda, a szomszéd! . . . Most pedig az uzsorás . . .

— Ugy van! úgy van! — sziszegte az öreg . . . Igazságod van Ignác. Mi nem tartozunk nekik semmivel . . . Az ő hibájok, ha nem rokonszenvezünk velök . . . Igazságod van Ignác! . . . Hiszen ők zárnak el minden utat előttünk, nehogy fajunk nemesbedjék.

Ignác mosolygott s büszkén felemelte a fejét.

Olyan boldogan nézett maga elé, mintha egy tünemény fényében gyönyörködnék . . . s lelkesülve szavalta:

— Atyus! nem lesz mindég így, megéred az időt, . . . a menny kapui nyílnak előttünk.

Az öreg Izsáknak szája nyitva maradt, úgy megbámulta Ignác rajongó szavait . . .

Ignác az előbbi modorban folytatta:

— Jogaink lesznek öreg, nem leszünk örök igára kárhozthatva.

Az öreg mohón közbevágott.

— Ignác; te tudsz valamit . . . Te neked nagy correspondenczed van, te értesültél valamiről. Mért nem mondd hát meg az öregnek, ha valami jót hallottál? . . .

Ignác önhittén mosolygott.

— Mondtam, hogy ma az örömök postája vagyok! Egy valóságos seco terno vagyok. Az ígéret földének futárja. Tehát érts meg jól: Az ígéret földjének futárja. Ott fönn elvégeztetett a zsidók fölvételi jogosultsága.

Az öreg örvendve összecsapta a kezeit, s azután a fősvény rendesen telhetetlen természetével kérdezte . .

— Hát még?

— Egyelőre elég ez is . . . Én már ezt régen gyanítottam, — de neked ez is meglepetés lehet. — Most már mondhatom, hogy bizonyos.

— Bizonyos.

— Annyira bizonyos, hogy én már előre némi tervekkel is foglalkoztam . . .

Az öregnek arcza hirtelen ijedtté vált, meghök-
kent.

— Az ég szerelmére! . . . talán csak nem akarnál
földet venni . . .

Oly kifejezéssel mondta ezt, mintha ezt a dolgot
valami nagyon félelmesnek tartaná.

— Minek az a föld? — A pénz pénz marad és
mozog és kamatot hoz. — Miért vennél te földet? Hi-
szen a földesurak a kik bírják, azok is megbuknak
miatta . . . Nem hozza be a kamatot, sok teher jár
vele, nem bírja meg, nem fizeti ki magát. Te is ugy
akarsz járni, mint a földesurak. — Ez volt még hátra . .

Ignácز folyvást boldogan mosolygott . . .

— Hallod-e öreg? Meggyőződhetél már e felől,
hogy ki vagyok én, és mi vagyok én . . . Én a világ
számító szellemével haladtam. Nem vagyok én bolond,
hogy valamely összeget ne kétszer annyi értékbe fek-
tetnék . . . Egy esztendő mulva kezedbe adom a befek-
tetett összeget s mit mondasz akkor, ha a megvásárolt
föld még is kezemben marad . . .

Az öregnek a szavak nagy meglepődésére és gyö-
nyörüségre szolgáltak, azért is kíváncsian firtatta:

— Hogyan, miképen?

— A mához egy hónapra tartandó árverésen az
Endrényi-jószágot meg kell venni . . .

— Nem nem!; szólt némi szégyenkedő vonako-
dással az öreg . . .

— Miért ne! Talán bizony, hogy egy bajor vagy
württembergi vegye meg. A földesuraknak nincs pén-

zök. Miért engednék idegennek. Kivált ha haszon mutatkozik . . .

— Az igaz . . . az igaz! válaszolt az öreg meggyőződéssel . . . s némi csodás bámúlattal. Istenem! mint tudsz te számítani . . .

— Hallgasd csak és akkor beszélj, hogy tudok számítani . . . A birtokon fekszik 158,950 forint követe-
lésünk, a törvényes eljárási költségek 4614 forintot
tesznek, a kezelési díjak 2750 forint, két évi adóhátra-
lék 8900 forint, összes teher 176,672 forint; ezen kívül
negyedrészen fekszik 16,000 frt zálogos összeg.

— Értem mind, csak ezt az utolsót nem értem!..
Mit jelent az a 16,000 forint zálogos összeg . . .

Ignác mosolyogva egy iratot vett ki a zsebéből,
s oda tette az öreg elé . . .

— Azt, hogy az öreg Endrényi birtoka negyedré-
szét 16,000 forintban birta, s az annak nyolczszoros
árát éri, s én ez iratot mint engedményt négyszáz
pengő forinton megvettem, a negyedrészt tehát 16,400
forinton magunkévá tesszük.

— Hisz ez a legtisztább út . . . szolt az öreg
megnyugodva . . . de hát a többi?

— Az egész birtokot 200,000 forintra becsülték.

— Csak olyan kevésre . . .

— Hja! felelt Ignác mosolyogva, a birtok árát
a sanyaru időjárások, s a rajta fekvő terhek nagyon
meg szokták törni. Magam is elismerem, hogy kétszer
annyit ér, azonban más még sem fog érte annyit ad-
hatni, mint mi . . . A negyedrészt 16,400 forintnál

senki sem adhat többet . . . s a többi harmadrész nem rúg fel a 200,000-ig . . . rajtunk marad a rajta fekvő terhek erejéig. — Azután pár év múlva rendbe hozva, kicziczomázva, szabad kézből kétszer annyi áron megveszi egy bevándorlott lovag, ki ide jött szerencsét próbálni . . . Nos? Nem tiszta üzlet ez? . . .

Az öreg Izsák pár perczig bámúlt és a fejét bölongatta, azután boldog gyönyörűséggel rebegte:

— Oh Ignác! te nagy ész vagy! . . .

— Minthogy elismered, hogy nagy ész vagyok . . . hát most már nem kérek tőled mást: adj nekem egészen szabad kezet ebben a dologban. Jobban tudok hozzá mint te, nem vagyok lusta és habozó mint te, hanem neki vágok bátran a dolognak. Kívánj nekem és magadnak a gsefthez szerencsét! . . . Ruházd át reám törvényesen ezt az egész illetőséget, hogy személyesen a magam nevében működhessem . . . Azután nyúlj be a tárczádba, adj nekem onnan akár készpénzben, akár váltókban negyvenezer forintot . . . Akkor az egész bizonyosságáról jót állok . . .

Az öreg, a ki szeretett és megszokott úr és fő lenni házánál, az ajánlaton, mely némileg kisebbíteni, s alárendelt szerepre szorítani látszott őt, meghökken . . . — Habozott, tévovázott, pedig a meggyőződésébe átfészkelte nyereségvágy ingerelte — Szerette volna a két dolgot izlése szerint összegyeztetni . . . Fejét vakarta . . .

A nyereséget senkisé sem szalasztja el örömet . . . de a hatalmat sem adja ki senki örömet a kezéből.

Ignác már kéziratot nyújtott elébe, a tollat is kezébe adta, csak alá kellett írni.

— Várj csak . . . szólt az öreg . . .

Ignác türelmetlen bosszúsággal kérdezte:

— Nem bízol bennem?

— Számításaidnak hiszek, felelt az öreg . . .

Ignác erre kevély pöffeszkedéssel, neheztelve mondta:

— Vagy talán magamnak, karakteremnek nem hiszel.

Az öreg habozva felelt:

— Nem! nem! Ne úgy vedd a dolgot! . . .

— Azért mondom, szólt Ignác magából kikelve s dühösen megragadva az asztalon nyugvó papírt, mert akkor széttépem az irományt . . . Itt hagylak mint József a köpönyegjét . . . Járj magad a dolgod után, a hogy tudsz, vagy a hogy nem tudsz. Gyönyörű apa vagy, ha irigyled azt is ha boldogulásodon fiadnak is van egy kis haszna.

— No! no Ignác! szólt kételkedve az öreg s a papírost elvonta kezéből.

Annak pedig esze ágába sem volt azt széttépni. Csak ügyes komédiás volt.

— Ugy is nem voltam egyebed mint szenzálor, buchhaltered, leveleződ, ágensed . . . azt kaphatsz nálam jobbat is . . .

— Hallgass már Ignác! Nem akartalak én megsérteni, hanem ne vedd rossz néven, ha magamat is biztosítani akarom . . . Látod, én életemben mindég így

szoktam . . . Bocsáss ki te nekem neveddel a tőlem átvett értéket fedező váltókat.

Ignác e szavakra durván lelökte az asztalról szép fényes kalapját, s újra izgatottan kapott az irathoz. Az öreg megint elkapta előle.

— Add ide! Add ide! semmit sem akarok veled.

Az öreg mentegetni kezdte magát, s Ignácznak ezzel mutatta, hogy ügye már félig nyerve van . . .

— Látod Ignác, te neked valami bajod is eshetik, meg is halhatsz.

Ignác kaczagott, s szívtelen gorombasággal förmedt az öregre.

— Még ő beszél az én halálomról . . . Ez csak kifogás . . . Mért nem vallod be, hogy becsületemben kételkedel . . . s miért? Van nekem ágyasom, vagy szeretőm, hogy annak javára megcsaljalak? Háládatlan öreg! Érdemlem ezt tőled . . . Add ide, hadd tépem szét az írást. Azután fizess ki tizennyolcz esztendei fáradozásoméért. futkározásoméért. Blauenstein 2000 forintot ad évenként a főügynökének. Fizess ki!

Az öreg kétszer is szóhoz akart jutni, nem bírta. Hol elsápadt, hol vérpiros lett, sajnálkozott s egyszersmind szemrehányást is tett magának a megbánásokért. Habozott, de a mellett rettegett is, hogy nem csak ily jeles ügynököt, hanem egy bámúlt fiút is elveszít, a tollat kezébe vette . . . akkorát sóhajtott, hogy a kő is megszánta volna.

Ignác és az ő keze egyszerre értek a papírhoz. — Ignác akkor kapta el, mikor már alá volt írva, —

s nem is azért, hogy széttépje, hanem hogy zsebre dugja.

— Jól van-e? szólta az öreg fuldokló sóhajjal...

— Most már jól van! szólta Ignác dühét kifújva.

Az öreg lehajtotta a fejét, hogy kinyugodja azt a nagy erőmegfeszítést, melylyel magát megcsigázta...

— Látod így kell édes öregem, — szólta Ignác az öreg képét megsimogatva. azután kezét ajkaihoz emelve. — Most már okos vagy, így szeretlek, ha hallgatsz az észszerű beszédre . . . Most már a pénzt és azután tisztában leszünk.

Olyan körülmények közt, mikor a meg hasonlítás állt küszöbön, a hízélgés legközelebb áll a szívhez. Az az engesztelés jellegével bír.

Az öreg, mintha hajlandó lett volna magát tartani hibásnak, érzékenykedni kezdett . . .

— Lásd Ignác fiam, ugy-e jó ember vagyok, — jó ember vagy te is . . . Nem tehetek arról, ha én egy régi nehézfejű vagyok. Nézd el . . . Szeressük egymást . . . Ne legyen mi köztünk semmi kellemetlenség . . . Adok pénzt is . . . Mindent megteszek. Csak azt ne halljam, hogy te itt akarsz hagyni . . .

E szavai után aggódva tekintett fel.

— Be vannak-e csukva az ablaktáblák . . .

— Hogy ne volnának édes öregem! szólta Ignác megnyugtatóan.

— Tudod, nem szeretném, ha látnák, hogy ennyi pénzt tartok a háznál.

Az öreg szekrényéhez csoszogott, s a mint azt

kinvitotta és előkereste az Ignác által kívántakat, s a mint Ignác is ott állt az asztal mellett és sóvár vágygal várta kívánsága teljesülését, az éj előhaladt órájában pillanatnyi zörejt hallottak.

Mindketten felriadtak. Az öreg rémülten nézett fiára, s szinte megnyugodott, mikor Ignáczon legkisebb váltózást sem látott . . .

-- Mi volt az? kérdezte ijedten . . .

Ignác mosolyogva mutatott a baloldali ajtó felé . . .

-- Bizonyosan Regina, még mindig fennmulat románjaival. Egészen beleöli magát a románokba . . . Mi okosabbak vagyunk, komoly olvasmányokkal foglalkozunk . . .

Ez ötletén azután kacagott . . . Az öreg megmagyaráztatta magának az élczet, s ő is nevetett . . . Jól esett neki, hogy pénzétől való megváláskor valamivel vidámíthatja magát.

Neki ültek s mintha csak hitelező és kölcsönvevő volnának, pontos vigyázattal olvasták . . . Egy, . . . kettő, . . . száz, . . . kétszáz, . . . ezer, . . . kétezer, ötös, tizes és százas bankjegyeket . . . egész huszezerig . . .

Ignác nem ütődött meg, hogy a kívánt negyven-ezer forint ki nem telt, sőt szemrehányással figyelmeztette az öreget.

-- Oh öreg! Hát te ennyi drága pénzt hevertetesz!

— Csak ma, tegnap, meg tegnapelőtt kerültek haza, felelt az öreg vizsgálatással.

— Most pedig adj a többire váltókat, s ha a nálad levők nem fedezik, bocsáss ki annyit, a mennyit . . .

Az öreg mély sóhajjal nyúlt váltói után, s ujjai-
val egyenként oda csúsztatott annyit, a mennyi még
kellett . . .

E műtét után, mint a kifáradott ember, nagyot
fújt . . .

— No látod Ignác, mennyire szeretlek . . . Ugy
szólván mindenemet átadtam neked . . . Most már
ha rossz ember volnál, akár koldússá tehetnél . . . Töb-
bet adtam neked 150,000 forintnál a kezedbe. Magam-
nak alig maradt hat ezer forint értékem. Még ezt a há-
zat is ráíratam a nevedre, hogy a százalékon ne kel-
lessen majd fizetni . . . Vigyázz Ignác, meg ne ronts.
— Boldogulj. Hanem megmondom, hogy nem ajándék
ám ez, hogy mindezeknek fele a Regináé . . . Nem kí-
vánok a nyereségből semmit, de azt csak Isten és ember
előtt láthatod, hogy a perczentet majd tartozol meg-
fizetni. Nem is kívánok többet tőled csak nyolcz per-
czentet . . .

— Én adok neked tizezt, felelt Ignácz kevélyen.

Az öreg keblére ölelte őt, s érzékenyen rebegte:

— Ignác! te nagyon becsületes ember vagy . . .

Öllekezésüket hangos zörgetés zavarta meg. Az
udvar boltíves kapuját valami durvább tárgygyal
kezdtek zörgetni. Inkább dőngetés volt az, mint zörge-
tés, inkább követelést, mint bekéredzést fejezett ki . . .

Egy másodperczig sem szünetelt a zaj, türelmet-
len sürgetéssel folyvást hangzott . . .

Az öreg és Ignác az első ütésre felriadtak s kérdőleg bámúltak egymásra. — Azután még mielőtt e szokatlan éji látogatást fejtegetni iparkodnának, mohó sietséggel kiki eltakarította az asztalról a maga részét. Az öreg szekrényébe dugdosva fennmaradt irományait, izgatott sietséggel becsukta azt.

A dübörgés egyre hangzott . . .

— Csak nem rablók? kérdezte az öreg a félénk önbiztatás hangján.

Ignác nemei intett fejével, s hideg nyugalommal válaszolt . . .

— A rablók alattomos és óvatos vigyázattal járnak, érdekükben van semmi zajt sem csinálni . . . Maradj! Én kimegyek megnézni és tudakozódni, mert a mint látszik, nem akarnak felhagyni zörgetésökkel . . . Az ablak alatt lépteket, fegyverzörejt hallok. Itt valami rendkívülit sejtek.

Ignác gyorsan a tornácra nyíló ajtó felé sietett . . .

— Ignác . . . édes Ignác! . . . Vigyázz magadra . . .

— Légy nyugodt — felelt az kilépve s kezével az öreget bátorságra s maradásra intve.

Az öreg kimeredt szemekkel nézte Ignác sebes eltűnését, s míg tagjai nyugtalan reszketését leküzdeni iparkodott, Ignác mint egy hős tűnt föl szemei előtt, s felkiáltott:

— Ah! milyen bátor ember! . . .

A zörgés e közben megszűnt s nyugtalan, érthe-

tetlen zсібaj váltotta fel, mely az udvart és a tornácot is belármázta. Az öregnek feszült várakozása inkább bosszantóvá, mint kínzóvá vált.

Már azon a ponton állott, hogy Reginánál keresen egy kis megnyugvást . . . Oda lépegetett ajtajához, Regina szobájából a csend, a nyugalom majd biztatólag hívta őt . . . majd e zсібajnak közepette is az ottan uralkodó makacs némaság kellemetlen szorongással lepte meg. Kezét habozva emelte fel, hogy koczogtasson. Ha még fel nem ébredt, vajjon felriassa-e csendes álmaiból a szegény leányt . . .

A bátor ember visszatérte rögtön elvonta e szándékától. Hozzá sietett.

— Nos? kérdezte az öreg sürgetőleg.

Ignác arcában s magaviseletében nyugodt volt, s a körülmény jelentőségét azzal akarta kisebbíteni, hogy fitymálva adta elő értesülését:

— Egy kóborlót keresnek a biztonsági örök!

— Az öreg összecsapta kezeit.

— Egy kóborló! bizonyosan rabló! . . . És itt keresik az én házamban . . . És hátha itt bujhatott el valahol az istállóban vagy a félszerben . . . Oh teremtőm! ha arra gondolok, hogy esti kilencz óráig, úgy szólván egyedül voltam . . . Milyen veszedelem érhetett volna . . . Csak hadd keressék! . . . Mondtad-e nekik, hogy csak keressenek ki minden zugot . . . Biztattad-e őket . . . Adtál-e nekik vezetőt . . . Adtál-e nekik lámpást . . . Mondtad-e nekik, hogy még a tyúkólakat is meg kell vizsgálni . . .

— Fölösleges! . . . Ugy is a legutolsó szalmaszálig felhánynak mindent . . .

— Jól teszik! . . . Igen jól teszik . . .

Mintha e dicséretnek és elismerésnek lett volna kielégítő része, e szavaknál az ajtó tekintélyesen felnyílt, s míg két biztonsági őr az ajtónál maradt, a vezető hivatalos méltósággal belépett. — Az öreg egy védangyalt látott benne.

— Uram! — szólott az elegendő illedelemmel, — miután odakivül hasztalan kutattunk, most a szobákat fogjuk rendre átvizsgálni . . .

Az öreg helyén valónak találta, hogy szivélyesen mosolyogjon . . . Azonban hogy a szobákat átnézzék, ez előtte különösnek és érthetetlennek tünt föl . . .

— A szobák! kérem miért?

— Hát ha itt van?

Az öreg szivélyes mosolya nem szűnt meg . . . de csodálkozása sem.

— Itt? Bizonyosan mondhatom, hogy itt nincs . . . Hogy volna iti? Mikor mi magunk itt voltunk.

A vezető kíséretül két ört vett magához s megindult a Regina szobájával szembeeső ajtó felé. Az öreg hagyta . . . Belépett . . . Onnan ment a másik szobába.

Pár percz mulva visszatért eredménytelenül.

— Igaza van! Csakugyan nincs! Most már csak még ez a szoba van hátra, — szólta Regina ajtajára mutatva . . .

Az öreg elébe állott s gyöngéden figyelmeztette . . .

— Kérem! Ez a leányom szobája! . . . S ő már lefeküdt. Az ágyában van . . .

— Nem tehetek róla, — felelt az közömbösen.

Az öreg nem bírta visszatarítani, hogy nemtetszést ne mutasson.

— Értse meg kérem, hogy ágyában van, — le van vetkőzve, úgy a mint a nők szoktak, ha álomra bocsátkoznak . . . Ott soha se volt még idegen férfi . . . Oda nem mehet férfi. Mit gondol? A leányom renoméja függ attól . . . Nem szabad úgy látni őt . . . Talán el is ájulna szégyenletében . . . Én azt nem engedhetem . . .

— És hát ha ott van, a kit keresünk . . .

— Istenem! Mindenhatóm . . . Mit beszél! . . . Ott? Egy férfi az én leányom szobájában, — szólt az öreg megrémülve e gondolaton . . . Szörnyet halna az a leány, ha valósággal ott lenne . . .

— És hátha nem hal szörnyet . . . hát ha meggyezésével volna ott . . . szólt a vezető, szemöldeit ránczba szedve . . .

— Mit, leányomnál férfi az ő tudtával? — förmedt fel az öreg . . . A száját piszkolja be, a ki ezt mondja. . . . Tisztább az ő erénye, mint a brilliant fénye . . . Ártatlanabb ő, mint a fehér liliom . . . És az ő lelke az én lelkemben lakik . . . Az ő szíve csak minket ösmer . . . A hol ő lakik szenthely az, melynek függönyét, mint a frigyláda szentélyének függönyét, érinteni sem szabad . . . s ő e szentélyben alabastrom tábla . . .

— Öreg uram — szólt a vezető a mosoly és bo-

szankodás között tétovázva, — hogy minden kétségeket eloszlassunk, kérem költse fel leányát és értesítse hogy öltözzék fel . . .

— Épen ezt akarom tenni, — felelt az öreg, kapzsi sürgéssel az ajtóhoz sietve.

Míg kezeit az ajtó kilincsre rátette s azzal gyöngéden zörgetett . . . a vezető komoly nyugalommal, Ignác pedig hideg közömbösséggel várták a jelenet fejlődését.

Odabenn halk suttogás folyt, mely a lélekzetnél is kisebb, mely abban a pár lépésnyi körben, melyben születik, egyszersmind el is hal . . .

Az öreg türelmét nem veszve, zörgetett:

— Regina! Regina! — szólt rendes, majd emelkedettebb hangon.

Regina nem felelt.

— Regina! Nyisd ki! . . . szólt az öreg most már izgatott és eléggé erős hangon.

Regina, mintha határozott volna, válaszolt:

— Fekszem, nem nyitom ki . . .

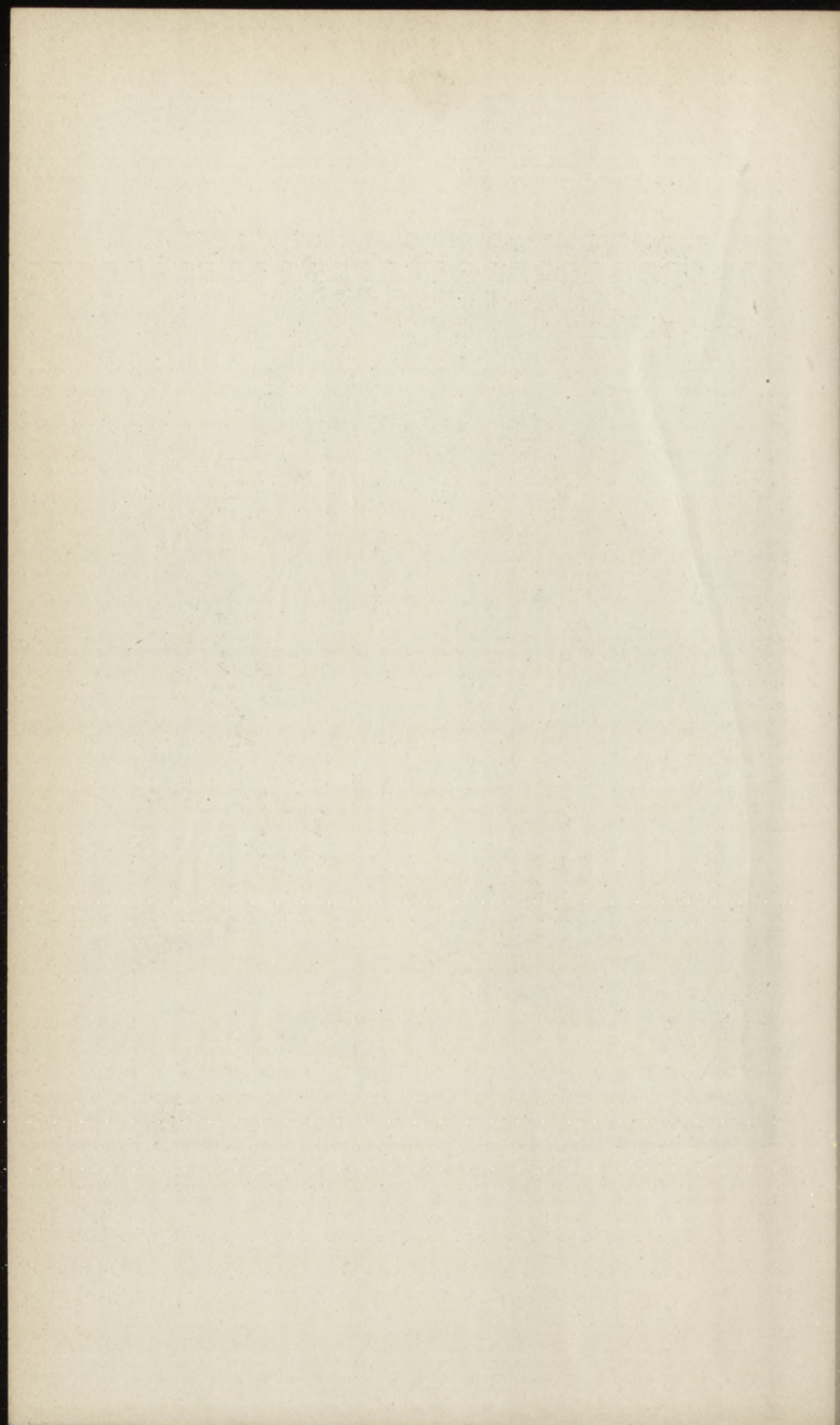
— Oh Regina! kérlek szépen nyisd ki, mert különben van itt valaki, a ki ki fogja nyitattni kívülről, ha te ki nem nyitod . . .

Pár másodpercnyi szünet és tétova állt be, mind kívül mind belől.

— Ugy van! Nem fogok várni! Kinyitatom! — szólt az öreg megett egy hang türelmetlenül.

Most egyszerre a zárban fordult a kulcs, s míg fordult, beszélt valaki belőlről:

— Nincs szükség . . . az ajtót erővel felnyitni, s behatolni egy leányka szobájába, im az ajtót kinyitjuk . . . és én itt vagyok.

Az ajtó kitárult . . .

Az öreg, mintha izzó vas érte volna, riadva szökött el onnan, azután kétségbeesve meresztette szemeit a megjelenőre.

Az ajtóban egy szürke köpenyes idegen férfi jelent meg . . . Tehát csakugyan valaki volt a Regina hálószobájában.

A vezető még meglepetésében is ráért egy, a leány erényére célzó, gúnyos mosolyt dobni az öreg felé . . .

Ignác többet tett, ő gúnyosan kaczagott. Egyedül a fogoly ért rá még szomorú helyzetében is e gúnyos mosolyokat visszautasítani.

— Uraim! e derék hölgy erényét semmi vád nem érheti.

A vezető megtalálta, a kit keresett. Ugy hitte, semmi dolga többé, hatalma alá vette foglyát s távozott vele . . . s csak úgy félvállról hallgatta a mentegető Ignácot, ki ötször is ismételte:

— Higyje meg, mi tökéletesen ártatlanok vagyunk a dologban.

Az öreg ott állt kővé meredve, a szégyenülés kinzó fulánkjával, marczangoló fájdalommal és elkecseregéssel, mely vad haraggal izgatta . . . Regina ajtajáról nem bírta elvonni vérben forgó szemeit, ajkait a düh forró lehellete rezgette.

Összeomlani, megsemmisülni látta legnagyobb boldogságát . . . Az alabastrom szentség összerogyott, a gyalázat sarába hullott. Minden tagján, melynek legkisebb porczikája égett, érezte ez undok sár hidegét . . . És ő néma volt, nem bírt mozdulni. Holott őrzöngve rohanni, kiáltani, bögni szeretett volna, szitkozódni, átkozódni . . . Megátkozni azt, a kit szíve legérzékenyebb részével szeretett, nemcsak megátkozni, hanem megfojtani, — marczangolni, tépni s örült undorral összepökösni. Azért, hogy őt és magát úgy meggyalázta.

E löporos hordó mögött, mely csak az ellobbanó szikrát várta, ott állott Ignác kárörvendő arczával s gúnyos mosolyával . . . Ő tartogatta készen azt a szikrát.

Regina pedig a mint egy zselyébe hanyatlottan ott ült, a nyitott ajtón keresztül mindent látott, s mivel mindezt látta, értette és érezte is azt. Értette az óriási megbecstelenítő gyanut és érezte annak borzasztó súlyát, melylyel számot nem vetett . . . Arczára vonta kezeit és sirt.

Mögötte is állott valaki, hanem az vigasztaló örangyal volt, a ki szeliden simogatta fejét s hófehér kezeire forró könyeket hullatott . . . Móricz állt ott, sápadtan, még sápadtabban, mint a többi . . . Szegény Móricz, talán magát vádolta.

Ez elég volt Ignácznak arra, hogy a készen tartott szikrát oda dobja.

— Ugy-e megmondtam, öreg, hogy ebben a lány-

ban sem lesz örömed, hogy ez is gyalázatot, szégyent hoz fejedre. Im, ez a leány, egy . . .

Az öregnek szétpattantak kötelékei. — Mint egy dühödt vad rohant e szavakra a nyitott ajtó felé, szemében villám, ajkán a legrútabb szitok.

Az ajtó küszöbén újra leszegeződtek lábai, tajtékzó ajkai folyvást átkot szórtak és még sem birt előbbre hatolni. Egy parancsoló hatalom visszatartotta őt.

Nem Ignác volt az, ki a legkisebb mozdulatot sem tett visszatartására, sem Móricznak felemelt s óva visszaintó keze, hanem a tiszta kebel, a megbántás önérzete által ismét felemelt Regina tekintete.

Regina nem várta be a támadót; fölemelkedett. Könnyeit daczczal letörlé, büszkén szembeszállt a meggyalázó szavakkal, . . . a megszegyenítéstől kipirult arca magasztos, fenséges tekintetet öltött . . . mely parancsolt . . . Egy becsületében megsértett leány, a legengesztelhetlenebb s legerősebb tud lenni. Mig szemérme miatt sirt, addig megbántatása miatt gyűlölt.

Az öreg megállt, de egyre szórtá szitkait és átkait.

— Szemét leány! ki dáma-házzá, bünbarlanggá alacsonyítottad házamat, ki összetépted, szétgázoltad becsületedet . . . Pusztulj! . . . Undok leány! Szemét leány! Te alávaló!

— Elég! szólt Regina büszkén. Nem szükséges tovább szitkozódnod.

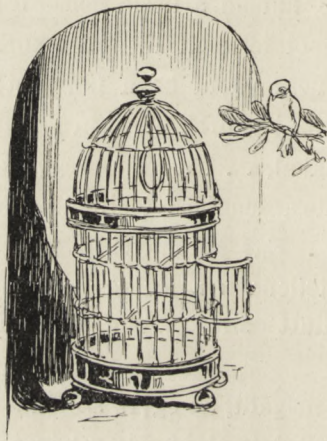
Azután mély sóhajjal tette utána:

— E meggyalázó szavak után ugy sem maradhatnék tovább egy pillanatig sem e fedél alatt.

Egy kis batyut, melyet hirtelenében összekapdosott, hóna alá kapott, megfogta Móricz kezét s a folyósóra nyiló ajtón, mely most már őreitől megszabadult, vele eltávozott.

— Ne sirj, Regina, — szólott hozzá Móricz zokogva.
— Jó az isten, meg fog segíteni.

— Nem sirok! — felelt büszkén Regina.

XIII.

A LÁTSZAT KÖVETKEZ- MÉNYEI.

ÁSNAP volt miről beszélni a városban. Mindenki arról a titokzatos és érdekes eseményről suttogott, mely a mult éjjel a dúsgazdag Blitz Izsák házánál történt. . . . A város mindennemű köreinek csendjét felzavarta ez. A hír olyan jellegű, mint a szél, gyors szárnyu és korlátot nem bír elviselni, erővel terjeszkedik, . . . valóságos ragály, lehelletről lehelletre száll tovább, . . . viszketeges inger, mely űz, hajt, pihenni nem hagy; lázas nyugtalanság, mely akaratlannul érint; villanyütés, melynek folyamát vagy akarják vagy nem, a vele érintkezésben levőknek tovább kell adniok. — Mikor az idők változásának azt a szokásos frázisát használják, hogy van valami a levegőben, — akkor mindig a hír az a láthatlan elem, mely a légben van . . . E közös vagyon, hasonlóan a levegőhöz, a szerint változik, a mint a mocsárok kigőzölgésével vagy virágok lehelletével vegyült szárnyalásában.

Hogy az emberek érzelmeik és értesülésök különféleségénél fogva ugyanegy ügyet rendesen különbözően fognak fel, s ugyanazt a közvéleménytől eltérve, gyakran egészen másként itélik meg: az a megtörtéteknek lényegén mitsem változtat.

Az igaz, akár a nyilvános helyeken, akár a magánházaknál, akár az irodákban folyt a beszéd erről az eseményről, — és pedig általánosan folyt a következő nap, — mindenik előadó a legjobban értesültnek tartotta s adta ki magát. Vegyészi hasonlattal érve: a szószátyárság a hányféle savany volt, annyiféle ízt adott a compositionak. — Azonban lett legyen az bármely halandó, ki az egészből egy érdekes regényt szöni hivatta érezte magát, lettek legyen Futkay füszeráros, Húzodi senátor. Timian vagy Kalimander tollnok és gavallér urak, minden különböző pártnézetek mellett is a szerelmet vegyítették a játékba. Akár részvét, akár csak a legmindennapibb pletykaság színezte is előadásukat, a czélzás el nem maradhatott. A látszat egészen Regina ellen szólt; az elfogott egyént, bárki volt is az. némelyek szerint külföldi gróf, mások szerint belföldi báró, a leányka szeretőjének tartották . . . Némelyek a szomorú csapáson, mely a leányka sorsát ezzel érte, szívök szerint sajnálkoztak, mások ellenben még ráérttek a különös éji meglepetést tréfás megjegyzésekkel is kísérni. — Ha a leírás különféleségében nem is, de ebben az egyben, hogy egyszersmind szerelmi kaland vagy épen régen hiven őrzött szerelem fedeztetett fel, úgy szólván mindenki, ki Regináról beszélt, egyhangu-

lag megegyezett. Ez a hit az által, hogy Regina atyai hajlékát elüzetve hagyta el és egy megvetett fiu nyomoruságos hajlékában, a szegénységben keresett menedéket, még jobban erősödött.

A jobbak és erősebbek dicséretére legyen mondva, Regina sorsa őszinte sajnálattal és könyekkel is találkozott . . . Ezek előtt az eseménynél ő lett a főszereplő, a ki mögött még az éji történet főalakja maga is elenyészett s feledésbe merült.

Mindenek felett volt pedig valaki, kit ez a történet kétszeres erővel sujtott.

Egy csapás is elég öldöklő lett volna, s ez a szerencsétlen kettőt érzett egyszerre.

Az egyik csapás, a szomorú kifejlődés, az elfogadás; a másik csapás, melyet igazán villámcsapásnak érezhetett, a Regina neve volt.

Azokon, a kik ezen esemény körülményeiről magokat a legjobban értesülteknek hitték s legkevésbé voltak értesülve, azok, a kik ennek a titoknak szálaít hírták, jó izüen mosolyoghattak volna, ha a hatás lesujtó csapásának s kinjainak harczaira nem lettek volna kárhoztatva.

Móricz, Regina, Szabadi, az özvegy, Laczi és Juczika.

És még ezek közül is mindenik a titok más-más szálaínak volt fájdalmas birtokában, mely a másikéhoz csak az érdekelt személyiséggel szövödött.

Épen azért, a hány szál volt az, annyi fádalmas hírt érintett . . . Mint egy családfőnek véletlenül jött

halála nemcsak összezúzza a sziveket, hanem összekuszálja a viszonyokat s határozatokat, terveket állít s szakít meg, irányokat változtat, kényszerüéseket teremt s befolyással és parancsoló intézkedéssel szerepel az életben maradott egész földi pályájára: ugy ezek az egy központ körül forgó emberek is öntudattal vagy öntudatlanul, ily befolyás küszöbére lökettek.

Az érzelmek kínos hatása alatt szívök és lelkök felcsigázott munkásságot kapott, mely munkásság — bár keserübb vagy szelidebb pillanatban tápot keresett magának, — épen e pillanatok hasonlóságához képest alkotta az egyiknél is, másiknál is a különbözőbb érzelmeket.

A nélkül, hogy sejtenék, ez az egy esemény határozott felettök, a mint befolyásos volt érzelmeikre, befolyásos maradt nézeteikre, gondolataikra, cselekvényeikre.

Hányszor elmondjuk életünkben: ha ez meg ez nem történt volna, mi másként ütött volna ki ez meg e számításunk! . . . Mi más folyama lett volna életünknek! . . . Ilyenkor mindig arra a véletlenre czélozunk, melynek sziklájába hajónk ütközött.

A fennebbi szomorú esemény alakjai is bizonyára el fogják ismerni, hogy a pillanat, melyet most átéltek, sorsukra elhatározó befolyást gyakorolt.

Laczi egyike volt azoknak, kik a megtörténteket leghamarabb tudták meg.

A külvárosi kis bolt előtt szorongva várta Móricz megérkezését. Azt hitte, hogy kerülő utakon má-

sodmagával fog oda megérkezni . . . Csakugyan másodmagával is érkezett, de nem azzal, a kire Laczi számított.

Bár Móricz kiméletesen kezdte a szomorú dolgokat elmondani, lesujtott tekintetéből, könnyes szeméből Laczi a rettegett valót már megfejtette magának.

Móricz azután megismertette a szomorú történet részleteit.

Laczi Móriczot forrón keblére zárta, az örök barátság szent érzelmét kérte tőle, majd Regina fehér kis kezét áhitattal emelte ajkaihoz.

Regina feltűnő szépségét, mely máskor a gyönyörködés ámulatára ragadta volna, nem bámulta meg. A bájos szépség szabatosága, a kellem varázsa, mely a lányka egész lényén előmlött, nem idézett csodálkozást, hanem most ennél sokkal maradandóbb benyomást vésett szívébe: a tiszteletteljes rokonszenvet, mely a költői érzésű keblekben, minő az övé volt, a testvéri szeretet melegségével, s az ábrándok rajongásával párosul. — Lelkében ő is örömet adott helyet annak az álhiedelemnek, hogy a szív édes szerelmét tekintse a szétrobbantott szövevények mozgató erejének, s Regi-
nát a Móricz és Gyula között támadt összeköttetés erősítőjének. Kiméletes szerénysége nem akarta ennek édes titkát kutatni; hitte s épen ezért az érzékeny gyöngédség nem engedte a bizonyynyal fájó húrt érinteni.

Az éj hátralevő része sem lett a nyugalomé. Hogy birnának aludni, pihenni azok, kiknek háborgó lelkei a testet is folytonos lázban tartják . . . A kik ily hatal-

mas megrázkódáson mentek keresztül, legfőlebb csak kimerülni tudnak s lelkük ilyenkor nem a jövőn, hanem a jelenen tévelyeg, s mint szárnyaszegett madár, az óhajtott zöld bérczek, a szabad magas légtérbe emelkedés helyett visszazuhan a földre.

A mint a szerény hajlékban egymással szemben leültek, úgy maradtak. Kimerülve, lehorgasztott fejjel, s ölbe hanyatlott kezekkel, néma, merev bámulásban, nehéz sóhajtások és még nehezebb szívfojtódások között tölték el az éj hátra levő részét.

Mikor a hajnal legelső sugara megjelent az ablakon, Laczi mintha kóros álomból ocsudott volna föl. Nehézkesen fölemelkedett. A vágyat, hogy testvérével beszélhessen, egész ez ideig nem bírta kiűzni szívéből. E gondolatai közepette Szabadi jutott eszébe s annak közbenjárása útján hitte a kívánt célt elérhetni. Nem késett

e gondolatát Móriczczal közleni. Móricz fanyar mosolyra vonta ajkait, sápadt arcza elsötétedett. Nem színészkedett, komor tekintetével egyenesen elárulta, hogy nála e terv kellemetlen érzéssel találkozott . . . Nem tetszett neki. — Vállat vont, fejét csóválta, ümmögött, mint az, ki habozik még, s nem meri ugyan kimondani a mit érez, de bántja és szomorítja az emberekben való csatlakozás. — Ha tudta volna, hogy majd Laczival szemben Szabadi is ekképen érez, mindenestre nagyon elszomorodott volna. Két igaz ember kételkedett egyik a másikban. Csak Laczi nem kételkedett egyikben sem. Laczi mindegyiket élénken igyekezett az ellenkezőről meggyőzni. Ha ez sikerült is neki némi részben, a szív fenekén mégis maradt egy kis keserü leüledés, mely odatapadt, s mely a fő'riadt gondolat első benyomásának uralma alatt állott.

Laczi tehát ment Szabadihoz . . . Ott arról értesült, hogy Gyulát, elfogatása után csakhamar, még az éj óráiban, fedezet alatt tovább szállították. Laczira azonban jótékonyan hatott ez a látogatás. Szabadiban résztvevő. szívet, vigasztaló lelket talált . . . Balszam folyt ajkairól . . . Kéz volt, mely könnyet töröl, kéz, mely fölemel.

Mindenki fölemelkedhet, csak az nem, a ki becsületében bukott el. — A ki szembeszáll a halállal, férfi, de nagyobb férfi, a ki szembeszáll az étellel. A ki elcsügged, el van veszve, a ki erélyt, bátorságot, kitarást bir támaszul: az öntudat sziklavárát s a hátralevő egész élet nyugalalmát megnyeri. — A szenvedés azért

van, hogy a boldogság annál édesebb legyen. Nincs igaz és becsületes küzdelem koszoru nélkül . . . Lélek és szív ne cseréljenek soha szerepet, a szív ne járjon ott, a hol a lélek világa van, s a lélek ne alacsonyítsa magát a föld porába . . . Szeressük az eszményeket, de legyen gondunk a valóra is. Ha a szükséges prózát felál-

dozzuk az ábrándoknak, megkop'aljuk költőiségünket. A szegény ember, ki a mindennapi élettel küzd, az ábrándot csak csemegének tekintse . . . Nem ezt akarom ezzel mondani jó fiu, hogy ha élni akarsz, dobd el lantodat. Tudom, hogy boldogtalan lennél, ha így kellene tenned. Az elriadt költészet után a próza keserü, elviselhetetlen. Hanem azt mondom: midön életkérdésről van szó, nem szabad álmodozni, — ott nincs álom, ott nincs képzelgés többé, — ott izzadj, fáradj! — Édes

Laczim, vigasztalódjál, nyugodj meg a végzetén és csak azon légy, hogy foglalkozást találj magadnak. Hidd meg, édes lesz az neked, ha önerőd, saját becsületed biztosítja életedet.

Míg a két jóbarát az okvetlenül szükséges megélhetés különböző módjairól s esélyeiről tanakodott, s csak egy-egy sóhajban emlékeztek az eseményre, mely imént őket megrázkódtatta: távolról sem gyanították, hogy e pillanatok alatt ugyanaz a szomorú történet, mely őket foglalkoztatta, hozzájuk közel, velük egy földél alatt a legédesebb fájdalmak s gyötrelmek szülője lett. — Még csak nem is gondolhatták, hogy ugyanezen háznál rajtok kívül az mást is fájón érdekelhetne.

Pedig érdekelt az sokkal mélyebben, sokkal hatóságosabban mást is. Míg ők saját erejükben, kölcsönös biztatás között, némi megnyugvást találtak, az alatt a ház másik oldalán a fájdalom hiába keresett vigasztalást, nem találta azt sem saját gondolataiban, sem a bánatát megosztó részvevő anya szavaiban. — Ott, a hol mindent elveszítve, mindent eljátszva gondolunk, nincs hatalom, mely rögtön vigasztaljon, ott csak egy újabb fordulat hozhatja meg az óhajtott balsamot.

Ha az erős férfiak is oly soká küzdöttek a megindító hatás alatt, hát a szegény Juczikát mi vigasztalhatta volna meg.

A szegény Juczikát, kinek szíve kellő közepét érte a súlyos csapás, ki szívében vérző sebet, agyában metsző fájdalommal kínzó gondolatot, arcán égető lán-

got, a megalázott női büszkeség, a kijátszott szerelem maró pírját viselte.

Annál a fájdalomnál, mely a szerető szívnek tőle való elszakasztását siratja, még élesebb fájdalom az, mely ehhez járult, hogy épen az által, kit oly forrón, hiven szeretett, egy másiknak öleléseiért kijátszva, megcsalatra látja magát.

Mint csüggött rajta ártatlan és tiszta szerelmének egész ábrándjával, egész önzéstelen melegségével! Feláldozta érte ifjúsága napjainak, éveinek nyugalját, szelidségét; boldogságot, menyországot hitt kibontakozni a viszonsszerelem sugaraiban. Szíve remegett az édes jövő boldog reményeinek sejtelmétől. Lelke lelkével, gondolata gondolatával, szíve szívével forrt egybe, saját életét kötötte az ő életéhez, s tudta, hogy kétségbe esne, megsemmisülne elvesztése által . . . És ime, most mindezekből mi sem marad, mint a vérző könnyek. Elvesztése most is előidézi a vérző könnyeket. A könnyört nem ismerő sors ezt most is csak csapásként méri rá. Elfogatásának hire gyilok-szúrás volt szívének, melytől ájultan lerogyott, s szerelme nem kérdezte, nem akarta ismerni a részleteket . . . Az első pillanatok csak azzal voltak elfoglalva, hogy ő elfogatott, hogy le tépték szívéről . . . Most is tépi keblét, most is zokog . . . És ime, mily iszonyu a fölébredés, a vérző könnyek helyett lánggal égető könnyek jönnek, a szívet metsző fájdalom helyett fájdalom, mely azt vasmarokkal facsarja, mintha minden vércseppet ki akarna belőle sajtolni . . . A fej majd szétrobban kínzó gondolattól . . . A fájdalom

festi kínládássá nő. És mindez attól a lesújtó gondolat-tól támad, hogy a tiszta szerelmet kijátszotta, meg-csalta az, akin teljes bizalommal csüggött. — Hát né-zése, mosolya mind-mind hazugok voltak? . . . Hát egy kéjes ölelésért az ő szerelmét elfeledte? . . . Elfe-ledte virrasztó várakozásait, . . . elfeledte mindazokat az áldozatokat, melyekkel ő és anyja elhalmozták. Ál-nok, hazug és hűtelen volt, — és több még, mint hűte-len. A legalávalóbb, legundokabb bűnnek részese, mely a világban szerepel: háládatlan volt . . . Kín és szé-gyen reá emlékezni is.

Szívében oly fájdalom dúltak, melyeknek egyike is elég erős a szívet gyökerében megrendíteni . . . Sér-tett női büszkeség, szégyenítő megalázás, . . . bántó mellőztetés, — s mindezek azt a fölébredt szikrát fúj-ták, melyet gyűlöletnek nevezünk . . . Bár mily ellen-tétesek legyenek is: a szerelem és gyűlölet közel állanak egymáshoz. Semmiből sem fejlődhetik könnyebben a gyűlölet, mint egy megvetett, kijátszott szerelemből. Legelőször a megszégyenülés pírját érzi lángolni arcán, azután felkaczag, s mikor kaczag, megvetette, lenézte azt, a kit szeretett.

Juczika és anyja már mindketten elsírták véréző könyeiket, de arczukon, Juczikaén a szégyenülés pírja, anyjáén a megalázás bánata ott ültek néma kifejezés-sel. Ez az a kifejezés az arczon, mely, ha a gond redői el-simulnak is, a legsimább tekinteten is letörölhetlenül ott marad, a mint ott maradt szülőanyja, a keserűség, szíveikben.

Az elszakasztás sebébe lehet hegeszteni, de a megszegyenyítés, a hűtlenség, a háládatlanság sebére soha.

A csüggedt, néma, bánatos elmélyedésben — mely Juczikára sötét gyászfátyolként borult — üldöző rémekként jelentek meg az elvitázhatlan kifejezést nyert gondolatok.

Hasztalan ott ábrándozni, vigasztalást keresni, hol meg nem czáfolható bizonyosságok, tények szólnak.

„Nem szeretett igazán, csak játéknak tekintette szerelmemet.“

Azután ismétlődtek azok a leverő és égető gondolatok, melyek lánggal és szégyennel futották át szép vonásait, melyektől ajka reszketett, szíve összeszorult, szemei égtek.

„Mást szeretett. Annak ö'elő karjaiban feledett engemet s feledte hű, tiszta szerelmemet. Hozzám is alkalmasint csak a kéj szenvedélyes reménye kötötte.“

Megrázkódott. Fázott e gondolatra.

Undorodott még ártatlan szerelmi óráiknak visszaemlékezésétől is.

Mintha nem is szerető anyja csüggene rajta részvevő nézésével, hanem mintha száz szem meredne rá vizsgáló, fürkésző gyanusítással, a szégyenülés pírját reszkető kezeivel iparkodott letörlni.

Az anya, ki most is imáiban keresett enyhülést, a véletlenül jött szomorú kifejlődésben vallásos megnyugvással isten rendelését látta s a megtörténteket a kegyes égtől imáira jött szomorú, de elkerülhetlen vá-

lasznak tekintette. Imái egy részébe a háládatlant is bele foglalta azért, s ugyanakkor hálát adott szerencsés megmenekülésökért s áhitattal fohászzkodott leánya nyugalmaért.

— Nagy isten! ki kezeidben hordod az emberek életének változásait, ki ura vagy a sorsnak, a csapásoknak, melyek bennünket időről időre érnek, ki csak azért küldesz reánk keserűségeket is, hogy a gyarló földi élet legapróbb örömeit is gyönyörűségeknek nézzük, ki a balsorsot is mindig csak a mi javunkra tudod fordítani . . . találj és teremts e szomorúságban is javunkra szolgáló örömet . . . E szegény leány szívét vigasztald meg s adj erőt nekem, hogy én is vigasztalhassam.

Vigasztalót hitt az által mondani, mikor leányához szólott:

— Az isten elfordította rólunk a veszélyt. Az, a mi történt, szomorú és lesújtó, de ez a mi megmentésünk. Gondolj arra, hogy ez által menekültünk egyszersmind annak a hatalmas és rosszakaratú embernek körmei közül is. — Adj hálát, hogy tisztán jöttünk ki nehéz helyzetünkből, mint a tenger vészes örvényeiből a gyöngy. Szégyenültünk, de megszégyenülésünket rajtunk kívül nem tudja senki sem. Csak mi magunk tudjuk s érezzük azt. Igyekezzünk, hogy ne is tudja meg soha senki. Maradjon ez mindörökre mélységes titoknak. A szív mélyén benn van a kebelben, rejtjük el oda, hogy ne világítson arcunkon. Arcunk, tekintetünk soha se árulja el, hogy, nekünk mily kelle-

metlen emlékeink is vannak. Jobb az így, az emberek bizonynyal félreértének érzéseinket, s a félreértés alázna bennünket. Idővel azután keserűségünket magunk se fogjuk érezni.

A leány ezt rebegte válaszul:

— Úgy van! feledni kell! . . .

És sóhajtva tette utána:

— Mit is érdemelne mást a hűtelen, a háládatlan . . .

— Oh, igazad van! Háládatlan ő! — felelte sóhajtva az özvegy. Mit nem tettünk mi érte, mit nem hoztunk áldozatul érte, még saját romlásunkkal is. Mi, szegények! Nemcsak szeretetünket, hanem vagyonunk nagy részét is.

— Ha eszembe jut, bogy míg reája vártam, félve reszkettem léptei biztosságáért, addig ő egy másiknak borult ölelő karjai közé. Zokoghatnám, sirhatnám . . . Kaczaghatnám s érzem, hogy keblemet keserűség önti el.

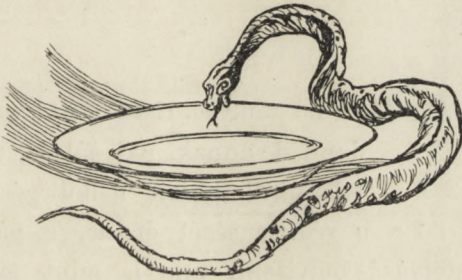
S e méreg, melynek még nevet nem adott, mely nem volt egyéb gyűlöletnél, nem Reginát, hanem a másikat érte nagyobb részével . . .

Juczika semmi szépet, semmi kellemest nem talált többé emlékezéseiben. Szépet, kellemest nem is akart, nem is tudott ott többé keresni, hol az első emlékezésnél össze borzongott.

Szerelmének paradicsoma teljesen szét volt rombolva.

Megszégyenülés, megcsalás, hűtelenség, hálá-

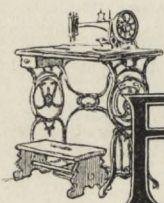
datlanság, te bennetek hogy keresne a meggyötört lélek költészetet, mikor bennetek a kiábrándulás leghidegebb földiessége lakik, az a kiábrándulás, mely a kijátszott szerelemből ha nem is mindig, de legtöbnyire kérlelhetlen gyűlöletet és bosszút és mindenestre megvetést teremt.

XIV.

A MI A NYOMORBAN IS VIGASZTALÁST AD.

PÁR hó mult el. Ezt könnyű így elmondani, de annak, aki súlyát, terhét s a felszámíthatatlan nélkülözések miatt a hosszú 60 nap végtelenségét érezte, e pár hónap lassú lefolyását elviselni annyi, mint testen, lelken oly nehéz terhet hordozni, mely alatt még a remények is közömbösekké s keserűkké válnak, s csak az álom édes jótékonyágában engednek megpihenést.

Jó szülők, okos tanítók, kik helyes alapot és irányt akarnak adni gondokkal és bajokkal bizonyosan találkozó életünknek, már gyermekkorunktól fogva tanítanak bennünket az élet legbölcsebb, de a mellett egyszerűs mind legnehezebb feladatára: nélkülözni tanulni. — Szép ez és szegényebb embertársainkkal szemben lélekemelő, szívnyemesítő tanulmány ez, mert mások javára hasznossá válni tanít meg . . . Míg ez életbölcse ség alkalmazása önkaratunktól függ és megszabása határozataink hatalma szerint történik, párosulva a le-

mondani tudás megnyugvásával, s egyszersmind a boldogító érzések közé is sorozható.

De mily más jelentősége van a nélkülözésnek, mikor az a sors kényszerűségének hatalma alatt áll. A nélkülözés itt nem életbölcsest jelent, a nélkülözés itt a szegénység legszomorítóbb faja: a nyomor, melynek egyetlen egy napja is keserves. — Az, a ki ezt nemcsak testével, hanem lelkével is szenved: szánja, megsajnálja maga magát is, hogy él . . . Fázik, éhezik, virraszt, keservesen emlékezik. — Ha e szerencsétlen művelt ember, úgy e helyzet szenvedését kétszeresen érezi. Azért, ha művelt ember nélkülözéséről van szó, arról a keserves állapotról, melybe a sorsnak bármely csapásai taszították, ne tekintsük abban az egyszerű fogalomban, melyre a nyelvészeti szószármaztatás vezet. Az ő nélkülözése annyit tesz, hogy a lélek még a testnél is többet szenved. Az ő nélkülözése nemcsak éhezésből áll s kevesebb pihenésből, mint a mennyi szükséges és óhajtasához mért lenne; hanem küzdenie kell álszéggyennel s a valódi szeméremmel egyszerre; szégyelleni összetoldott ruháit, s restelkedve titkolgatni öltönynek, csizmának fésleseit, s a mi legfőbb, az ő nélkülözése annyit tesz: nélkülözni a szellemi tápot, a gyönyört, melyet műveltsége szerint lelke óhajtana, nélkülözni a műveltebb társaságokat: bújni, rejtőzködni, kerülni, hogy se mások, se maga ne botránkozzék szomorú külsején. Ha van életbölcsest, mely e csapást elviselni segít, úgy csak a Diogenes bölcsest az, melynek elég öröm, elég költészet az, melyet saját eszméiből, saját érzéseiből merít.

Elég vigasz a napsugár, s megelégszik egy szűk odúval, hova magát meghúzza, mint Diogenes megelégedett hordójával.

Az pedig hihetetlen, hogy az ilyen sors által üldözött művelt ember őszintén megnyugodjék a végzet kérlelhetségén, s minden falat, melyet ajkaihoz emel, minden perc, melyben eszmél s elgondolkozik, ne legyen megkeserítve. Én alig hiszem, hogy képes legyen gyönyörködni a napsugár fényén; azt hiszem, hogy a legverőfényesebb nappal is a borussal hasonló szomorúnak s az éjszakával egyenlő sötétnek, ridegnek találja. — Ha ábrándjai vannak, azok csak szomorú, fájdalmas ábrándok lehetnek, olyanok mint a rozmarin a virágok, s a szomorúfűz és cзыprus a zöld lombok között.

Szegény Laczi ezt a pár hónapot, az itt leírni megkísérelt nélkülözéseket a legszomorúbb körülmények között élte le. — Szegénysége, a korviszonyok, a dolgoknak s az őt legközelebről érdeklő családi ügynek állása meggyőzték a felől, hogy ez oldalon valamit nyerhetni mi reménye sem lehet. — Csak most látta, hogy nagyon szép azt büszkén és erős öntudattal, önérzettel elmondani, a mit elmondott: „Lelkemet erősnek érzem. — Érzek bátorságot, erőt a komoly munkához. Mennyi állás van a világon uram isten! melyet elfoglalhatunk, a nélkül, hogy neveltetésünkkel, életünk elmult folyamával ellenkező s testünknek szokatlan kaszálás-kapálásra, napszámra kényszerülnénk. Minden lehetek és leszek, a mihez értek.“ — Csak most látta, hogy elmondva szép és biztató ez, de egészen másként

van az a nagy világban. — Nem lesz s nem lehet az ember az, a mihez ért, nem az embertől magától függ az. A legszerényebb állás után is várni, utánjárni kell, — küzdeni vetélytársakkal, magához hasonló megalázottakkal túrni azt a szomorú megnyugvást, melyet a mások szerencsétlenségének elismerése és mellőztetések eseteiben nyújt. Igaza volt: sok mindenféle állás van, mely a művelt emberek önfentartására menedékül és segélyforrássul szolgál, de nem mérlegelte meg, hogy sokkal több azoknak a száma, a kik ez állások elfoglalásától várják mindennapi kenyeröket. Nem vetett magával számot azokra az esetekre sem, melyekben jó szíve maga szorítja őt háttérbe, s a tért olyanoknak engedi elfoglalni, kikben nemcsak saját, hanem azok sorsát is megszanja. — A hol csak tapasztalta, hogy más is igényt tart a kínálkozó szerény állásra, ott nem követte a magához hajló kéz közmondásos kapzsiságát, — elvont, s egy lépést sem tett többet a hely elnyeréséért. — Telkiismereteskedett, szemrehányásnak tartotta volna valakit kenyerétől elütni . . . És minden helyre nem két, nem három, hanem néha tiz boldogtalan is volt, a ki sovárgott. Tehát tizszerte több volt az álláskeresők száma mint az állás maga; ily körülmények között, ha még üres hely volt is, Laczinak azokból nem juthatott ... Még a legutolsó instruktori és kántor-bojtári állás is be volt töltve. Ügyvéd-írnok, tanító, zongoramester, nyelvmester, boltos segéd, nyomdász-segéd, posta-expeditor, postai írnok, minden, de minden kitelt azoknak kifogyhatatlan számából, kik veje egy sorsban eveztek, s mi-

kor kitelt, még ugyanannyi számú jószerecseváró maradt felül. — Meggyőződött, hogy a legegyszerűbb állás elnyeréséhez a legfőbbet, a mi szükséges, szerencsének kell nevezni, — maga az állás pedig a legnagyobb szerencse. Átlátta, hogy igaz ugyan, hogy a nagy világban sok mindenféle állás van, mely után meg lehet becsülettel élni, de a lehetőségben, hogy munkánk, fáradozásunk után megéljünk, bizony bennünket sokszor a sors megakadályoz. Erőnk, akaratunk, készségünk van, hogy képesek legyünk azok segélyével megélni, s bánkódva látjuk be emberi nyomorúságunkat, hogy terünk nem mindig akad azok alkalmazására. Az elméletet az élet meghazudtolja.

Szinte megfoghatatlan és megérthetlen dolog az, hogy mindenből kifogyva, miként birt Laczi megélni a keserves pár hónap alatt is. Csak az a szomorú iskola, melynek sanyarúságait kiállotta és savanyú kenyereztette, edzette meg a legnagyobb nélkülözéseket elviselni, és eleven, rajongó lelke, mely a szenvedésből is költészetet merített, tette erőssé sokszor könyvek között bár, de békén szenvedni. — Hogy miként él, mint szenvedett, mint nélkülözött, mint táplálta magát: e dolgok hadd maradjanak a nyomor szemérmének rejtélyei; mely szemérem hasonlóan a négyfal között titokban sirt könyekkel, a nyilvánosságot nem a szenvedés nagysága, hanem az égető mély megaláztatás miatt kerüli.

Azt az egy pár forintot, melyet néha-néha versecskéiért kapott, alig lehet segélyforrásnak nevezni, oly kevés volt az nagy szükségéhez képest, mint a szomsz-

zónak egy csöpp víz. — A szegény egyetlen magyar szépirodalmi napilaptól, melynek csak pár száz előfizetője volt, páratlan becsületesség volt az is, hogy még csekély jövedemecskéjéből, melyből a szerkesztőség úgy szólván csak tengődött, még tiszteletdíjakat is osztogatott. Mintha nem elég érdem lett volna már a vihar után a kezdeményezés maga, s az, hogy a fiatal nemzedékből új erőket vezetett be s adott át az irodalomnak a feledhetlen becsületességű szerkesztő; nélkülözések közepette magán megtakarítva, a csekélységből tudott csekélységet elszakasztani, hogy a pártolás kötelességét, melyre a közönség lett volna hivatva, annak érdekeltsege hiányában, s mély levertsége mellett maga teljesítse. Az ily történet is a „Magyar titkok“ közé tartozik.

Laczi költeményei, ha nem is első rangú gyöngyök, de mindenesetre csinosak és figyelembresztők voltak. Kerekded szépségöket és édesen búsító hatásukat nem lehetett megtagadni; a fájdalom és keserűség érzékenysége lengte át őket, mint a nehéz pillanatok, melyekben a könyekkel születtek. E mellett a kifejezésekben feltűnő ügyesnek mutatkozott; ebben a korban is, mikor a szavakat nagyon meg kellett válogatni, hangot tudott adni a honfiúi bús érzéseknek is. Bár nevével az olvasó csak ritkán találkozott, mégis örömet sorolta öt kedvencei közé.

De ezek közül nem az egy pár forint, nem a piczinyke elismerés volt az, a mi Laczit verseiért boldogította, — a jutalom az a szelid vigasztalódás, enyhülés volt, melyet tőlök szíve, lelke nyert, mikor őket első-

hajtva, emelkedett lelke mintegy könnyebbülve érezte magát; ez valódi jótékonyosság volt reá nézve. — Vigasztaló angyalától, a költészettől, talán még egy jobb sors feltétele mellett sem vált volna el. — Ez az egy tér volt, hol az életben semmi nélkülözéssel és kellemetlenséggel nem találkozott; maga az öreg szerkesztő, ki nyílt postájában a rossz versekre örömet, sőt egész passzióval élczeskedett, őt még gyenge s napvilágot épen ezért soha nem látó költeményeinél is megkimélte, mintha kegyelettel lett volna szomorú helyzete iránt. Ha volt tehát Laczinak néha egy kis öröme, ha voltak pillanatai, melyeket ez egy értelemben boldog pillanatoknak lehet nevezni, mikor nem jutott eszébe nyomora, — mikor az élet anyagi szükségeit elfeledte: úgy e pillanatokat csupán kised költeményeinek s annak a varázsnak, melylyel a költészethez ragaszkodott, köszönhette.

Igy tudott Laczi az elmúlt egy pár keserves hónap alatt megélni. Hozzá lehet adni még, hogy türelme, kitartása volt éhezni, tapasztaltsága ruhát kimélni, tanulmánya és tudománya tűrni, szenvedni s önérzete becsületét a jellem következetességével megtartani.

Ámbár talán módjában s hatalmában állott volna sorsán, atyja némely régi ismerőseinek pártfogása mellett fáradozva, egy nyilvános lekötött állás elnyerése által könnyíteni, ő erre — legnagyobb nélkülözései közepette is — gondolni sem akart. — A mit Szabadinak s másoknak helyes okokból megbocsátott, magának nem bocsátotta volna meg. — Nem fitogtatott hiúsága, nem az elkeseredett dacz, nem a visszautasító büszkeség

tartotta vissza őt, hanem az a változatlan meggyőződés, mely a szív ingathatlan érzéséből s a lélek megfontolt eszméiből egyesül s elvnek neveztetik.

Csupán a maga életéért volt felelős. Elég erősnek érezte magát arra, hogy nyomorban is meg tudjon élni, — jobb szeretett élni nyomorban, mint a másik módon.

Laczi, mint minden szegény ember, elvonulva élt, nem barátkozott úgyszólván senkivel, ismerősöket nem hajhászott, — Szabadit és Móricz barátságát is csak azért hanyagolta el, nehogy kényszerülve legyen egy-egy nehezebb pillanatban terhőkre válni. A városban létezéséről úgyszólván alig tudtak. Ha egy más vidéki búzgó olvasó a szépirodalmi napilap nyiltpostája nyomán előhozta volna akármely tisztességes lakója előtt a városnak, hogy a város kebelében egy ily s ily nevű fiatal költő lakik: hol van? hol lakik? ki az? miféle ember? a tudakozódó mindenesetre csudálkozó szemekkel találkozott volna. Ez különben nem is volt csoda, mert itten ama szerény lapocskát is nagyobbára csak híréből ismerték, s a negyvenezer lakos között vagy ezer magát műveltnek valló lélek közül, csak két előfizetője akadt; az is az egyik egy életunt aszkóros agglegény, ki hajdanában maga is műkedvelősködött az irodalom terén; a másik egy szegény varróleány, ki napi élelmét is piczinyke tűjével kereste . . . Ezeknek valóságáról tanuskodhatik, ha még él, az örökké kedvetlen s többnyire gomomba vén postaexpeditor is, hajdanában huszárór-mester, a vihar után pedig elbocsátott szekeresz káplár,

kinek nagyobb gondja volt az egész nagy világot agyba főbe szidni, mintsem olyan haszontalanságnak, mint a minőnek ezt az apró betűs itatós papirost tartotta, valaha csak egyszer is keresztköte alá pillantani . . . E kiváltságot, kivéve egy szerény öltözetű halvány fiatal embert — még inkább nem engedte volna meg másnak. — Ez olyan figyelmesen, olyan udvariasan tudott a dolgnak eléje kerülni, hogy azt, bármily rideg kemény szívű ember volt is, tőle meg nem tagadhatta. A mi azt illeti, ez nem is jött sokszor, úgy egy héten egyszer elvetődött, látogatása akkor sem tartott soká, csak míg a kis lapot mohón átfutotta, míg a kevesek gyönyörére szolgáló versecskéjén elmosolyodott s a nyiltpostából meggyőződött a felől, hogy nemsokára várhat-e levelet. A vén expeditor egy alkalommal sem mulasztotta el azt a megjegyzést, hogy „nincs abban semmi“ — s a kis lapot bosszusan lökte állványa egyik fiókjába. További ismeretségek semmi szélesebb tért nem nyert, s csak egy pár levél egyszerű átadására szorítkozott, melyeknél az expeditor ur figyelme csak a vevények rendes betöltéséig, a kelet és névalírás kifogást nem szenvedő pontosságáig terjedett.

Az a szegény varróleány pedig, a ki ezen, a többihez aránylag nagy városban ama kis szépirodalmi lap előfizető közönségének felerészét alkotta, nem volt más, mint Regina, az atyai házból elüldözött szép zsidó leány, kit élete legszomorúbb éveinek egyikén tanult meg tisztelni és bámulni egyszerre. — A leány kitünő szépségének és nemes lelkének fönsége az ő rajongó lelkének

tiszteletét azokban a szomorú órákban, ama keserves pillanatokban örökre megnyerte magának. — Nem testvér, nem szerető, nem eszménykép, csupán nemtő iránt ébred ilyen érzet, ilyen tisztelet.

Mikor Laczi legelőször olvasta a keresztkötésen Regina nevét, elpirult, mintha érdekelné a lány, majd büszke és boldog volt, hogy kegyenczénél ismét egy új, tiszteletet és becsülést ébresztő okkal találkozott. A másik másodperczben szíve szánalmasan elszorult. Regina szegény sorsa mellett, melyre szinte gondolt, — a keserű szánalom inkább azt a szegény közönséget érte, mely nem birt, nem tudott eszmélni arra, hogy mit hanyagol el, mikor részvétlenségével irodalmát is elhanyagolja, közömbösen maga segíti elő azt a nemzetellenes befolyást, melynek csökkentésére évtizedek kellene.

Én istenem! de kinevették volna ezt a szegény rongyos poétát, ha e szánalmát nyilvánította volna. — Hogy birna a betű csak valamit is megtartani ott, a hol nála sokkal hatalmasabb fegyver nem volt képes segíteni.

Ha azt mondjuk, hogy Laczi szilárd akaratú, erős kitartású ifjú, s mint ilyen, jellem volt, igazunk van; s akkor be kell vallanunk azt, hogy Regina nem kevésbbé volt az. Mint nő, szeretetreméltósága mellett csak oly tiszteletreméltó volt, mint bármily erős lelkű férfi, sőt mint gyengébb, némely tekintetben becsülésre méltóbb is.

Reginának nem volt elv-vallott multja, melyhez következetesnek kellett maradnia. Nem volt muzsája,

mely a föld bajaitól elválasztva, az égi ábrándok közé hordozza. — Ő egy szegény, elutasított leány volt, ki kényelemben nőtt fel, s ki most egyedül nemes szíve és nemes lelke erejére lőn hagyatva. — A minden erélyeségnél szebb és hatalmasabb női erény, melylyel birt, biztos támasza lett neki. — Édes öntudattal, szelid mosolylyal határozta el magát, hogy munkája után fog megélni. — A ki egy szép női jellemet ismer, mely büszkeségének tartja nevét becsületben és becsülésben megörzeni, az át fogja érteni, hogy nem nagyítás az: mikép Regina boldognak is érezte magát, mikor azt fogadta, hogy nemcsak dolgozni, hanem szorgalmasan dolgozni lesz ezentúl élete feladata. — Regina varróleány lett, e téren valóságos napszámosnő, ki hajnaltól késő estig, szünetet alig tartva, munkába van. — Az ő foglalkozása még is csak biztosabb volt mint Laczié, mert ez kézi munka volt, és pedig olyan kézi munka, mely a divattal legközelebb összeköttetésben áll. A divatnak pedig mindenestre nagyobb a hódító ereje, mint az irodalomnak.

Regina gondosan volt nevelve, szakavatott volt a legfinomabb női munkákban. — Szépen s gyorsan varrt, tűzött, himzett; neki csak pár hét kellett arra, hogy e keresetág gyakorlati oldalaival s mint üzletnek alkalmazásával megismerkedjék. E pár hét után a divatárusnőt, a kihez dolgozni járt, elhagyta, s maga nyitott boltot épen a czukrász mellett, mintha számított volna arra is, hogy a közeli édesség is csalogató erővel fog birni. Azonban sokkal nagyobb csalogató erő volt vállalatának ujdonsága. Az emberek mint mindenből,

úgy az ujdonságból is divatot úznek. Regina tapasztalta, hogy üzletének már kezdete is kedvezőnek mutatkozik. Csak a kezdettől rettegett kissé, ime, az részére kellemesen ütött ki, nem kellett több; bizonyos volt a felől, hogy a bizalmat s a tiszteletet meg fogja tudni tartani.

Csodálatosnak tünik föl az, hogy Regina képes volt boltot nyitni. — Miként történhetett az? — Épen nem a szegény Móricz segélyével; az nehezen tudott volna rajta segíteni, s Regina nem is fogadta volna el. — Két piczinyke kis kő volt az, mely Reginán segített, mely vállalatának alapjául szolgált; két kis kő, melyet fülbevalóin hordozott. Ez a föld sötét méhében termő egy pár brilliant, mely parányi létére fényözönt s változatos színpompát áraszt maga körül, másodszer multa fölül túlságos értékét. Először, mikor a Serro de Frio barátságtalan rideg vidékében a napvilágra jöttével a gyémántmosó szegény négernek szabadságát, mint ki-tünő példány, a braziliai császári haszonvételek szabályai szerint visszaszerezte, s másodszer, mikor egy szegény leány életmódjának alapját megvetette.

Az öreg Blitzet pedig ez idő alatt azzal, hogy Regina még Móricztól is függetlenné tette magát, a gavallér Ignác még jobban meggyőzte, hogy a szegény leány csakugyan rossz úton halad. — E cselszövényeit nagyban elősegítette az a körülmény, hogy a czukrásznál naplopóskodó ifjuság, melynek nagy részét hivatalórai szünetekben a járásbiróság és megyei hatóság fiatal hivatalnokai képezik, boltját, ajtaját örömet

vette a korszak ferde szülöttének, a félszemüvegnek, vagy műnyelven zvikkernek ostroma alá. — A mindenben előnnyel bíró szépségnek is van hátránya, s e hátrány abban áll, hogy a látszat többnyire ellene van. — Legegyszerűbb, vagy lenéző mosolyainak is balértelmézést kerestek.

Ime, egy szegény, egyedül álló leánynak, ki szorgalmasan és becsületesen kézi munkája után él, -- csupán azért, mert szép és független, még a közvélemény gyanújával is szembe kell szállania. — Ki van téve megrészségeknek, melyek a becsületes és nemes léleknek mindig fájdalmat okoznak, büszke arczára pirulást hoznak. — Emberek, kiknek minden udvarlási tanítványuk egész életökben csak a női nem könnyelműbb csztályára szorítkozott, nem birják megérteni egy gyenge szép leálynak erkölcsi tisztaságban való megjelenését nyilt és független állással összekötve, s szemtelen gondolataikat vakmerő reményekkel örökké táplálják. — Az ily emberek azután, mikor reményeikből kifogynak, a rágalmazásban keresnek kárpótlást.

Látjuk tehát, hogy Reginának még többet, még óriásabb nehézségeket kellett kiállania mint Laczinak, — s Regina ezeknek közepette nemcsak mint az asbest a tűz közepén, hófehér tisztaságában maradt meg, hanem vidám jó kedélyét sem veszítette el. Munkája mellett játszai dalai csak lelke és szíve könnyűségéről tanuskodhattak.

A forró augusztusi délutánon, mely ez időben bekövetkezett, az elviselhetetlenné vált irodákban az iroda-

főnök vagy is inkább chef urak staubfériákat, azaz a rengeteg irathalmaz kiporolásának ürügye alatt szent Heverdel napját csináltak; a kávéház, a cukrászbolt, az elmésen Olympusnak nevezett kuglizó hely megtelt a könnyülést kereső hivatalnoki ifjúsággal.

A szerény öltözetű fiatal ember, ki valahonnan a külső városnegyed legszegényebb külsejű házainak egyikéből indult meg, közömbösen haladt el a zajtól dörgő Olympus mellett. Nem vetett irigy pillantásokat a fagyaltot és csemegéket éldelve faló gavallérokra, fürkésző mosolylyal nem pillantgatott be a divatárusnői bolt üvegajtáján át az ott videran nevetgélő leánykákra, kik, mint üvegházban a virágok, egész az üvegtáblára hajoltak, sőt a bolt elébe érve, mintegy félénk szemérmességtől elfogulva, gyorsított léptekkel igyekezett minél hamarabb tovább osonni.

Azonban a boltajtó hirtelen megnyílt mögötte, s mielőtt ideje lett volna az utca-sarkon eltűnni, Móricz elébe termett s félig jókedvűen, félig szemrehányással megállította.

— Ime, végre csakugyan megtaláltam . . . Már azt hittem, hogy mint Dáthánt és Abiránt, valahol a föld elnyelte . . . Hát így kell kerülni az embernek jó barátait . . . Így el kell rejtőzködni, hogy még ilyen perpetuum mobile se akadjon az emberre, mint én vagyok. — Tudja-e, hogy két álló hónap mult el elválásunk, vagyis inkább a legtisztességesebben mondva, az ön elszökése óta.

Laczi barátságosan nyujtotta kezét Móricz felé, s

a jószívüségétől, mely annak arczkifejezésén tündökölt, megindulással mosolygott, . . . s legkisebb szándékot sem mutatott utját folytatni.

Móricz folytatta ingerkedését.

— Már szándékom volt ócska lepedőmet valahonnan a sutból előkeresni, s bármily illetlen lett volna is egy szabadalmazott tőzsdérnek, házalni is elindultam volna, hogy a mi van eladóval, mint a nyulat, valahol kiugrassam a bokorból . . .

Móricz kaczagott jó kedvében, Laczi is mindinkább vigabb hangulatba jött . . .

— Persze, ön csudálkozik hogy magamat tőzsdérnek nevezem. Nehogy confundálja magát és gondolja, hogy az Ábrámok Istene úgy felvitte a dolgomat, hogy már tőzsér vagyok, — megmagyarázom önnek ez uj, gyönyörű műszó értelmét, . . . melyet ugy látszik, nem ért . . . A tőzsde nem egyéb, mint trafika, ergo, én mint trafikáns — tőzsdér vagyok. Nem tudom, ki csinálta ezt a remek uj szót, hanem annyi bizonyos, hogy megtérdelte . . . Értse meg, annyit tesz, hogy dohánybolt és dohányárus . . . Most látná a boltomat, — a czégről azt gondolná ön, mint járatlan ember, hogy az egy hivatal . . . Az a kis bolt a Ménykü Móricz kicsinosított boltja, aki a legszebb szivarokat árulja szatócsboltjában. Ami azt illeti, ez valóságos barometrum arra is, hogy egy lépcsővel megint csak emelkedett a sorsom.

Laczi részvétellel szoritotta és rázta meg Móricz kezét s szerencsét kívánt neki. Ez jó kedvvel beszélt to-

vább; elemében volt, jól esett neki kevésbé beérő elégedettségét közlékenyen eldicsekedni olyannak, a kiről tudta, hogy azon bizonyosan örülni fog.

— Képzelve, már segédem is van, egy szegény ügyefogyott tízéves galicziai zsidógyerek, kit tolonczbólintottam azaz tolonczból váltottam magamnak.

Laczi ez új szó hallatára tréfás borzadálylyal meresztette szemeit és vállvonással akarta kijelenteni, hogy nem érti.

— Ah, bocsánat, — most jut eszembe, hogy Décius, azaz Décius császár ő felsége hét alvóinak egyike előtt beszélek . . . Lássá így kell elzárni magát az embernek a civilizációtól; ha azt teszi, akkor még anyanyelvét sem érti meg. Szerencse, hogy én

szolgálatára fogok állni minden időben, s most is mint cicerone igyekszem önnek e rejtélyt megfejteni . . . Azaz kérem, nem is annyira rejtett szó, mint rebus, mivel képekben közlik a közönséggel . . . A toloncz szó eredeztetik a tolni igétől, s jelent egy, bármily koru és nemü emberi lényt, a kit hivatalos uton tolnak tovább. Nehogy azonban a mostanában szintén sokat hangzó tollnok szóról arra a gondolatra jöjjön

ön, hogy az pedig megint azt a bizonyos egyént jelenti, a ki azt a másik felülemelt bizonyos egyént tolja, jónak látom felvilágosítani, hogy az elnevezését a tentába mártogatott tolltól veszi. Ily szemmértékes tárgyak ügyelék szabdái szerint szavaimat rendszeres felülvizsgálat alá véve, kikebelezném magamból, elbeszélhetnék ön előtt öt perczig magyarul úgy, hogy azt ön meg nem értené . . . Hanem egy cseppet sem akarok megfélekezni arról, hogy én most tulajdonképen küldöncz vagyok, a ki az ön elcsipésére küldtettem . . . Regina már nem győz visszavárni, kitekint utánam a boltajtóból . . . tudja szokásomat, hogy örömet elfecsegek . . . Különben ezt meg lehet hocsátani egy olyan embernek, ki hozzá volt szokva az eszmecserékhez, s most ritkán jut hozzá.

Laczi visszatekintett, s Reginát csakugyan a boltajtóban állva pillantotta meg. Mint igénytelen öltözésű fiatal emberekkel rendesen történni szokott, mikor szép leány közellétét tapasztalják vagy épen talán még szándékuk ellenére velük találkozni is kényszerülnek, némi zavarral tekintett magán végig, aggódva szólt Móriczhoz:

— Hogyan! ön tehát vissza akar vinni?

Kellemesnek érezve bár, a mit mond, de tartózkodva tette utána:

— És oda?

— Igen! persze, hogy oda! Én istenem! milyen régen emlegetik . . . és ön azt kérdi, hogy oda? . . . Hát mondja csak, mind ilyenek a poéta urak? Bujkál-

nak azok elöl, kiket verseikkel fellelkesítettek . . . Akár a csalogány, bokorba búvik, szégyelli, hogy dalol.

— Hogyan, Móricz, ön tudja? — szólt Laczi ámulva nézve Móriczra s mindinkább meggyőződve, hogy az nem közönséges ember.

— Hogy ne tudnám! Hiszen Regina soha sem fogy ki az ön verseiből. Könyv nélkül ismételteti előttem . . . Lehet, hogy bennem s benne elfogult bírálókra akad ön . . . de inter nos sit dictum, ne vegye hizelgésnek, bizony minket gyönyörködtettek.

A dicséret e szelid kifejezése jobban esett Laczinak bármely magasztaló elismerésnél.

Móricz folyvást biztatta őt s kezénél fogva gyöngéden vont a bolt felé.

— Miért ne? — szólt Laczi habozásából bontakozva.

Móricz nem akarta elárulni, hogy érti vonakodása indokait, gyöngédsége nem engedte erről az oldalról még bátorítani is, oda célzó, de egész más kifejezést nyert csellel támadta meg.

— Én nem hiszem, hogy bármikor is jól ne esnék, akár nekünk, akár önnek, magunkat kibeszélgetni. A kik egymást szeretik, azoknak mindig öröm az.

— Az igaz! — felelt Laczi mintegy szégyelve csak egy percnyi habozását is, s elodázva magától a szemérmeskedést, mely visszatartotta, folytatta. — S a mi azt illeti, édes Móricz, te csupán rám fogtad, hogy én vonakodom, holott csak a meglepetésnek álltam hatalma alatt.

S míg Laczi hirtelen karját karjába öltötte, alig vette észre, hogy utóbbi szavai Móricz arcán mily ragyogást idéztek elő . . . Az a boldoggá és büszkévé

tevő szeretet és bizalmasság volt az oka ennek, melylyel Laczi őt először szólította a barátságot jelező tegezéssel. — Móricz e szívének jól eső titkot nem vette észre.

Regina szíves mosolylyal ajkain, kis fehér kezét nyujtotta az érkezők elé . . . a legrégebbs ismerőst sem lehetett őszintébb örömmel fogadni, mint a hogy Laczit fogadta.

— Isten hozta! — szőlt kedves, lágý hangon, miközben az arcán a pír, a mily hirtelen jőtt, oly gyorsan oszladozott.

Laczi, ámbár a rokonszenv ez élénk nyilatkozatainak nagyobb részét a testvére iránt érzett vonzalomnak volt hajlandó tulajdonítani, nem volt meglepve; mindazáltal ő is érezte arcán az elfutó pír pezsgését, mely pírulás nem egészen a fiatal költő önkénytelen szemérmessége volt, hanem a fiatal ember kellemesnek mondható zavara egy szép leány előtt, kinek másodszeri látása nem is sejtett gyönyört okoz.

Regina így jó kedélylyel, mosolygva mint a rózsabimbó, oly derűlten, mint a szép hajnal, arczczal, mely a vércseppel átfestett tejszínnel vetekedett, sugárzó szemekkel, bár nem volt oly költőies látvány, mint először a siró, szenvedő leányka, de női szépségének sokkal nagyobb pompájában mutatkozott és elragadó volt.

Laczinak Regina mellett a boltban levő munkásleányok alig tűnhettek föl, csak annyi pillantásban, figyelemben részeltethette őket, a mennyit az illedelem kívánt meg. A boltbalépés után Regina kis kezével a háttéri ajtó felé mutatott, jelezve, hogy vendégét ott akarja fogadni, s e látogatást nem az egyszerű mindennapi látogatások egyikének tekinti . . . Hogy valóban így volt ez, azt a lányok mondhatnák meg legjob-

ban. Regina még egyetlen idegen férfit sem méltatott arra, hogy e megkülönböztetésben részesítse; s hogy valóban így volt ez érezve, azt Regina árulta el azzal az élénk sziveskedéssel, mely örömet kimutatta, hogy Laczit azok egyikének tekinti, kik hozzá legközelebb állanak . . . Mintha csak testvérnek vagy családtagnak tartaná.

A bizalmas kis körben, melyet hárman alkottak, legelső szava is mindjárt ily érzelmet tolmácsolt . . .

— Hol járt, hol volt, mit csinált ön ennyi ideig?

Laczi mentegezni igyekezett magát . . . Elfoglaltságát hozta fel ürügyül.

Móricz nem hitte, bár amazok nem néztek feléje, még sem akarta elmulasztani, hogy a fejét e kifogásra meg ne csóválja.

— Elöttem mondja, suttogta magában, én előttem, a ki leolvasom róla, hogy még most sincs semmi foglalkozása.

— Tudja-e, hogy ez nem illik, folytatta szemrehányásait Regina, . . . s csak azon feltétel alatt bocsáthatjuk meg, ha ön helyrehozza mulasztásait.

— Ily kedves szemrehányás után — felelt Laczi örömtelten — és ily kellemes feltétel mellett, hogyne ígérném meg javulásomat.

— Nagyon jól van! — helyeselte Regina kedves főbólintással, — mindannyiszor kellemes órákat fog ön nekem okozni, — majd elbeszélgetünk, elfecsegünk együtt . . . Lássá, nekem ugy sincs alkalmam, hogy olyan tárgyakról beszélgethessek, melyek érdekelnek . . .

Ezek a lányok itt nem alkalmasak arra . . . ezek közbősök olyan tárgyak iránt, melyekkel szívem, lelkem foglalkozni szeret. — Mi beszélgetésünknek kimeríthetlen tárgyat fogunk találni . . .

Laczi Gyulára gondolt. — Regina pillanatra le-sütötte szemeit s csak azután tette utána:

— Tárgyat, mely minden széppel és kellemessel összeköttetésben van az életben . . .

Laczi gyönyörködött Regina elevenségén, s csak azon csodálkozott, hogy miként beszélhet Regina e tárgyról oly vidáman, melynek emlékei rá nézve talán inkább keserűek s szomorítók lehetnek . . .

— Mert lássa ön, csevegett tovább vidoran Regina, én éppen úgy vagyok a kedves, szép versekkel, mint a virágokkal. Nem elégszem meg látni, lépni, vagy keblemre tűzni őket, én a legkisebb illatparányig óhajtom magamba, lelkembe szívni. — Előttem a költemények a gondolat világában azok, a mik a virágok a földön . . .

Laczi csodálkozva nézett, s míg a testvéri szeretet édes emlékezéséből egy másik, de kellemes meglepésbe ment át, — észrevette, hogy a leánya leendő beszélgetésök kedvencz tárgyának nem ugyanazt értette, a mit ő. — Mindegy . . . ugyanaz van mégis elrejtve mögötte, mint a rózsabimbó a levelei közt. A szerelmes szívek szeretik a költeményeket . . . Laczi így gondolkozott. — Pedig Regina e hajlama mögé éppen az volt rejtve, a mit nem is sejtett.

Móricz pedig ingerkedve jegyezte meg, hogy Re-

gina izlése ezekben is válogat, s kiváló előszeretettel a szerelmes költemények iránt viseltetik.

Laczi boszankodva nézett Móriczra, azt akarta mondani, hogy Regina helyzetét tekintve, mint élczelhet ilyenképen, — azután mind a ketten mosolyogtak, mintha értették volna egymást. — Egy mákszemnyit sem értették . . .

Regina egész nyugodtan czáfolta meg Móriczot.

— Móricz, nincs igazad — én minden szép költeményt egyaránt szeretek. — Nem abban keresem a költemény szépségét, hogy az éppen a szerelmet dicsőítse, — Vörösmarty szép nyelve, méltóságos határozottsága, és a mult időkbe visszazálló festői ábrándjai csak úgy elragadnak, mint Petőfi ott, a hol gyöngéd szerelem vagy szilaj rajongás kelti dalra.

— Ne higgy neki, — szól közbe ismét Móricz tréfásan, — csak műértőt játszik előtted, mikor Vörösmartyt magasztalja . . . holott Petőfit titokban imádja, — rajong, él hal érte . . . bele van bolondulva . . .

— Mindegy! . . . higgyen mégis! — felelt tüzzel Regina.

Laczi ragyogó arczczal hajolt Regina felé, s az elébe nyújtott kézzel kezét kérte, hogy azt megszoríthassa. — Valóban, olyan prózai volt, a helyett, hogy ajkaihoz emelte volna, komolyan megszorította. De annak a lánynak ez mégis jobban esett. Abban a kézszorításban szíveik találkoztak, jobban, mint a hogy találkoztak volna a kézcsókban, mely többnyire csak az udvariasság adója.

— És a mi azt illeti, — folytatta Regina maga igazolását, — Endrényi nem igen ír szerelmes költeményeket, — és én pedig az ő költeményeit nagyon szeretem.

— Biz azok majd olyanformák, mint a szerelmes költemények! — mormogta Móricz fogai közül.

— Ah ne beszélj! . . . tudsz is te ahhoz! . . . Én nem tudom Móricz, de ma szerfölött kötekedő kedvedben vagy.

— Az azt mutatja, édes Reginám, hogy nagyon szeretlek, és hogy ma jó kedvem van.

— Nem szükség azért engem folyvást bosszantani, kivált még hamis állításokkal . . . Szerencsére itt van éppen Endrényi ur, ő maga megczáfolhat. Nemde, hogy az ön költeményei nem szerelmes költemények?

Laczi kényszerűn mosolygott s vontatva felelt:

— Sajnálom, hogy meg kell vallanom, de bár a szerelemnek határozott színezetével nem birnak, azok mégis a szerelmes ömlengések közé sorozandók . . . A Lyra könnyen megcsalja az embert . . . Bár a költeményeim nem rajonganak egy kiválasztott eszménykép után, nem hánynak rózsákat utjaira, de mégis azt az epedést fejezik ki, mely a szerelem sóvárgásáéval ugyanegy; a szerelmet nem érzi meg, de annak sejtelmét érezteti.

— Nem adom meg magam, — szólta Regina makacsan . . . Én egytől-egyig ismerem őket s bármelyiket sem fogadhatom el szerelmes költeménynek, midőn azt énekli: — „Nem óhajtok én szerelmet,“ — „Minek nekem a szerelem . . .“ vagy azt, midőn így dalol:

„E világon egy nap sem ad örömet, Hála Isten ismét egygyel kevesebb,“ — vagy azt, midőn így ömleng:
 „Boldogtalanságom teljes, Belőle csak a szerelem hibázik . . .

Laczi gyönyörködve szemlélte Reginát, s édes örömet érzett az által, hogy a leánya verseiből, bár őt vágva, de elmésen, jártasan és jó kedvvel idéz.

Hadd legyen szabad hiúsággal birni egy szegény poétának is, a kinek ugyis másban alig volt öröme . . .
 Elfogulva szólt Reginához:

— Ah! Hát kegyed ennyire ismeri minden költeményemet?

Most a költői hiúság tudakozódásra ragadta. Úgy látszik, sokat helyezett arra, a melyről tudakozódni akart, — kedvenc és kiváló előszeretettel szerzett költeménye lehetett, mert a mint kérdezte, szemei nedvesen ragyogtak . . . Hangja reszketett, mert gondolta azt is, hogy talán kiméletlenséget követ el, mikor ilyent kérdez, . . . azonban hasztalan volt, a lelkesülésbe jött költő előbb járt, mint a kiméletes ember, már ajkain volt a szó, nem lehetett visszatartani, mint minden önkénytelen felkiáltást, mely a hatás miatt utat tör magának s csak későn véteti észre magát . . .

— Így hát ismeri a „testvéremhez“ irt költeményt is?

E szavai után hirtelen észrevéve magát, hökkenve nézett Reginára . . .

Csodálatára azonban Regina sem el nem pirult, sem el nem halványodott, egész nyugodtan nézett reá,

s nyomban legkisebb megilletődés nélkül belekezdett a nevezett költeménybe . . . „Ha más úgy ismerne, a mint én ismerlek.“

Ezzel Regina hibátlanul elmondta az egész költeményt, de nem oly meleg érzéssel, nem oly mély megindulással, mint a hogy irva volt s mint a hogy Laczi tőle várhatta . . . Laczi mégis gyönyörködve bámulta, s a mint végezte, rögtön izgatott bensőséggel kérdezte:

— Nos? hát nem olyan-e ő színről színre minden érzelmeiben, a mint leirtam?

Regina udvarias nyájassággal felelt:

— Önt ismerve, hajlandó vagyok róla elhinni . . .

Laczi bámult . . . Móricz mosolygott.

— Hogyan? — kérdezte azután Laczi kedvetlenül, — kegyed nem bizonyos a felől, hogy ő olyan nemeskeblű, nemeslelkű, büszke, bátor, mélyen, feláldozón érező . . .

Regina mosolyogva felelt:

— Hogy kívánhatja ön tőlem, hogy én e felől tanúságot tegyek?

— Ah ez gyönyörű félreértés! — szólt Móricz mosolyogva . . .

— Ah! kisasszony! — szólt Laczi félig szemrehányással — így kell-e kegyednek róla beszélni, a ki bizonynyal szívét ismeri . . .

— Ön csalódik Endrényi úr, — mentegetődött Regina . . . Én az ön testvérét nem ismerem, . . . csupán egyszer láttam életemben . . . és akkor, ah . . . milyen szomorú pillanatokban . . .

Laczi mindinkább nagyobb ámulatba esett . . . Móricz közbevágott, hogy e félreértéseket kedvezően megoldja . . . Hirtelen elbeszélte, a mi a megfejtéshez szükséges volt.

— Se baj . . . ne jöjj zavarba, ne mentegetőzz, — végezte szavait Móricz, nagyon természetes, hogy abba a tévhitbe estél, mint a többiek . . . Te nem tudhattad, hogy ők azon szomorú óra előtt soha nem látták egymást . . .

— Ah! . . . kisasszony! . . . szolt ekkor Laczi hirtelen, Regina kezét ajkaihoz emelve . . . a kegyed cselekedete előttem még így sokkal nemesebb, sokkal nagyszerűbb . . .

Azután úgy érezte, hogy e nem is várt felvilágosítás korántsem esik neki nehezen. Nem sajnálkozott azon, hogy Gyula és Regina nincsenek közel szívviszonyban, — sőt társalgása könnyebbé, vidorabbá vált, mint előbb volt . . . Annak pedig ez lehetett az oka.

Beszélgetésökben majd csakhamar ismét a költeményekre tértek, — s Regina a Laczi zsebéből kinyúló iratcsomóra czélozva, felemlítette, hogy az a füzet nem új költeményeket foglal-e magában? . . . Laczi ügyesen elterelte a leányka figyelmét, — reá nézve igen elkedvetlenítő lett volna, ha az meghiusult kíváncsisággal és ötlet szánva pillantotta volna le róla a háromszeg egyenszögesítésének szabályait. Mértani másolat volt az egy jó módú, de korhely tanuló számára, melyet gazdájához vinni Laczi éppen most volt útban. Laczi elnevette a dolgot, ez volt a legjobb, a mit tehetett helyzetében.

Azután megint beszéltek másról . . . és vidáman, mindig vidámabban.

Sajnálták, hogy beestveledett. — Be kár, hogy ily hamar estve lett. — Én Istenem! hogy eltelt az idő! . . .

Laczi azután kilépett a kis divatárus boltból s Móricz karján haladt tovább az utcán. Később Móricz elvált tőle. — Lelkesítette, tüzelte magát. — — „Én Istenem, mily kedves, mily vidám ez a Regina. Egész újjá születtem körében. — Mily boldog, egyszerű, egyhangú elfoglaltatása mellett is. — Nekem is komolyan már állás után kellene látnom. Oh! az elfoglaltatás megnyugasztja a szívet és lelket.

Késő este szembe találkozott az ügyvéddel, kinél pár hó előtt állást foglalhatott volna, de mással megelőztette magát. A hely ismét üres volt.

— Én nem tudom hogy vagyok ma, de tudja Isten, úgy érzem, hogy csillagom fénye újra ragyogni kezd.

XV.

SZABADON JÁR.

Az ügyvéd, kinél Laczi mindjárt másnap a felajánlott irnoki állomást elfoglalta, ugyanazon aszkóros agglegény volt, aki ebben a nagy városban a kis szép-irodalmi lap előfizető közönségének másik fele részét képviselte. Azon a jogon, hogy hajdanában ő is foglalkozott az irodalommal, jóformán már ő vadászott Laczira, s a legőszintébb örömet érezte, hogy magához megnyerhette. A ki azonban Andó urról azt hiszi, hogy komor, beteges, s ezek miatt unalmas ember volt, az igen csalatkozik, ő csak sovány volt és időszakonként köhögős . . . Az orvosok ugyan már huszonöt éves korában kimondták rá azt az okadatolt jóslatot, hogy a legközelebbi tavasz elviszi, Andó úr mindazonáltal nemcsak a legközelebbi tavaszt, hanem még azután is sok tavaszt megért, és ez idők szerint negyvenhét éves korában is még szerencsésen és elég boldogan köhögött. — Azok

közé tartozott, kikről azt mondják, hogy beléjük száradt a lélek, — ez a lélek pedig szép, nemes és mívelt lélek volt. — Andó úrnak, mint elmés, olvasott, kedves, jó előadású embernek társasága, bárkinek is élvezetet nyújthatott, — tőle csak tanulni lehetett. — Laczi csakhamar észrevette, hogy a vele való együttlét számára egyszersmind szellemi nyereség is. — Irodalmi foglalkozásáról ugyan lemondott a sok gond és baj közepe, hogy az újabb törvénykezési viszonyokat kellett tanulmányoznia, s vén létére elrendelt újabb ügyvédi vizsgálatokat kiállania, — azonban mégis hévvel és lelkesüléssel csüggött mindenben, a mi az irodalmat csak legtávolabbról is érdekelte. Jövedelmét élelmén és ruházatán fölül, bár voltak olyanok, kik érte ki is nevették, rendszeren irodalmi termékekre fordította . . .

Egészen más ember volt Huzódi senator úr. Ő nagyon szépen meghízott, elég jómódú lett, — soha könyvet nem vett, hanem azért mindig, a mikor csak szeret tette, hűségesen elhordta Andó úr könyveit, dicséretére legyen mondva, vissza is hozta egyszer másszor, s annak, hogy az ügyvéd oly csinos könyvtára oly hiányos példányokat is foglalt magában, melyekből vagy egyik vagy másik kötet hibázott, csalhatlan bizonyossággal ő és hasonló eljárású ingyen olvasni szerető társai voltak okai. Huzódi úr mind ilyen hasonló társai közt a legkülönb volt. Ő nem éppen azért vitt el magával könyvet, hogy azt végig olvassa, . . . lapozgatott, olvasott belőle annyit a mennyit, ha kedve szerinti szavásra való költeményt fedezett fel, kiírta, azután, mivel

felebarátait szerető, résztvevő ember volt, örömet gyakorolt szívességet, mely pénzébe nem került, adta olvasni odább a könyvet másnak, úgy hogy mikor már maga is elfeledte, ember lett volna, a ki ráakadt volna valaha . . .

Huzódi ur nagyszerű eredetiség volt a maga nemében. Laczinak Andó urnál az irodában volt szerencséje vele megismerkedni, éppen amaz órák egyikében, mikor Andó ur oda volt hivatalos tárgyaláson a megyei törvényszéknél. — Legelőször is úgy mutatta be neki magát, hogy mindjárt ezen első találkozás alkalmával alig várta be a negyedik szóváltást, elszavalta neki Petőfi „Örültjét“ . . . Szegény Laczinak nagy megerőtésébe került, hogy kaczagással át ne lépje a méltányoló illedelem korlátait . . . Szomorú napjai óta ez volt az első humoros komédia, a melyet élvezett . . .

Képzelnünk kell egy tisztességes korú és külsejű, de nagyfejű, tulipiros képű kövér embert, ki szemeit ijestön kidüllesztve, kiabál, ordítózik, közbe-közbe rugdalózva, összeszorított öklökkel handabandázik, s magát agyonizzasztja . . . Valóban mesterség volt ily bohókás spektakulummal szemben a hidegvért megtartani, s még hozzá, a mint az az előadó által rendesen megkívántott, bírálatot, azaz dicséretet mondani. —

Húzódi úr valaha hallotta Egressyt szavalni, művészete elragadta, azóta e dolog nem ment ki fejéből. Gyakran bibelődött e tárgygyal. Könnyű Katót tánczra vinni. — A szegény embert bolonddá tette valaki, hogy benne hivatott előadási képesség rejtőzik, — ezentúl nem

volt világi erő s hatalom, mely az ellenkezőről meggyőzhette vona . . . A szavalás bogárává vált. Bár természete kövérségével Szentpéteryét felülmulta, s hangjához tompaságban hasonlót még szinpad nem hallatott, mégis egészen második Egressynek képzelte magát. Eleinte még megtette azt, hogy estélyeken előbb tulajdon maga által fölbízottatott egyének által, mielőtt hozzáfogna, kérette magát, de csakhamar annyira megszilajult, hogy a hol csak szerét tehette, derűre borúra szavalt. — El lehetett volna csukni, meg lehetett volna kötözni, mégis szavalt volna, — ebben csupán, ami mégis sok lett volna a sorstól — csak a megnémulás akadályozta volna meg.

Azonban nemcsak ebben állott még Huzódi úr eredetisége, . . . hanem abban is, hogy kellett vagy nem kellett, mint házasságszerző, bárhol is örömet feltolta magát. Be tudott furakodni még olyan helyekre is, hova azelőtt nemhogy összeköttetés, de még semmiféle ismeretség sem jogosította. — E hajlamából, mely valóságos másik szenvedélyévé vált, egész hivatalviselést csinált magának, melyre miután a városi tanácsosságot csak névleg viselte, s ott tanácsaival nem sokat segített, kényelmesen reá is ért. — E szenvedélyes hivatalát, mely szép és nemes lehetett volna, a jó úr azonban nem az emberboldogítási nézetek által ösztönöztetve gyakorolta, — szenvedélyén kívül az önérdek volt az, mely fáradozásait vezérelte. Minden egyes sikerült esetnél tudott magának egyik féltől is, másik féltől is hasznot kaparítani, — legutolsó esetben legalább annyit, hogy egész csalá-

dostól megjelent a menyegzőkben, felesége által a megjelenést az új párnál jövő ünnepélyes alkalmakra biztosította, lányait tánczoltathatta, — s a mi legfőbb, kedvére kiszavalhatta magát. — Házasságszerzési hírnévénél fogva a járásbirósági, törvényszéki, főnökségi nőtelen fiatalság részéről is közkedveltségben részesült, . . . s ennek nyomán, persze abból is hasznot húzva, — néha pártfogót is játszott. El lehet ismerni, hogy élelmes ember volt.

Most, miután ismerjük őt, kövessük, a mint Andó úr irodájából s udvarából, a magát már alig türtöztető Laczi által kikísérve, s izzadt homlokát tarka selyemkendővel törölgetve kilép, alázatos barátságoskodással elbucsúzik, s még egyszer visszaforduló köszönés után tovább lépdel . . .

Mozgó ajkai azt sejtetik, hogy a jeles férfiú még azt az időt, melyet útja igényel sem engedi haszontalanul elfolyni, — bizonyára egy általa szavalásra kitűzött költeményt ismételtet magában.

Ismerős ház az előttünk, a mely felé irányozza lépteit s a melynek utcaajtáján legkisebb gondolkozás nélkül belép. — A szegény özvegy papné háza volt az, az özvegyé, kinek annyi balsorssal kellett küzdenie életében, kinek már mintha nem elég aggály lett volna, hogy kis gyümölcsösének s szőlőjének csekély jövedelméből kellett tengetnie magát, még az élet is oly bajokkal látogatta meg, melyek szerény nyugalmit háborították. Lányának boldogtalan szerelme, s az a kérlelhetlen makacsság, melylyel Basa Simon tolakodott, mint

részint láttuk, részint gondolhatjuk, sok keserű órákat okoztak neki. — Épen azért nem lehet kárhoztatni a szegény özvegyet, ha a Gyula elfogatása óta magát és napjait nyugodtabbaknak érezte, s lánya szerelmének véletlen szétrobbantását egyszersmind az örökös isten kegyelmének tekintette. Ezért a közvélemény pletykáját, mely Gyula nevét Regináéval, a szép zsidó leányéval, együtt említette: bár nem hitte, még sem sietett, nem igyekezett czáfolgatni, mert ennek hatását, az elkeseredést és a megvetést hitte a leghatásosabb gyógyszernek, mely a leányt boldogtalan szerelméből kigyógyíthatja. — Igy végeztetett! . . . s halandónak nem szabad ellene szólani. — Bizonyos az, hogy a kedvest ért szerencsétlenségek csak erősítik az igaz szerelmet, de bizonyos az is, hogy a hűtelenség, a megcsalás, ha rögtön nem öl, kiábrándít. Kiábrándít pedig azért, mert a kedvesről minden szépet letép, költészetéből, eszményiségéből kivetkőzteti, s ha az egyszer megszűnik eszménykép lenni, nincs többé varázsa, hogy a megsértett szívet magához lánczolja.

Juczika is most már ha emlékezett Gyulára, sohasem óhajtàssal, sohasem forró szívdobogással, hanem szégyenkezve, boszúsággal és keserű gyűlölésséggel emlékezett . . . Jobb is szeretett reá minél ritkábban emlékezni . . .

Ezekből következett az, hogy eljött az az idő, mikor az anya és leány a szívékből száműzött Gyulát egymás között többé elő sem hozták.

Napjaik nem vidoran, de mégis elég nyugalma-

san folytak le. Az utcaajtó nyílására mind Juczika, mind anyja kinéztek a folyosóra.

Huzódi úr láttára meglepődtek. A világtól elvonult, magukban élő szegény egyének előtt minden szokatlan s véletlen látogatás jobban feltűnik, mint mások előtt s rendszeren mindjárt kellemetlen sejtelmekre hajlandók.

Nem csoda tehát, ha Huzódi úr hajlongó közeledésére, bármily mosolygóvá tette is tulipiros arczatát, zavarba jöttek, s úgy állottak ott, mint a kik haboznak, ha e megtiszteltetést maguknak tulajdonítsák-e vagy nem . .

Az igénytelen özvegy ismerte ugyan Huzódi urat, míg szegény férje életben volt, házasságot bejelentő násznagyi minőségben. Mint órák hosszúig nálok feleségöt, többször volt alkalma láthatni, — de férje halála óta, pedig annak már több éve mult, — a jó urnak bizony cszébe sem jutott a szegény özvegyet rokonszenves látogatással megtisztelni, hogy sorsa, állapota felől részvevőn tudakozódjék. — Ismét nem csoda hát, hogy a látogatás feltűnő volt és semmi különöst nem bírt jósolhatni.

Arczuk felderült tehát és rögtön nyájasan mosolygóvá vált, a mint Huzódi úr kijelentette:

— Én Szabadi Gusztáv urat keresem! . . .

— Nincs itthon . . . még az irodában van! — válaszoltak egyszerre mind a ketten . . .

A jó úr erre úgy tett, mint a ki sajnálja, de még se nagyon bánja a dolgot, egy percze megütődött, de

mindjárt rögtön megadta magát, — s legkisebb hajlandóságot sem mutatott a távozásra . . .

— Nem tesz semmit! — szólt jó kedvvel. — Az idő már tizenkettő felé jár, hála Istennek, éppen semmi dolgom . . . bevárhatom . . .

Illetlenség volt vagy nem, — de hihetőleg csupán a még el nem mult zavarnak lehet tulajdonítani, most meg azok nem mutattak semmi készséget, hogy Huzódi urat addig is a szobájokba lépéssel megkinálják. —

Mit sem tett ez. Huzódi úr nem vesz, nem ró fel ilyen mulasztásokat, a belépéssel megkinálta ő maga magát, bátor lépésekkel besietett a folyosóra . . .

— Ha megengedi, édes tiszteletes asszony, kegyetknél leszek oly bátor bevárni őt . . . Ah! édes tiszteletes asszony, hiszen úgysis oly régen láttuk egymást . . .

Mit volt tenni, mit nem, egész illedelemmel el kellett mondani:

— Legyen szerencsénk! —

Huzódi úr nem az volt, ki kétszer mondasson ilyesmit magának, kivált akkor, mikor ő maga tett rá felszólítást. Ment és meg sem állt a szoba közepéig, — ott rögtön állásba tette magát, kalapját szorító kezeit órazsebe táján összekulcsolta, lehető érzékeny arczot vágott, s megindult hangon kezdte:

— Ah, édes tiszteletes asszony, — bizony-bizony igaz, hogy régen láttuk egymást! — De mikor éppen a sok bajú világban azt sem tudja az ember, hogy hol van a feje . . . Részemről sokszor úgy vagyok, pedig a

feledékenység nem gyenge oldalam . . . Emlékező erőm rendkívüli! . . . Szegény! . . . szegény tiszteletes úr! . . . ő megmondhatná, ha élne . . . Mennyiszer elmondaná: Tekintetes barátom uram! . . . Igen, így szólított, mert mi barátok voltunk . . . Tekintetes barátom uram! . . . önben egy erős pap veszett el . . . Szegény! . . . Szegény! . . . Hogy meghalt, mint meghalt! . . . Hja, de hiába, már ez így van a világban! . . . Tűrünk, szenvedünk, meghalunk . . . Hát hogy-mint van, édes jó tiszteletes asszony? . . .

A jó özvegy fanyar mosolyra vonta ajkait . . .

— Köszönöm a tekintetes úr kérdését, a mint tetstett mondani, úgy vagyok én is. Tűrünk, szenvedünk. Mi is lehetne más egy szegény özvegy sorsa, mint a békességes tűrés . . . Kérem, tessék helyet foglalni . . .

— Köszönöm! . . . Világért el nem viszem álmu-
kat . . . Oh, az álm nagy jótékonyság . . . Az ember ki-
piheni magát . . . Bölcsen van rendelve, hogy az em-
ber életének fele az álmra van szánva, legalább ki-
piheni a másik felét. — Különben, édes tiszteletes asz-
szony, szerfőlött örülök, hogy a véletlen megtétette ve-
lem e látogatást, mely már, higgye meg, évek óta szán-
dékomban volt . . . Örömmel vagyok telve a viszont-
látás miatt . . . Ha nem tudnám az időt, azt hinném,
tegnap volt, mikor utoljára volt szerencsém, mert a
tiszteletes asszony oly frissen, egészségesen néz ki, akár
csak, akár csak . . . igen . . . én nem találom, hogy
változott, vagy éppen nagyon megöregedett volna . . .

A tiszteletes asszony mindig tudta, mindig érezte,

kiknek lehet panaszkodnia, most hát nem panaszkodott . . . a helyett jószívuén mosolygott s megköszönte a figyelmét . . .

— És a kis Juczika, — a kedves kis Juczika! — Én Istenem, hogy megnőtt, mint megnőtt, akár csak, akár csak a . . . igen igen, szépen megnőtt . . . Ah! tiszteletes asszony, ne vegye tőlem hizelgésnek, de valóban kedves, derék, mívelt leánykát nevelt belőle . . .

Huzódi úr ugyan még eddig egy szavát sem hallván Juczikának, ez érdekemet, melyek különben valók voltak, nem tapasztalhatta, csak sejtette, — mindegy, — elmondta mégis, mert szíveskedni akart. —

— Elöttem legfőbb érdeme — felelt a hizelgés által csak mellékesen érdekeltetett özvegy, — hogy Juczi jó és engedelmes leány, miért is Istennek hálát adhatok . . .

Huzódi megragadta a tárgyat s nem óhajtotta elereszteni . . .

— A jóságnak mindig meg van a jutalma, bizonyos vagyok a felől, hogy éppen ez az, a miért az ég egykor őt kívánt szerencsében részesíti majd.

A czélzást elhallgatták, csak Juczika pirult el egy kevésbé . . .

— Juczika olyan korban van, azaz lépett . . . folytatta czélhoz törekvéssel Huzódi úr, a mely kor . . . a mely kor éppen olyan . . . mint . . . mint . . .

Mivelhogy Huzódi úr nem volt szerencsés a hasonlításaiban, most ismét majdnem benne maradt volna, ha újra azzal nem segít magán, hogy szokása szerint

egy új mondatba fogott . . . s ezzel egész páratlan bizodalommal fordult a tiszteletes asszonyhoz:

— Hitemre mondom, egész eladó leány! . . . Nem gondolkozott még a tiszteletes asszony férjhez adásáról? . . .

Erre a szavakra már csakugyan meg kellett hökkenni . . . Bizony ez kiméletlenség volt.

Egymásra néztek . . . Juczika komolyan megszégyelte magát s elpirult . . .

Huzódi úr pedig a hatást, melyet ébresztett, meglehetősen félremagyarázva gyönyörködött . . .

Az özvegy asszony ellenállhatlanul arra a gondolatra jött: Fogadom, hogy ez volt célja és Szabadi csak ürügy volt. — Ezt a gondolatot arczáról leánya is megértette . . . Rögtön elhalványult miatta . . .

Azonban kíváncsiak voltak a továbbiakra . . .

— Azt jól tudja a tekintetes úr, hogy egy anya már gyermekének bölcsőjétől kezdve foglalkozik e gondolattal . . .

— Persze! Persze! . . . Ugy van! Igaz! — bizonykodott Huzódi úr, örvendezve, hogy közelebb juthat ahhoz, ami oldalát majd kifúrta . . .

— Annyival inkább — folytatta a tapintatos özvegy, — hogyne gondolkoznék arról egy elhagyott bús özvegy . . .

A bús özvegy szó megkapta Huzódi figyelmét s elragadta.

— A bús özvegy! A bús özvegy! — mormogta játszott csüggedéssel Huzódi úr . . . — Oh, tiszteletes asz-

szony, ismeri-e kegyed a „bús özvegy“ című költeményt? . . .

Ezzel nagy hirtelen, úgy ülőhelyéből elszavalt egy pár versszakot a „bús özvegy“-ből . . .

Szerencsére előadása nem volt olyan, hogy a jó papnét elszomorította volna . . .

Huzódi úr is észrevette, hogy a költemény nem egészen alkalmazható azért is e rövidke eltérés után sietve visszatért felvett tárgyához, és pedig, a mint már modora hozta magával, egész fesztelenül . . .

— Ugy van! — A leány arra való, hogy férjhez adjuk . . . A mai világban, mikor az ifjak nem nagy házasodási hajlamot mutatnak, szerencse, hogy akadnak olyan férfiak, mint én, a kik őket szüntelenül erre sarkantyúzzák . . .

Ekkor vidoran felnevetett; s nekilekkesülésében elkiáltotta magát:

— Csak nekem kell szólni, tiszteletes asszony, úgy férjhez adom Juczikát, hogy a lábát se rázza, akarom mondani, úgy férjhez adom, a hogy illik . . .

Most egyszer sült el hasonlata, de abba is belesült. —

A tiszteletes asszony világért se nevetett volna az ésnél hamarább járt nyelvbotlásón . . .

— Köszönöm szépen — felelt udvariasan, — én soha nem kétkedtem a tekintetes úr irántunk való jó-akarátán . . .

— Ugy van! . . . ha már ennyiben van, hogy jó-akaratomat csakugyan megmutassam, most már hát

azt is megmondom, hogy én Juczikát kinek szántam . . .

S mielőtt ennek nyilvánításában a jó papné őt akadályozni megkísérelhette volna, a tüztől elragadott férfi nem nézte, akár van ott Juczika, akár van kedve hallgatni, akár nincs, gyorsan hozzáfogott:

— A kiről szó van az élete legszebb korában levő, derék daliás természetű, kifejezésteljes arczu férfiú. Különben minek is irjam le őt, miután ismerik kegyetek. — Fekvősége ugyan nincs, de állása egyike a legjövődelmézőbb állásoknak. Magas hivatalos állásban van s még többre mehet. — Juczika iránti hajlandóságát biztos kutfőből, saját magától tudom . . . Mihelyt csak Juczika akarná — a házasság megkötetik . . . A többi az én dolgom. Nos? mit szól hozzá, édes tiszteletes asszony? Nem titkolódtam! E jeles férfiú Basa Simon főszolgabíró.

A jó tiszteletes asszony nem szólt semmit. Hallgatott, meg volt némulva, mint a hogy meg volt rettenve . . . Nem kevésbé Juczika is meg volt ütődve . . .

Hát ez az ember csakugyan kérlelhetlen üldözésre váltja szerelmét? —

Huzódi úr a pillanatnyi csendet megszakasztotta:

— Én pedig nagyon komolyan tanácsolnám a tiszteletes asszonynak, hogy ezt a házassági kérdést kedvezően oldja meg, — miután bizonyosan tudom, hogy csupán Basa Simon úrnak nagylelkűségétől függ a kegyetek elleni bizonyos követelések végrehajtását halasztgatni.

A szegény özvegy arcza lánggra gyult, szégyen és boszúság fogta el egyszerre kebelét . . . Nagyt sóhajtott, s visszatartotta azokat a szavakat, melyeket ily ki-méletlenségre méltó lett volna felelni. — Azok helyett susogta magában:

— Ez az ember ezt is tudja. — Ime, igazam volt, maga árulja el magát. — Látogatása nem véletlen volt, így volt az előre kiszámítva; szegény vagyok, nyomorult özvegy vagyok, hallgatok, — de ha kényszerülök leszek felelni, okos leszek . . .

Huzódi úr még azzal, a mit mondott, nem elégedett meg; újra kezdte:

— Aztán van még egy másik ügy . . . ezt nekem ugyan nem mondta el Basa Simon úr, — hogy mi-csoda másik ügy, mely nagyon fontos, mely, ha ő akarná, kegyetekre nézve nagyon kellemetlen kimene-telű lenne . . . Ezt is meg kell hát gondolni, édes tisz-teletes asszony . . . Egyszóval, és tiszta szívből, lel-kemből tanácslom, hogy e szép és kedvező ajánlatot minél hamarább sietve el kell fogadni . . .

Juczika halvány lett, — hogy e fájdalmas zava-rokat ő idézte elő, a felébredt szemrehányás megresz-kettette . . .

Az özvegy azonban, aki megfogadta, hogy okos lesz . . . csodálatosan akkor, mikor legjobban megré-mülhetett volna, az erős lelkek sajtáságaként, melyek legszorongóbb perczekben szokták magukat feltalálni. — szilárdan s minden megütődés nélkül állott.

Csakhamar határozott hangon, melyet egyszer-

smind még nyájassá is iparkodott tenni megszólalt:

— A megtiszteltetés reánk nézve nagy, de sajnáljuk, hogy ezt el nem fogadhatjuk, miután leányom már pár nap előtt másnak eligérkezett.

Ily higgadság, ily feltalálás e perczekben még Juczit is bámulatra ragadta.

Huzódi úr, ki a dolgok mélyéből valósággal csak nagyon keveset tudott s a mit tudott is, csak együgyű hiszettel, gonosz akarat nélkül, mint megígért céljához vezető furfangot használta fel, a papné által mondott szavakat készpénz gyanánt vette s rögtön ajánkozott a lakodalomba. Ez is azt mutatja, hogy inkább egy önhitt, magát okosnak s hatásosnak mutogatni szerető, együgyű, haszontalan, mint rozlelkű vagy romlott szívű ember volt.

Az özvegy csak arra kérte Huzódi urat, hogy e még senkivel sem közlött eseményt pár hétig titokban tartsa.

Huzódi úr nem látott okot a továbbmaradásra, annyival inkább is sietett ki a szobából, mivel a déli harangszó éppen elhangzott s Szabadinak a deszkajárdán koppanó léptei az ablak alatt hallatszottak.

Felváltva majd tekintélyes, majd alázatos köszönéssel kisietett a szobából.

Amint kiért a folyosóra, Szabadi éppen akkor ment szobájába. Most utána néztek a nők, valjon jól gondolták-e, hogy az egész Szabadi-féle látogatás csak ürügy: — a következő az azt mutatta, hogy csalódtak . . .

Huzódi nagy gyorsan Szabadi szobája felé tartott . . . a kis tornácba lépett s onnan bekopogtatott.

Határozott fellépése úgy mutatta, hogy valóban dolga van, vagy ha nincs, mindenesetre csinált magának.

A szobában bent Juczika el nem mulasztotta köszönetét kifejezni anyja lélekjelenléteért s ügyességeért. Örömmel szökött nyakába s megcsókolta.

Anyja megsímitotta arcát.

— Kedves lányom! . . . — szölt e nyájaskodás közben, — miután az önkénytelenül jött gondolat maga mutatja a szabadulás útját, ezt kell követni. Most már rajtad fog állni, hogy hazugságban ne maradjunk. — Neked, mint szegény leánynak, az első megtisztelőben, a ki ezután jönni fog, nem az ábrándos szerelmet kell keresned, hanem a becsületességet, míveltséget, szép és jó lelket.

— Én hiszem, reménylem, hogy ily elhatározásra nemsokára készen leszel.

Juczika jó ideig figyelemmel nézett anyjára s azoktól, a miket az mondott, legkisebb húzódozást sem érzett.

Az özvegy ez utóbbi szavakat olyan meggyőző hangon mondotta el, mintha olyan, a gondolatban lapangó előkészületeket tudna, melyeket kivüle még senki más nem tud, s talán azok sejtenek legkevésbé, a kiket közelebbről érdekel. — Az öreg asszonyok sokszor a homlok hirtelen borujából olvasnak, melyet sóhaj követ.

Meglehet, igaza volt . . . a kire gondolt, annak talán járt az álma valaha e gondolat körül . . . azért csak körülötte, mert azt csupán hiu álmodozásnak tekinthette.

Ezek alatt pedig Huzódi úr is bemutatta magát Szabadinak, nemcsak bemutatta, de le is telepedett, nemcsak letelepedett, hanem sok mindenféle ráért e rövid idő alatt. Kifejezte részvétét a Szabadit ért harczmezei balsors fölött, érzékenykedett rajta, alkalmasnak találta nyomban elszavalni Gyulai Pál „Hadnagy uram“-ját, elfogadta a kínált szivart, mely, mivel bőbeszédüségé alatt minduntalan elaludt, elpusztított meggyújtására vagy huszonöt gyufát, és szinte hihetetlen, de rájött jövedele czéljára is. Azt is elmondta, még pedig elég folyékonyan mindaddig, míg ismét belebotlott Orion „Huszár“-jának elszavalásába . . . Háromszor is készült a távozásra, mindannyiszor maradt, ott felejtette magát marasztás nélkül. Egyszóval. Szabadi türelmét a legnagyobb próbakőre tette, s éppen nem szavalati előadásának, hanem az előadott költemények szépségének, melyet Szabadinak, bármily népszerűekké váltak is azok, még nem volt alkalma megismerhetni — köszönhette, hogy nem egy türelmetlen, durczás arczczal állott szemben.

— Uram! tehát én becses engedelmével — kezdte Huzódi úr rögtön a szavalat után, — a ragaszkodásnál fogva, melyet uramöcsém iránt táplálni szerencsés vagyok . . . s általában az ügy bajnokai iránt, még egyszer megkísérlem előhozni a már előbb előadott, de

uramöcsém által . . . már bocsásson meg, engedje meg a szerencsét bizalmasan így nevezni . . .

— Sőt kérem édes urambátyámat, hogy így nevezzen. — Az a hideg tisztelt uramozás nem is volt azelőtt nálunk szokásban.

— Igaza van, uramöcsém! — tehát az uramöcsém által, a mint látszott, visszautasítani szándékolt ügyet még egyszer előhozom. Szándékoltnak azért mondom szándékosan, mert én nem nyugszom addig, míg uramöcsémet meg nem győzöm annak méltányossága s az elfogadás helyessége felől. A holtakról ne beszéljünk. Ha tévedtek, meg kell nekik bocsátani. Nagybátyja ura abba a megbocsáthatlan hibába (Huzódi pedig előbbi szavaival következetlenségbe) esett, hogy ön irányában talán éppen akkor volt legkiméletlenebb, s szívtelenségét éppen akkor mutatta, mikor az önnek legjobban fájhatott. Nem gondolkozott lelkiismerete szerint s a mint a becsület kívánta volna. — De hagyjuk ezt . . . beszéljünk az élőkéről . . . Máli . . . azaz az ön unokanénje, Máli néni, higgye meg, a becsület és szív szerint gondolkozik akkor, mikor önt ötezer forinttal kínálja . . . Erre őt sem végrendelet, sem semminemű törvény nem kényszeríti, egyedül a szeretet, az ön sorsán nyugtalankodó részvét bírja rá. S a mi azt illeti, tekintve a mostani körülményeket, az öröklött vagyon értékét, elég méltányosan ígér, s elfogadás esetén nem kíván egyebet öntől cserébe, mint egy hiteles okmányt, melyben minden, a jószágokra vonatkozó igényeiről lemond.

Megpihent, nézett, de Szabadi nem felelt. Nem felelt pedig azért, mert ő nem így gondolkozott, s helytelennek tartotta volna, bár igazságos, de keserű kitöréseknek adni helyet.

Ő a lépést, melyet nénje Huzódi közbenjárásával tett, épenséggel nem látta szép színben. Sőt igazat mondva, korántsem a száanalom kifolyásának vette, hanem valamely jog és törvényértő ember felvilágosításai, tanácsai nyomán ébredt azon nyugtalanság eredményének, mely saját érdekeit félti, s tartva tőle, hogy az egykor talán sokkal többbe kerülhetne, magát olcsóbban biztosítani akarja.

Hiszen ha rokonai akár jó szívűek, akár igazságosak akartak volna lenni irányában, alkalmuk lett volna azt rögtön az örökösödéskor megmutatni, félre téve a nagybátya szívtelen intézkedéseit, részeltetni anynyiban, a mennyi őt jogosan illeti.

Miután Szabadi hallgatott s csak fanyar mosolyra vont a ajkait, Huzódi még egyszer távozni készült s még egyszer rákezdte:

— Kedves uramöcsém! én szívem szerint tanácsolom, s eszem szerint javallom, hogy még az új ösi-ségi patens s telekkönyvezés alkalmazása előtt siessen ez ajánlat elfogadását el nem mulasztani. — Kérem, uramöcsém! . . . ez nagyon szép ajánlat, tiszta szívből, jó akaratból, minden kényszerítés nélkül jöve még szebb. Olyan dolog, melyhez hozzá lehet szólni. Ki tudja, ha valaha törvény útján akarna jogaiért kezeskedni, nyerne-e annyit. S azután nem sokkal szebb-e az eléje

nyújtott jobbot így engesztelődve elfogadni, s különösen rokonok között, a mint illik, barátságosan kiegyezkedni.

Huzódi úrnak alkalma nyílt csodálkozni, — csodálkozni a fölött, a mit Szabadi válaszolt, mosolyogva bár, de határozottan.

— Kedves urambátyám! Nekem eszem ágában sincs valaha pereskedni, de a mint már megmondtam, úgy újra mondom, viszont semmi hajlamot nem érzek magamban, alamizsnát elfogadni . . . Ha Máli néném személyisége létezése nyugtalanítja, s ha nem elégszik meg azzal a hozzá irt egyszerű levéllel, melyben a már nekem tett ajánlatokat visszautasítottam, s tőlök elbúcsúzva, nekik mindenben szerencsét kívántam, — úgy, ha kell, biztosítom őket, hogy soha semmiképen, sem magányos, sem törvényes úton háborgatni nem fogom, s erre nézve, ha becsületszavammal nem elégsznek meg, én kedves urambátyámnak a lemondási okmányt itt azonnal kiállíthatom, s érte semmi más kielégítést nem kívánok, mint azt, hogy ha akarnak, tartsanak meg jó emlékekben, de engem a visszaemlékezések felébresztésével soha ne háborítsanak.

Huzódi úr csaknem elérzékenyült.

— De édes uramöcsém, azt a lemondási okmányt én így el nem fogadhatom. — S a mi azt illeti . . . uramöcsém helyzete! . . . És ötezer forint pengőpénzben, szép pénz, rendes kamatja háromszáz forint, én különben még ötszáz, sőt hatszáz forintért is, ha erre megbízna, el tudnám helyezni.

Azután a jó úr vállán rántva, némi boszankodással tette hozzá:

— Különös dolog! az embernek saját jogos örökségét, tulajdonát visszautasítani . . . Engedjen meg, uramöcsém, de ez egy kis önfejűség.

Szabadi fejét csóválta.

— S miután tisztán a részvét, a jószívűség nyújtja. — s rokontól, nem idegentől jön, nem bánthat meg. Gondolja meg, a nagybátya intézkedései szerint ezzel sem volna köteles . . . Ő csupán hogyha ön a háznál tartózkodni kívánoznék, akkor köteleztetnék ellátással . . . Higyje meg, a mit ez az asszony ajánl, szép cselekedet és nem alamizsna.

— Nem tehetek róla, de el nem fogadhatom.

— De hát ön arra sem gondol, hogy ettől egyszersem mind annak a szegény asszonnynak szívnyugalma függ.

— Ha kívánatos, úgy szíve nyugalma is igyekszem megszerezni levélben, — engesztelékeny soraimmal . . . Ámbár nem igen hiszem, hogy erre szükség lenne, miután ők nem szeretnek, tehát nem is tesznek maguknak szemrehányást miattam.

— Csalódik, kedves uramöcsém, legifjabb leányuk, Helén, ki leányaimnál volt, s csak a minap ment el tőlem, igen sokat tudakozódott ön felől, s többször ismételte, hogy mamája is sokat emlegeti.

— Jól van! Maradunk hát így, a mint vagyunk, távol egymástól, békében, — s nem haragszunk egymásra azért, ha én az ajánlatot el nem fogadom is.

— De kedves uramöcsém, hát csakugyan megmarad szándékánál?

— Megmaradok.

— Gondolja meg, kedves uramöcsém . . . gondolja meg, hogy . . . mit is mondjak . . . Igen . . . hogy uramöcsémnek családja is lehet.

Szabadi elnevette magát.

— Nekem, családom? — kérdezte nevetve.

— No igen! igen! — tüzeskedett Huzódi úr, — ön megházasodhatik, és akkor nagyon természetes, hogy a következmények . . . igen . . . ön felelős lesz, uramöcsém . . .

Szabadi erre még jobban kaczagott.

— Én? megházasodhatom? — szólott kaczagva, — ha nem tudnám, hogy tréfál urambátyám . . . biz' isten nem venném jónéven . . .

Ezzel Szabadi még tovább kaczagott.

Huzódi apprehendálva nézett rá.

— Én nem találok ebben semmi nevetni valót, kedves uramöcsém!

És a világon legkomolyabb hangon folytatta:

— Itt a kezem! Mernék kezeskedni, hogy megházasítom . . . Épen ilyen derék, becsületes embernek volna szükséges az igazi jó feleség. Adandó esetben csak nekem kellene szólani. — Kedves uramöcsém, a férjhez adandó leányokból egész katalogus van a rendelkezésem alatt . . . Ámde bocsánat! Úgy hiszem az ebéd-től tartóztatom uramöcsémemet . . . Majd máskor, legközelebb bővebben fogunk egymással beszélgetni. Egy hét múlva

eljövök. Addig is gondolkozzék jó nénje ajánlatán. Akkor talán majd másként itél.

A jó úrnak végtére sikerült magát rávenni, hogy a kilincstre tegye kezét.

— Akkor is csak úgy fogok nyilatkozni mint most.

— Sőt én épen az ellenkezőt kérem, — szolt nyájasan az ajtón valósággal kilépve Huzódi úr.

Még váltogatta ott a köszönések mindenféle változatait; az alázatos szolgája, az isten önnel, a jó étvágyat, a jó egészséget, . . . mind mind, valamennyi elröppent ajkairól addig, míg az utcaajtóhoz jutott, — még ott is visszafordult egyszer, — de az észre hozta, hogy könyökét a kisajtó élben irgalmatlanul megütötte. Az kiábrándította, s végre eltűnt.

Huzódinak igaza volt, Szabadit csakugyan tartóztatta az ebéd-től. Már vártak is utána. A levesek le voltak borítva miatta. Az özvegy papnénak a szomszéd-ból kis apró diák kosztosai is voltak, már azok kezdtek szomorúak lenni. Azért is megérkezése némi élénkséget idézett elő.

Mivel Huzódival mentette ki magát, s azzal, hogy igen sokat szavalgatott, annak következtében a kis diákok, kiknél ilyen tekintetekben a világon gonoszabb nincsen, a jó úr szavaló eredetiségét, nagyon természetesen, igen örömet tettek társalgásuk és sokban találó utánzásuk tárgyává. Még a jó özvegy papnét is megneveltették.

Különben ennek az élénkségnek lehetett-e köszönni vagy másnak, valami titkos varázsnak, de mindnyájan, mind a papné, mind Juczika, mind Szabadi úgy találták, hogy régen volt ily vidor ebédjük mint e mai . . . Szabadi legfőképp igen sok olyan mozzanattal találkozott, melyek reá kellemesen hatottak. Juczika kedves volt, Szabadi pedig oly szeretetreméltó, hogy Juczika, — a mire soha sem számított — sajnálta, hogy őt valaha, ama bizonyos estén, megbántotta.

Csodálatosan a vacsora megint ilyen hangulatban folyt le. Úgy, hogy e mai napnak mindnyájan kedves emlékét vitték magukkal ágyukba.

Szabadi ott ilyen formán gondolkozott:

— Ezek a háziak még sem oly szeretetlenek, még sem oly idegenek és hidegek irányomban, a milyennek egy darab idő óta mutatták magukat.

Ebben igaza is volt Szabadinak, mert az öreg papné bizonyos idő óta nagyon zárkozott lett, s Juczikán úgy látszott, hogy jóformán tudni se tetszik neki azt, hogy ő is a háznál van, — nem is említve, hogy a kis üveg pohárba a virágtevést megszüntette, úgyszólván fel sem vette s köszönésül csak hidegen bólintott fejével, mintha valamiért neheztelne, pedig ha a dolgot fürkészszük, ő követett megbántást Szabadi irányában.

Azután Szabadi ilyen gondolattal kezdte menteni őket maga előtt.

— Ki tudja mi bajuk lehetett akkor szegényeknek. — Istenem! hány eltítkolt bánat van a világon, mely miatt embertársaink iránt szeretetet mutatni még kedvünk is elmúlik. — Talán a felhők vonultak el szegényeknek feje fölül, hogy ma oly jók és szívesek voltak irányomban . . . Úgy van! Hiszen ők oly áldott jó lelkeknek mutatták magukat mindjárt akkor, mikor hozzájok szállásoltam magamat. — Hálát adhatok az égnek, hogy ilyen jó lelkek közt vagyok.

Juczikának pedig az jutott eszébe, hogy ő ezt a szegény embert érzékenyen megbántotta. Megszégyelte magát, beismerte, hogy csunyán, durván viselte magát. Most már nehezére esett neki, hogy oly kiméretlenül megsértette.

— Én istenem! hogy fájhatott az neki, mikor szavaimat méltán a bénaságára célzóknak vehette . . .

Minden magábatérés az elkövetett hibákat jóvá tenni késztet.

Juczika feltette, megfogadta magában, hogy ez-

utáni bánásmódjával, magaviseletével helyre fogja hozni azt a szerencsétlen megbántást, melyet Szabadi iránt elkövetett.

A tapasztalás mutatja azt, hogy adott sérelmek esetén a léleknek mindig legyőzhetlen kívánalma az engesztelni igyekvés, hogy azokhoz, a kiket valaha megsértettünk és sértésünket megbánva barátainkká akarunk tenni, sokkal jobban ragaszkodunk, mint a sértés előtt. — Férfiak között gyakori eset, hogy ilyen alkalmakból a legtartósabb barátságok fejlődnek, — nők között soha, — nő és férfi között? . . .

A következő napokon Juczika nem fogyott ki a nyájasságból, az előzékenységből.

Szabadi gondolkodóba esett, nem tudta magának megfejteni a dolgot.

A leányka talán nem is gondolt arra, hogy e morder még veszélyessé válhatik.

Erre anyja is figyelmeztette. Komolyan-e, vagy tréfából, az nem tartozik a dologhoz.

Juczika lehajította fejét és mosolygott.

TARTALOM.

	Oldal
Egy jó öreg, a ki számot vetett az étellel ---	1
A keserves ut ---	19
A csonka ---	40
A haragos főnök ---	57
A nyomorék új életének küszöbén ---	79
Egy gyöngy a szemétdombon ---	92
A nők az élet vigasztaló angyalai ---	111
Az obsitos cserepár ---	128
A rettegve őrzött titok ---	148
Simon basa ---	166
Találkozás az úrbácsi korcsmájában ---	185
Az a mi megaláz és megkoszoruz egyszerre ---	209
A látszat következményei ---	237
A mi a nyomorban is vigasztalást ad ---	252
Szabadon jár ---	280

BUDAPESTI HIRLAP.

... Ezt az elmét meg fogják érteni, ezzel a szívvvel együtt fognak érezni azok, a kik konzerválói, fentartói e szép hazában a „hajdan erős magyarságnak“. Ennél szebb életet a halál után nem kívánhatott a szerény költő. De élni fog az ifjuság szeretetében is; pedig ennek még fontosabb szerep jutott abban, hogy a poéta nyoma halálával el ne vesszen.

Sebestyén Károly.

AZ UJSÁG.

... És Abonyi Lajos a nép embere volt. A paraszt a maga eredetiségeivel, örömeivel és fájdalmaival: a kis és közép uri birtokos a maga családi életével, hazafias küzdelmeivel, olykor ósdiás élıtéléteivel; a vármegyei középnemesség s egyegy itthon magyarul élı főúr: ime ez volt az ő világa, a mit ismert és a mivel dolgozott, ama bizonyos „magyar légkör“ a melyben ő élt, örült és szenvedett... Abonyi Lajos hatalmas művészi tehetsége és életet ébresztő magyar lelke kétségtelenül túléli a korszellem divatos változásait.

Kenedi Géza.

EGYETÉRTÉS.

... S egy írói igéniummal megáldott magyar mennyi minden megfigyelni valót talál a magyarban! Különösen, ha elméjében úgy tükröződik a világ, mint Abonyi Lajos elméjében. A humor szemüvegén át látta a magyar világot. Még pedig a magyar humornak ama becses és mind ritkábbá váló szemüvegén át, a melyet táblabírói humornak neveznek...

Timár Szaniszló.

MAGYAR ÁLLAM.

... Vas Gereben vaskosabb, nyelve durvább, erősebb zamatu; Abonyi finomabb, nyájasabb, édesebb. Mert finomabb, szívesebben fogják ma olvasni, mint a sokszor rusztikus Vas Gerebent. Abonyi Lajos igenis kiváló magyar elbeszélő s kedves elbeszélő. A magyar közönség, ha elfelejtette volna szeretni életében, szeresse meg most halála után...

Dr. Sziklay János.

PESTI NAPLÓ.

... Abonyi Lajos is romantikus volt, de a valóságnak egész tengerét árasztotta el a maga népies elbeszélésein. Ez az áradás termékenyítő volt, akár a Nilus hires áradása. Bőséges termést érlelt. Abonyi Lajos a naiv humornak jeles mestere

volt. Legigazabban a humorjával ábrázolt és a humort ábrázolta. Az ő írásában erősebb a valóságos élet derüje, mint a romantikus képzelet borongása.

Gerő Ödön.

MAGYARORSZÁG.

Abonyi könyvét olvasva, önérettel telik el a magyar ember. Rajongás, bámulat, valóságos áhitat az, a mivel magyarságát megbecsüli ez az író. Nagyobb írónk akadt már nála, magyarabb azonban nem. . . .

Thury Zoltán.

MAGYAR SZÓ.

Ő kétségen kívül nagy egyéniség volt. S a mit alkotott, annak becse, értéke nem hogy fogyna, de mennél inkább győz a mai beteges, ferde, szecsesszionista irodalmi izlés, annál értékesebbé válik. . . .

Sz. S.

BUDAPEST.

. . . Mai nap, a mikor a modernkedés s a dekadens majmolás, az idegen áramlat végkép tönkre nyomorítja irodalmunkat, ebben a kozmopolita világban valósággal üdítő, megújító forrás nyílik Abonyi Lajos műveivel, melyek az olvasó világot ismét a jóra való izlésnek nyerik meg. . . .

A NAP.

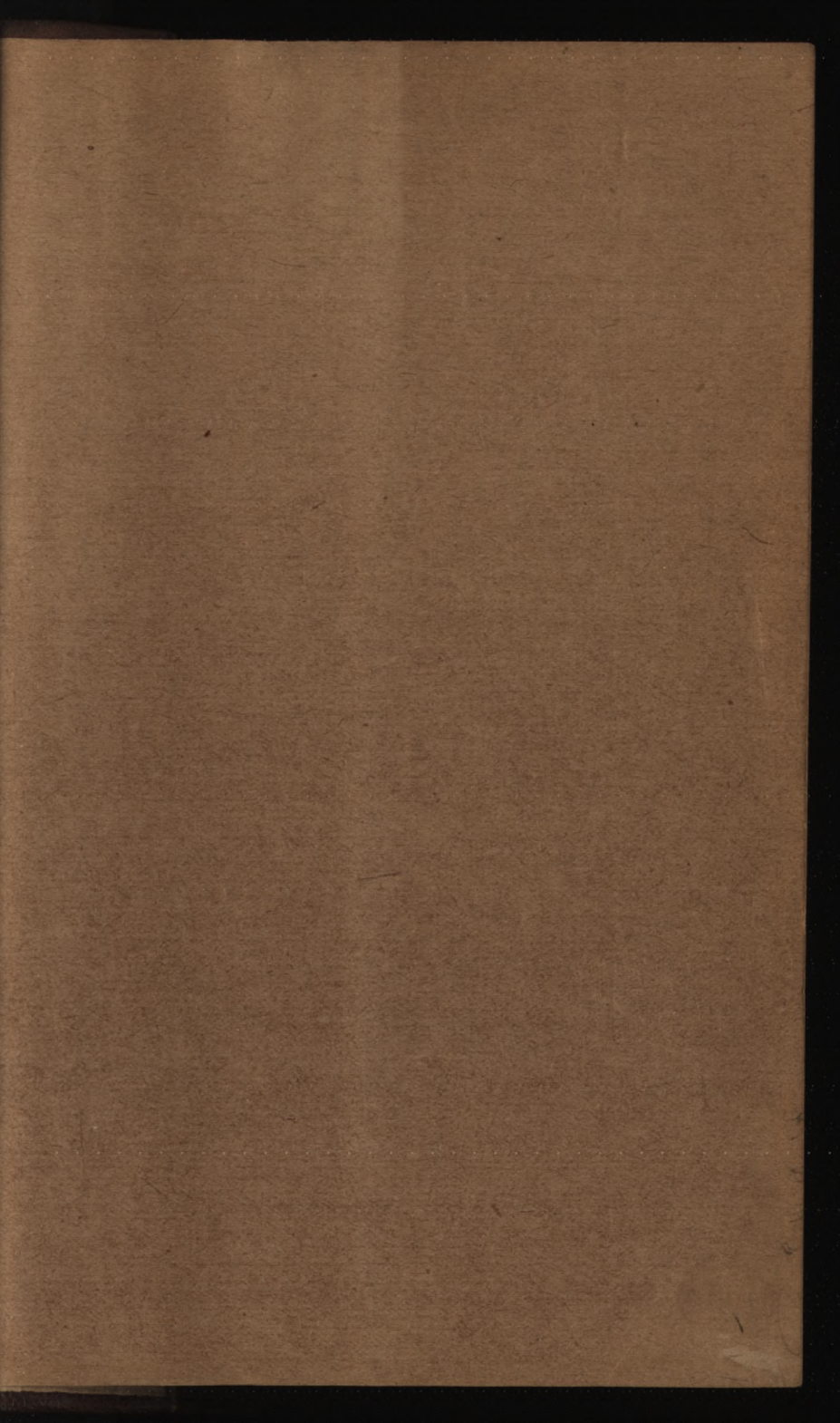
. . . Nemzeti vagyonnak tekintem azt, a mit Abonyi Lajos különböző regényeiben, elbeszéléseiben, szindarabjaiban ránk hagyott. Az Abonyi-kollekció fölér sok műtárlat híres és népszerű gyűjteményével. Egyelőre öt kötet fekszik előttünk. Mindben duzzad az életerő és a magyar föld zamata. Mindben remek pikturák vannak a magyar faj jelleméről.

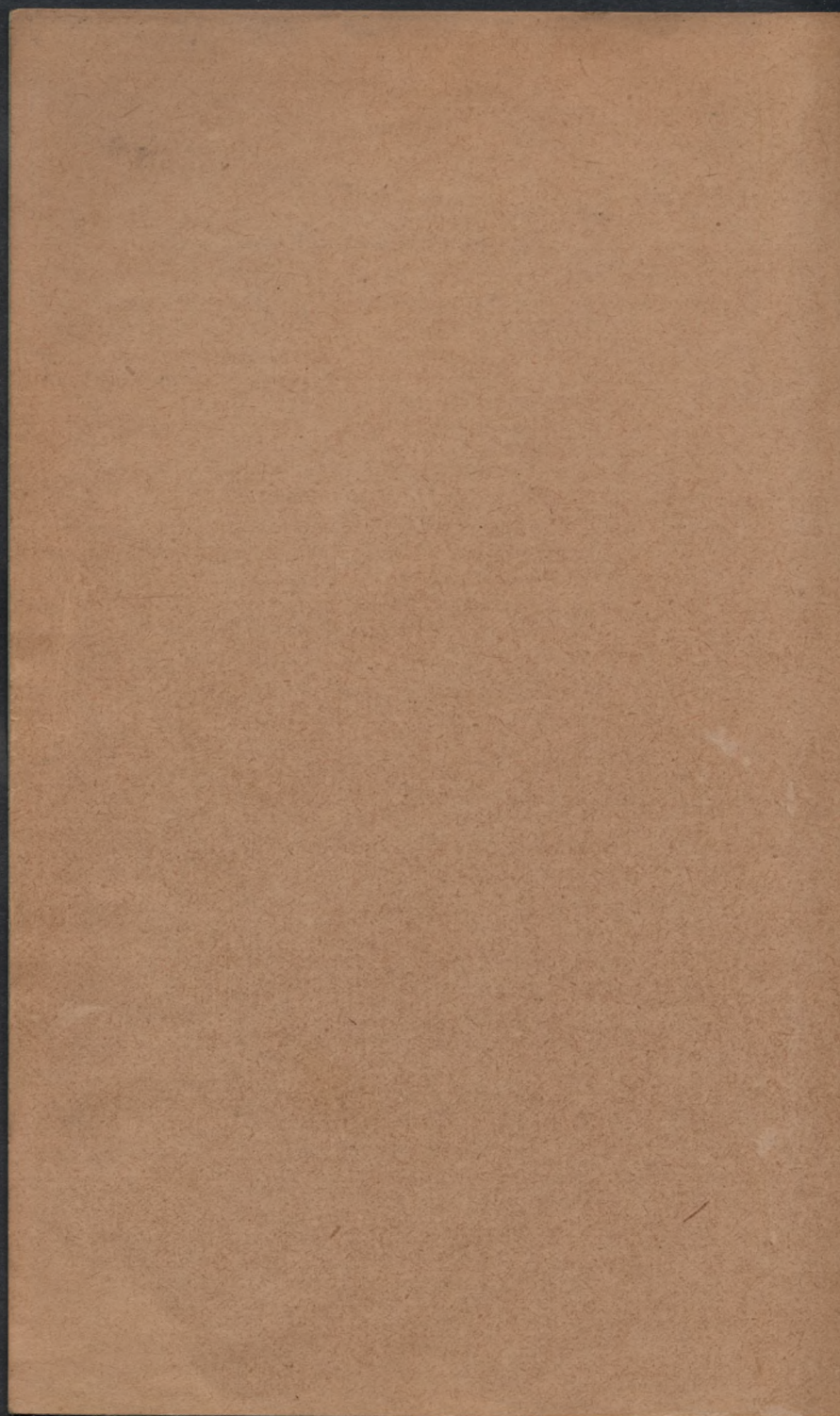
Ábrányi Emil.

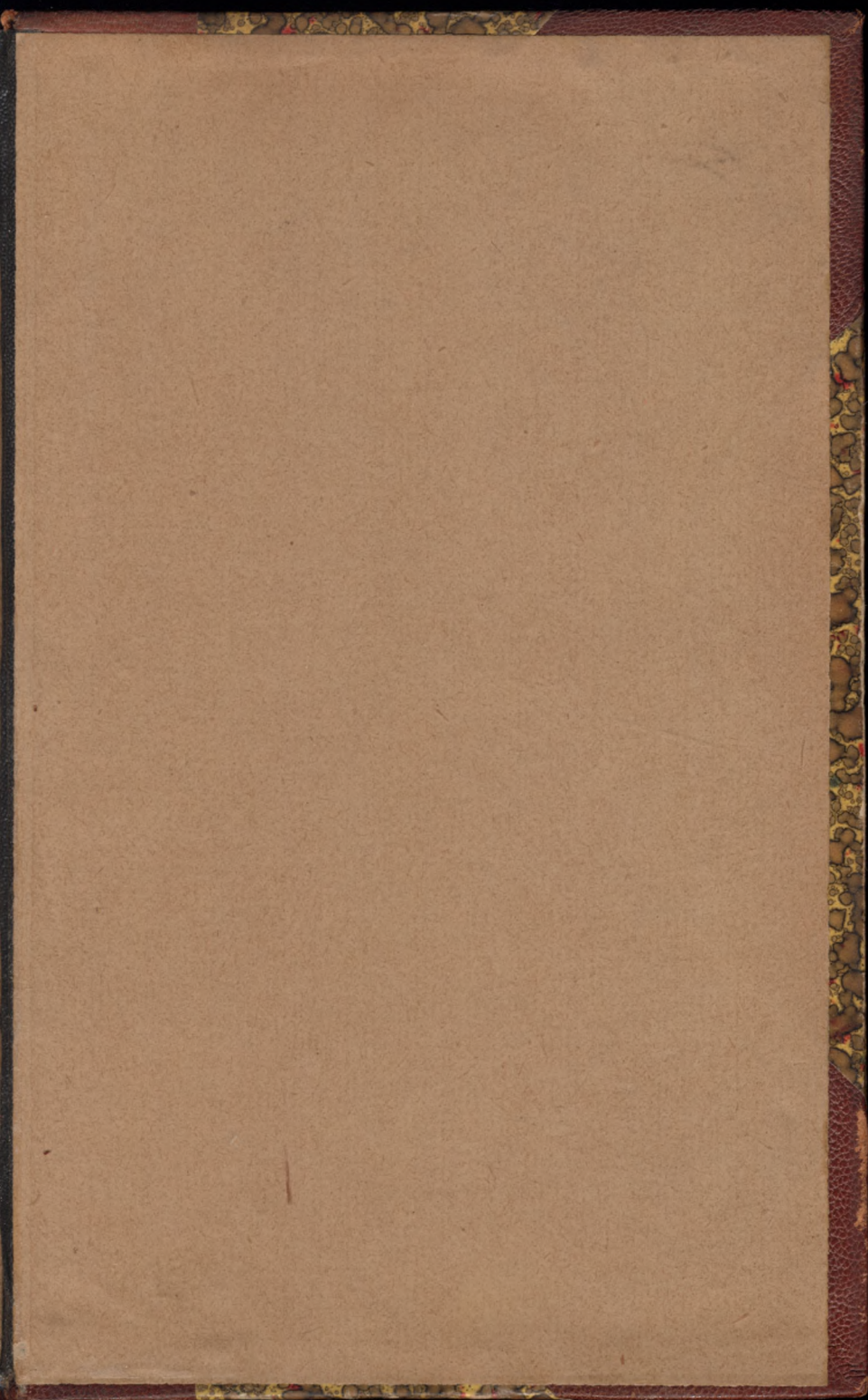
A POLGÁR.

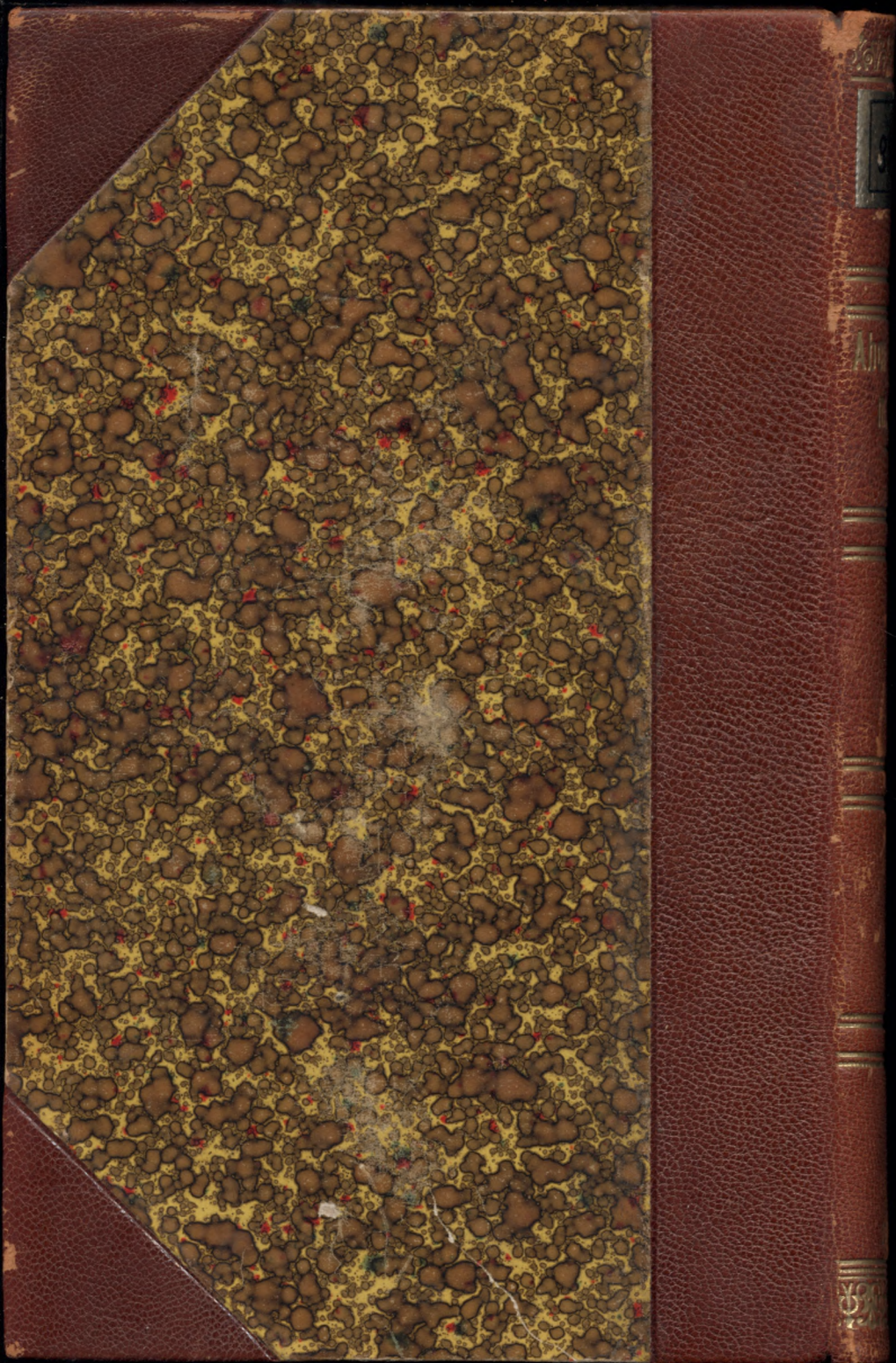
. . . Abonyi Lajos a magyar regényírók legérdekesebbjei közül való, a kinek épúgy ott kell szerepelnie a magyar irodalmat ismerni akarók könyvespolczán, mint akár Jókainak, akár Mikszáthnak, vagy a tölbi, már klasszikusul elfogadott írónak, a kik nélkül a literatura teljessége ma már nem képzelhető. . . .

Gábor Andor.

88772

Abonyi Lajos
munkái

11.

N. M.